

บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา
“พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี
จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Role of Narratives and Rituals in the Community Identity
Construction: A Case Study of "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun
Phanom", Ban Ko Sub-district, Phrom Khiri District,
Nakhon Si Thammarat Province

ณศิตา คงทวี
Nasita Kongtawee

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Degree of Master of Arts in Thai and Applied Thai
Prince of Songkhla University

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์	บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้เขียน	นางสาวณศิตา คงทวี
สาขาวิชา	ภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(รองศาสตราจารย์มนตรี มีเนียม)

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์จूरรัตน์ บัวแก้ว)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. วรรณนะ หนูหมื่น)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์มนตรี มีเนียม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยและ
ภาษาไทยประยุกต์

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งแสง)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคล
ที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(รองศาสตราจารย์มนตรี มีเนียม)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....

(นางสาวณศิตา คงทวี)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติจบปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวณศิตา คงทวี)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
ผู้เขียน	นางสาวณศิตา คงทวี
สาขาวิชา	ภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของเรื่องเล่าที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีที่มาจากเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่คนในชุมชนวัดเขาขุนพนม ได้เลือกสรร ตัดทอน และเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากประวัติศาสตร์ กระแสหลัก เพื่อเน้นย้ำว่าพระองค์ทรงลี้ภัยการเมืองมาประทับที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช จนสวรรคต ณ วัดเขาขุนพนม และเมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของเรื่องเล่า ได้แก่ 1. มุมมองในการเล่าเรื่องของผู้เล่า (Point of view) 2. โครงเรื่อง (Plot) 3. ตัวละคร (Character) และ 4. ฉาก (Setting) นำไปสู่แนวคิด (Theme) คือการประกอบสร้างเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชนวัด เพื่อสร้างความหมายใหม่อันเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน ว่าชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่ไม่ได้ไร้รากหากแต่มีที่มาที่มีความสำคัญต่างจากชุมชนอื่นๆ และบรรพบุรุษของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งของไทย

ในส่วนของพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช มีที่มาจากเรื่องเล่าของชุมชนเกี่ยวกับประวัติของ “พระเจ้าตาก” ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ในประเด็นที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายด้วยการครองสมณเพศที่วัดเขาขุนพนม โดยพิธีกรรม จะจัดขึ้น ณ ลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ภายในเขตพัทธสีมาวัดเขาขุนพนม โดยมีองค์ประกอบในพิธีกรรมคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ตำแหน่งที่ตั้ง ศาลา และเครื่องบูชาในการประกอบพิธีกรรม การดำเนินพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ดังกล่าว มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน 4 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1)การอธิบายที่มาและการสร้างอัตลักษณ์แก่คนในชุมชน 2)การให้การศึกษาแก่คนในชุมชน 3)การ

รักษาทัศนสถานของคนในชุมชน และ4)การสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน แต่สิ่งสำคัญที่สุดของพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คือนอกจากจะสร้างความอบอุ่นใจให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว ทั้งยังมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน และได้สร้าง “ความหมาย” อันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชนในมิติความสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆด้วย

คำสำคัญ: เรื่องเล่า พิธีกรรม การสร้างอัตลักษณ์

Thesis Title	The role of Narratives and Rituals in the Community Identity Construction: a Case Study of "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom", Ban Ko Sub-district, Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province
Author	Ms. Nasita Kongtawee
Major program	Thai and Applied Thai
Academic Year	2018

ABSTRACT

The purpose of this qualitative study was to investigate the role narratives and rituals play in identity construction within the Wat Khao Khun Phanom Community, Ban Koh Sub-district, Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province. The study found that the narratives identified in "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom" played a critical role in the identity formation of the Wat Khao Khun Phanom Community. Parts of the content, particularly those pertaining to King Taksin's life, were modified by the people in the community so as to better align with more mainstream versions of the story which posited that King Taksin sought political asylum in Wat Khao Khun Phanom, Nakhon Si Thammarat Province and stayed there until the end of his life. After analyzing the elements of the narrative including point of view, plot, character, and setting which lead to the theme, it can be seen that the people in the community used these elements to create the narrative of "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom" and in doing so distinguished itself created the history of the community to show that Wat Khao Khun Phanom Community has its own history and origin which have a significant difference from other communities and the ancestors of the community were somehow related to King Taksin, the great king of Thailand.

The ritual of "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom" at Wat Khao Khun Phanom Community, Nakhon Si Thammarat has its roots in the community's narrative about "Phra Chao Tak" which asserts that Phra Chao Tak spent his final years in monkhood at Wat Khao Khun Phanom. This ritual is held at the monument of King Taksin within the monastic area of Wat Khao Khun Phanom. The elements of this ritual

include the leaders of the ritual, participants in the ritual, the location for conducting the ritual, and the incantation and offerings. This ritual has four important roles within the community: 1. describing the origin and identity construction to the people in the community, 2. providing education for the people in the community, 3. maintaining the community's norms, and 4. creating opportunities for interaction between the people inside and outside the community. However, the most important aspect of the ritual of "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom". In addition, this ritual creates a conceptual "meaning" which defines the community identity in terms of social relation which is different from other communities.

Keywords: Narrative, Rituals, Identity construction

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ เพราะความกรุณาของรองศาสตราจารย์ มนตรี มีเนียม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอพระคุณเป็นอย่างสูง ที่กรุณาอุทิศเวลาในการตรวจสอบงานของผู้วิจัยอย่างละเอียด และใส่ใจให้คำปรึกษาแก้ไขข้อบกพร่องในวิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตา คอยชี้แนะในเรื่องต่างๆที่ผู้วิจัยยังบกพร่อง อีกทั้งยังคอยตักเตือนผู้วิจัยอยู่เสมอให้ตระหนักถึงความสำคัญในด้านต่างๆ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.วรรณะ หนูหมื่น ครูผู้ให้แนะนำในเรื่องบทความ การสอบจบ คอยถามและเป็นการกำลังใจให้ผู้วิจัยอยู่เสมอในเรื่องต่างๆ ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. พัชรีย์ จำปา ครูผู้คอยให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับการศึกษาต่อในระดับปริญญาโทและเรื่องต่างๆ ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณฐ อังศุวิริยะ ครูผู้มอบประสบการณ์ในการทำงานให้แก่ผู้วิจัย อีกทั้งผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ จุรีรัตน์ บัวแก้ว คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้ข้อชี้แนะอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณผู้นำชุมชน นายประสิทธิ์ ชูพันธ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ที่ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยและคอยแนะนำสิ่งต่างๆแก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณ พระครูปิยะคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่าและการจัดพิธีกรรมแก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณนางพัทธฉะ พลอินทร์ ผู้ให้ที่พักพิงแก่ผู้วิจัยในการลงพื้นที่ ผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้วิจัยทุกท่าน และผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณคนในชุมชนวัดเขาขุนพนมที่ให้การต้อนรับผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยสำนึกในพระคุณของพ่อและแม่ และคุณลุงนายสุจินต์ คงทวี ผู้ที่สำคัญที่สุดในชีวิตของผู้วิจัย คอยสนับสนุนให้ผู้วิจัยมีโอกาสได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโท เป็นผู้ให้กำลังใจเป็นแรงผลักดันและเป็นแรงบันดาลใจในชีวิตของผู้วิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งใจเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณกิตติพัฒน์ แสงงาม สำหรับคำแนะนำรวมถึงความช่วยเหลือตลอดระยะเวลาการศึกษา และผู้วิจัยขอขอบคุณทุกกำลังใจจาก ฉัตรชัย เบ็ญโกบ, นุรุสสุตา หะยีสะนิ, เสนีย์ ขอบงาม, เบญญา ปานสัสดี, มณีรัตน์ กำลังเกื้อ, อนุชสร่า เรืองมาก, เปรมปรีดี โพธิ์ศรีทอง และนุรุสสุตา รัตนเยี่ยม กัลยาณมิตรที่คอยช่วยเหลือและคอยปลอบขวัญผู้วิจัยในยามรู้สึกท้อแท้

สุดท้าย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่กรุณา มอบทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ให้แก่ผู้วิจัย

ณศิตา คงทวี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(5)
Abstract.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(9)
สารบัญ.....	(10)
สารบัญภาพ.....	(13)
รายการผลงานที่ตีพิมพ์.....	(14)
สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมตีพิมพ์บทคัดย่อจากผู้พิมพ์.....	(15)
สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมตีพิมพ์บทความจากผู้พิมพ์.....	(16)
รายการผลงานพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์.....	(17)
สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบพิจารณาผลงานบทความเพื่อตีพิมพ์.....	(18)
เนื้อหา	
บทนำ	1
ความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	5
ประโยชน์ของการวิจัย.....	5
แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดวีรบุรุษวัฒนธรรม.....	6
แนวคิดบทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน.....	6
แนวคิดบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน.....	7
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้เรื่องเล่า.....	8
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่ากับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม.....	10
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้พิธีกรรม.....	11
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรม.....	11

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
สรุป และอภิปรายผลการวิจัย.....	13
อภิปรายผลการวิจัย.....	13
1. บทบาทของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”.....	13
1.1 มุมมองในการเล่าเรื่อง (Point of view).....	13
1.1.1 มุมมองแบบบุคคลที่สาม.....	13
1.1.2 มุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน.....	15
1.2 โครงเรื่อง (Plot).....	17
1.3 ตัวละคร (Character).....	22
1.3.1 ตัวละครสำคัญ.....	22
1.3.2 ตัวละครประกอบ.....	23
1.4 ฉาก (Setting).....	25
1.5 แนวคิดของเรื่อง (theme).....	27
2. บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”.....	29
2.1 องค์ประกอบในพิธีกรรม.....	33
2.1.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม.....	33
2.1.1.1 เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม.....	33
2.1.1.2 พราหมณ์ประจักษ์ แสงสว่าง.....	34
2.1.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม.....	35
2.1.2.1 คนในชุมชน.....	35
2.1.2.2 คนนอกชุมชน.....	37
2.1.3 ตำแหน่งที่ตั้ง.....	39
2.1.4 คาถา.....	39
2.1.5 เครื่องบูชา.....	42
2.1.5.1 บายศรี.....	42
2.1.5.2 อาหารคาวหวาน และผลไม้.....	43
2.1.5.3 ไก่ปูนปั้น ม้าปูนปั้น ดาบจำลอง ประทัด และปืน.....	44
2.1.5.4 พานพุ่ม.....	45
2.1.5.5 พวงมาลา.....	45

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
2.2 บทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อชุมชน.....	45
2.2.1 บทบาทในการอธิบายที่มาและสร้างอัตลักษณ์แก่คนในชุมชน.....	46
2.2.2 บทบาทในการให้การศึกษาของคนในชุมชน.....	46
2.2.3 บทบาทในการรักษาปัทสนานของคนในชุมชน.....	47
2.2.4 บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน.....	48
สรุปผลการวิจัย.....	51
ข้อเสนอแนะในการวิจัย.....	53
บรรณานุกรม.....	54
บุคลากร.....	56
ภาคผนวก.....	57
บทความตีพิมพ์.....	58
บทความที่ได้รับการตอบพิจารณาผลงานเพื่อตีพิมพ์.....	71
ประวัติผู้วิจัย.....	85

สารบัญภาพ

หน้า

แผนภาพสรุปผลการวิจัย.....60

รายงานผลงานตีพิมพ์

ณศิธา คงทวี และมนตรี มีเนียม. (2560). “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน โดยบทความได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 27 ประจำปี 2560

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมตีพิมพ์บทความจากผู้พิมพ์

ที่ ศธ 64.26 / ว 0099

สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร วิทยาเขตที่ทุ่ง
ต.บ้านพร้าว อ.ป่าพะยอม จ.พังงา 93210

28 กุมภาพันธ์ 2560

เรื่อง ตอบรับการนำเสนอผลงาน ในการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

เรียน นางสาวณิศา คงทวี

ตามที่ท่านได้ลงทะเบียนเข้าร่วมเสนอผลงานวิจัยในงานประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ครั้งที่ 27 ประจำปี 2560 และการประชุมวิชาการระดับชาติด้านบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3 ในช่วงระหว่างวันที่ 3-6 พฤษภาคม 2560 บัดนี้ การพิจารณาบทความที่ส่งมาได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งผลการพิจารณา ดังนี้

ผลงาน “พระเจ้าตากวัดเสาชิงช้า”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์เชิงชุมชน

การตอบรับ ตอบรับการนำเสนอ ภาคบรรยาย

ทั้งนี้ ขอชี้แจงขั้นตอนการเข้าร่วมนำเสนอผลงานผ่านระบบออนไลน์ ที่เว็บไซต์การประชุมวิชาการระดับชาติฯ ตามรูปแบบที่กำหนดและปรับแก้ไขบทความที่ส่งมา ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดพิมพ์ ให้อีกต่อ ตามรูปแบบของการประชุมวิชาการระดับชาติฯ ภายในวันที่ 3 มีนาคม 2560 สำหรับช่วงเวลานำเสนอผลงาน ท่านสามารถตรวจสอบได้ที่เว็บไซต์การประชุมวิชาการระดับชาติฯ ตั้งแต่วันที่ 5 เมษายน 2560 เป็นต้นไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการ

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.วันลก ชิตสุวรรณ)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

ปฏิบัติหน้าที่แทน อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โทรศัพท์
โทรสาร
เว็บไซต์
หมายเหตุ

081-5407304 / 086-4815005

074-609655 E-mail : conference2017.tsu@gmail.com

<http://mis.sci.tsu.ac.th/tsuconference27>

ขั้นตอนการนำเสนองาน ภายในวันที่ 3 มีนาคม 2560 หากท่านกำหนดเวลาดังกล่าว ผู้จัดการประชุมฯ จะได้อีเมลแจ้งเตือนการเข้าร่วมประชุมไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งนี้

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการยินยอมตีพิมพ์บทความจากผู้พิมพ์

ที่ ศธ 64.26 / ว 0170

สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา วิทยาเขตท่าสูง
ตำบลพาว อ.ป่าพยอม จ.พิจิตร 93210

2 พฤษภาคม 2560

เรื่อง ตอบรับการตีพิมพ์ผลงานวิจัย ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (Proceedings)

เรียน นางสาวณิศา คงทวี

ตามที่ท่านได้ลงทะเบียนเข้าร่วมเสนอผลงานวิจัย ในงานประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ครั้งที่ 27 ประจำปี 2560 และการประชุมวิชาการระดับชาติด้านบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3 ในระหว่างวันที่ 3-6 พฤษภาคม 2560 บัดนี้ การพิจารณาบทความวิจัยได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งผลการพิจารณา ดังนี้

ผลงาน “พระเจ้าตากวัดเสาอุ้นพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

การตอบรับ ตอบรับการตีพิมพ์ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (Proceedings)

ทั้งนี้ ขอได้ทบทวนขั้นตอนการตีพิมพ์ผลงานวิจัยผ่านระบบออนไลน์ ที่เว็บไซต์การประชุมวิชาการระดับชาติ ตามรูปแบบที่กำหนดและปรับแก้ไขบทความวิจัย ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดพิมพ์ ให้ถูกต้องตามรูปแบบของการประชุมวิชาการระดับชาติ ภายในวันที่ 22 พฤษภาคม 2560

จึงเวียนมาเพื่อทราบและดำเนินการ

ขอแสดงความนับถือ

(อาจารย์ ดร.วันลก ดิษสุวรรณ)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

ปฏิบัติหน้าที่แทน อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

โทรศัพท์
โทรสาร
เว็บไซต์
หมายเหตุ

081-5407304 / 086-4815005

074-609655 E-mail : conference2017.tsu@gmail.com

<http://mis.sci.tsu.ac.th/tsuconference27>

ยืนยันการตีพิมพ์ผลงาน ภายในวันที่ 22 พฤษภาคม 2560 หากพ้นกำหนดเวลาดังกล่าว ผู้จัดการประชุมฯ จะถือว่าท่านสละสิทธิ์การเข้าร่วมประชุมไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น

รายงานผลงานการตอบรับพิจารณาผลงานบทความเพื่อตีพิมพ์

ณศิตา คงทวี และมนตรี มีเนียม. (2560). บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน โดยบทความได้รับการตอบรับพิจารณาผลงานวิทยานิพนธ์เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ ในวารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

สำเนาต้นฉบับที่ได้รับการตอบพิจารณาผลงานบทความเพื่อตีพิมพ์

หนังสือรับรอง การตอบรับผลงานวิทยานิพนธ์เพื่อตีพิมพ์

ข้าพเจ้า ดร.สัญญา เกียรติทรงชัย ตำแหน่ง บรรณาธิการวารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย สถานที่ทำงาน สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ถนนเลย-เชียงคาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๐๐๐ โทรศัพท์ ๐-๔๒๘๐-๘๐๐๐ ต่อ ๕๑๑๔๓ โทรสาร ๐-๔๒๘๑-๑๑๔๓

ขอรับรองว่า นางสาวณิศา คงทวี นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย และภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้นำส่งบทความวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน เพื่อขอตีพิมพ์และเผยแพร่ในวารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จริง โดยขณะนี้อยู่ในขั้นตอน

ดำเนินการให้คณะกรรมการตรวจสอบ (Peer Review) พิจารณา

(ดร.สัญญา เกียรติทรงชัย)

บรรณาธิการ

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เรื่องเล่า (narrative) หมายถึง เหตุการณ์ที่ผู้เล่าเรื่องเรียงร้อยขึ้นเป็นเรื่องราวต่างๆ มีการจัดลำดับเรื่องเป็น ตอนต้น ตอนกลาง และตอนท้ายหรือตอนจบ รวมถึงกลวิธีที่ผูกเรื่อง และเทคนิคการเล่าเรื่อง (วรรณนะ หนูหมื่น, 2557, น.316) การเล่าเรื่องเป็นสิ่งเก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์ จนเราไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่เล่าสมัยยังเป็น ที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายในทุกชนชั้นทุกสังคมตลอดมา และด้วยเหตุที่การเล่าเรื่องเป็นกิจกรรมทางสังคม จึงทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการที่จะเล่าเรื่อง และความต้องการที่จะฟัง ดังนั้นเรื่องเล่าต่างๆจึงยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์มาตลอดระยะเวลาแห่งวิวัฒนาการของวัฒนธรรม (เสาวลักษณ์ อนันตสานติ, 2541, น.1)

สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ได้ประมวลแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่กล่าวถึงนัยของเรื่องเล่าว่าเรื่องเล่าในมุมมองแบบหลังสมัยใหม่ชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่ามีส่วนเชื่อมโยงกับการอธิบายอัตลักษณ์ของชุมชนคือ เรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการสืบทอดรากเหง้าบรรพบุรุษ หรือประวัติศาสตร์ของชุมชน การพยายามสร้างตัวตนจากเรื่องเล่า ผ่านการเล่าเรื่องตั้งแต่รากเหง้าสมัยปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงปัจจุบัน การแสวงหารากเหง้านี้มีความจำเป็นในการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างตัวตนในปัจจุบันกับบรรพชนในอดีตเพื่อก่อให้เกิดสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่ได้ไร้รากหรือแตกแยก (อ้างถึงในวรรณนะ หนูหมื่น, 2557, น.316-312)

นอกจากเรื่องเล่าจะมีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าวแล้ว เรื่องเล่ายังเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรม กล่าวคือเรื่องเล่าเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม เพื่อสร้างคำอธิบายและเหตุผล ในการประกอบพิธีนั้นๆ (ศิราพร ณ ถกลาง, 2557, น.365) สอดคล้องกับ วิชาภรณ์ แสงมณี และประเสริฐ ลิวานนท์ (อ้างถึงใน สมศรี จินสุข 2545, น.17) ที่อธิบายถึงลักษณะของพิธีกรรมว่า เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์และเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องเชื่อถือเท่านั้น พิธีกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่น และความรู้สึกร่วมกัน ตลอดจนความปลื้มปิติแก่ผู้ร่วมพิธี อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าในการอธิบายเหตุผล และที่มาของการประกอบพิธีกรรมแต่ละพิธีกรรม

มีเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่น่าสนใจ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเรื่องเล่า พิธีกรรมกับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญคือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยอันเป็นเรื่องเล่ากระแสหลักได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ปรีชาสามารถ หลังจากไทยต้องเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ให้แก่พม่า

พระองค์ได้รวบรวมผู้คนกอบกู้เอกราชชาติไทยได้เป็นผลสำเร็จ และได้สถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี ต่อมาในปลายรัชกาลพระองค์มีพระสติวิปลาสสำคัญว่าทรงบรรลุนิเสถียรทำให้ประชาชนเดือดร้อนจึงถูกสำเร็จโทษ ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 แล้วอัญเชิญพระศพไปฝังไว้ ณ วัดบางยี่เรือใต้ มีพระชนมายุ 48 พรรษา (ปฐมพงษ์ สุขเล็ก, 2555, น.96-98) แต่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้าน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอรามบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นเรื่องเล่ากระแสรองได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก พม่าได้กวาดเอาทรัพย์สินเงินทองไปจนหมดสิ้น พระเจ้าตากสินจึงต้องอาศัยเงินกู้จากเจ้าสัวชาวจีนเพื่อนำมาช่วยราษฎรที่อดอยากและสร้างกรุงธนบุรีขึ้น และด้วยเหตุที่เจ้าสัวชาวจีนหวังจะมีอิทธิพลเหนือไทย พระเจ้าตากสินจึงถูกเร่งรัดหนี้ แต่ด้วยสัญญาเงินกู้ในยุคนั้นที่นิยมระบุกันว่าหากผู้ยืม ล้มตาย วิกลจริต หรือเป็นอะไรก็ตาม ให้หนี้สินหมดกัน มิให้ตกถึงทายาท พระองค์จึงสละราชสมบัติแล้วสร้างวิกลจริตและให้พระยามหากษัตริย์ศึก ผู้ที่พระองค์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยที่สุดขึ้นครองราชย์แทน โดยให้เชื่อกันว่าพระองค์ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ จากนั้น พระเจ้าตากได้เสด็จมาที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช พร้อมกับเหล่าแม่ทัพนายกอง ท่านได้มาผนวชและประทับ ณ ถ้ำในวัดแห่งนี้จนสวรรคตในช่วง พ.ศ. 2345-2346 เมื่อพระชนมายุ 68-69 พรรษา (สรุปจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลคือชาวบ้าน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอรามบุรี จังหวัดนครศรีธรรม)

สืบเนื่องจากเรื่องเล่าดังกล่าว ทำให้ชาวชุมชนวัดเขาขุนพนมเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง นำไปสู่การศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ชาวบ้านรู้สึกว่าได้มีความใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นศูนย์รวมใจคนทั้งแผ่นดิน (สรุปจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล คือชาวบ้าน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอรามบุรี จังหวัดนครศรีธรรม) เรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นเรื่องราวที่คนในท้องถิ่น และสืบเพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของ “พระเจ้าตาก” ชาวบ้านในชุมชนจึงได้ร่วมกันจัดงานประเพณี และ “พิธีบวงสรวงพระเจ้าตาก” พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่ชุมชนวัดเขาขุนพนมร่วมกันจัดขึ้นในวันที่ 28 ธันวาคม ของทุกปี โดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ผู้ดำรงพระชนม์ชีพจนวาระสุดท้ายที่วัดเขาขุนพนมตามคำบอกเล่าของชุมชน

จากความสัมพันธ์ของเรื่องเล่ากับพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกันดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอรามบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพิจารณาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ในฐานะวรรณกรรมที่มีบทบาทในการประกอบสร้างอัตลักษณ์หรือประวัติศาสตร์ชุมชน ตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่ สรุเตช โขติอุตมพันธ์ ได้ประมวลไว้ และพิจารณาพิธีกรรมในฐานะข้อมูลทางคติชนตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ที่มองว่าวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคม มีหน้าที่ตอบสนอง

ความต้องการของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม เพื่อจะได้เห็นว่าพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม และได้สร้าง “ความหมาย” อันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชนวัดเขาขุนพนมในมิติความสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องเล่า คือ คนในชุมชนวัดเขาขุนพนม หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม คือ ผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ ที่เป็นคนไทย และคนต่างชาติ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 ข้อมูลเอกสาร เป็นข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ จำนวนประชากร เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของชุมชนวัดเขาขุนพนม หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2 ข้อมูลสัมภาษณ์

2.2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ

1. ผู้นำชุมชนวัดเขาขุนพนม ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และพุทธบริษัทวัดเขาขุนพนม จำนวน 2 คน
2. ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้แก่ เจ้าอาวาส และพราหมณ์ จำนวน 2 คน

3. ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนวัดเขาขุนพนม หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

3.1 รุ่นลูก หลาน กลุ่มอายุ 15-35 ปี จำนวน 5 คน

3.2 รุ่นพ่อแม่ กลุ่มอายุ 36-64 ปี จำนวน 5 คน

3.3 รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย กลุ่มอายุ 65 ปีขึ้นไป จำนวน 5 คน

2.2.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ผู้สนับสนุนให้เกิดพิธีกรรม และนักท่องเที่ยวที่ เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นคนไทยและคนต่างชาติ โดยไม่กำหนดเพศและอายุ จำนวน 10 คน

3. ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนวัดเขาขุนพนม หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. ขอบเขตด้านเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีระยะเวลาในการดำเนินงานตลอดกระบวนการวิจัยในช่วงปี พ.ศ. 2559 – 2561

นิยามศัพท์เฉพาะ

พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม หมายถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินมหาราชของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีบวงสรวงพระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม หมายถึง พิธีกรรมที่เกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่ชาวบ้านวัดเขาขุนพนมร่วมกันจัดขึ้น ที่วัดเขาขุนพนมในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี

อัตลักษณ์ หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะถิ่นที่เกิดจากการเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยดังนี้

1. การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร
 - 1.1 รวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าและพิธีกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา
 - 1.2 แยกแยะและจัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนาม
 - 2.1 การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเรื่องเล่าและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม
 - 2.2 การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วม นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรม
3. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย
 - 3.1 นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์
 - 3.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์และรวบรวมองค์ความรู้
 - 3.3 วิเคราะห์บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรม “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม
4. การสรุปผลการวิจัย
 - 4.1 เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 4.2 สรุปผลการวิจัยและเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงบทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. ได้ทราบถึง "ความหมาย" อันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชน วัดเขาขุนพนม ในมิติความสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดวีรบุรุษวัฒนธรรม

ในทุกสังคม มีบุคคลบางคนได้รับการยกย่องอย่างสูง เนื่องจากการกระทำของเขา การกระทำเหล่านั้นถือว่า มีคุณประโยชน์แก่คนในวงกว้าง เป็นการกระทำที่กระทำได้ยาก จึงไม่ได้เกิดขึ้นเป็นปกติเสมอๆ นอกจากนี้ยังถือกันว่าการกระทำดังกล่าว ไม่ได้มีคุณประโยชน์แต่ในสมัยที่ยกย่องบุคคลผู้นั้นได้กระทำเท่านั้น หากยังมีคุณค่าในทุกกาลสมัย โดยเฉพาะในสมัยที่ยังยกย่องบุคคลนั้นอยู่ บุคคลดังกล่าวนี้เรียกกว้างๆ ได้ว่า “วีรบุรุษ” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536, น.36)

วีรบุรุษหรือผู้นำวัฒนธรรม (Culture hero) เป็นผู้นำระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่มีตัวตนจริงหรือไม่ตัวตนจริง และจะอยู่ในประวัติศาสตร์หรือตำนานก็ได้ ขึ้นอยู่ว่าจะถูกหยิบยกในโอกาสใด เช่นผู้นำทางวัฒนธรรมในตำนานหน้าอำเภอแม่สาย จะมีรูปปั้นพระเจ้าพรหมมหาราชที่ครั้งหนึ่งเชื่อกันว่าเป็นมหาราชผู้นำในการต่อสู้กับขอม แต่หลักฐานสนับสนุนมีน้อย องค์ความรู้ประวัติศาสตร์ยุคหลังจึงสรุปว่า พระองค์ไม่มีตัวตนจริง แต่ในมุมมองของผู้คนในทางคติชนหรือความเชื่อพระเจ้าพรหมมหาราชได้กลายเป็นวีรบุรุษวัฒนธรรมไปแล้ว ชาวชุมชนท้องถิ่นสร้างรูปปั้นและมีประเพณีกลายเป็นส่วนหนึ่งในประเพณี 12 เดือน สิ่งเหล่านี้แสดงถึงปฏิกิริยาของชุมชนพหุสังคมที่พยายามสร้างอัตลักษณ์ในชุมชนของตน โดยเฉพาะกลุ่มไทยใหญ่และชาวแม่สายชาติพันธุ์ต่างๆ หรือแม้แตรูปปั้นย่าโมที่คนโคราชต่างบูชา นักประวัติศาสตร์บางคนก็ไม่เชื่อว่ามีตัวตนจริง ผู้นำทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เกิดจากตำนานหรือเรื่องเล่าท้องถิ่น อันเป็นต้นเค้าของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั่นเอง (ใหม่มณี รักษาพรมาราช, 2559, น.1)

การศึกษาผู้นำวัฒนธรรม หรือวีรบุรุษในทางคติชนวิทยา จึงไม่ได้เป็นการค้นหาความจริงหรือค้นหาตัวตนที่แท้จริงของวีรบุรุษในรูปแบบของวิธีการทางประวัติศาสตร์ในมุมมองที่ต้องการหาความจริงทางประวัติศาสตร์ที่มีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของวีรบุรุษผู้นั้น แต่คติชนจะฉายภาพการอยู่ร่วมของชาวบ้านหรือชุมชนกับตำนาน นิทานหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะผสมผสานความเชื่อเพื่อแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน

แนวคิดบทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

เรื่องเล่า คือการนำเสนอเหตุการณ์ชุดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง โดยมีโครงเรื่องหรือความสัมพันธ์ของตัวละครเป็นสิ่งที่กำหนดความหมายและมีกระบวนการ ในการเล่าเรื่อง (นพพร ประชากุล, 2543, น.5)

เรื่องเล่ามีบทบาทหลากหลาย บทบาทของเรื่องเล่าประการหนึ่งตามแนวคิดของ เจโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) คือ เรื่องเล่าเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยเฉพาะบทบาทของการสืบหาคำหรือประวัตินั้นหรือประวัติศาสตร์ของชุมชน การศึกษาเรื่องเล่าที่มีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนจึงต้องคำนึงถึงประเด็นต่างๆ ดังนี้ 1) เรื่องเล่าถือเป็นวรรณกรรมที่มองย้อนอดีตเพื่อพยายามรื้อฟื้นความทรงจำ 2) การแสวงหาคำหรือประกอบสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนด้วยนั้นย่อมมีประเด็น “การเมืองเรื่องอัตลักษณ์” (identity politics) เข้ามาเกี่ยวข้อง 3) การเล่าเรื่อง นับเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ผู้เล่าไม่อาจหลีกเลี่ยงการตีความ หรือ ตัด ต่อ แต่ง เติม เหตุการณ์ต่างๆ ได้ 4) เรื่องเล่าไม่ได้เป็นเพียงการปะติดปะต่อเหตุการณ์ แต่การเรียงลำดับรวมถึงการตีความเหตุการณ์ต่างๆ ได้ซ่อนเร้นจุดหมายหรืออุดมการณ์บางอย่างเอาไว้ และ 5) เรื่องเล่าในฐานะที่เป็นวรรณกรรมก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงความเป็นอัตวิสัยได้ ฉะนั้นมุมมองของผู้เล่าหรือเรื่องเล่าแต่ละสำนวนย่อมแฝงนัยแห่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆ (วรรณะ หนูหมื่น, 2557, น.318-319)

แนวคิดเกี่ยวกับวีรบุรุษวัฒนธรรมและแนวคิดบทบาทของคติชนที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องเล่าและพิธีกรรม "พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม" ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนต่อไป

แนวคิดบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชน เป็นแนวทางหนึ่งในการศึกษาวิจัย ทางคติชนวิทยา ซึ่งมีที่มาจากแนวคิดหน้าที่นิยม (Functionalism) ของนักมานุษยวิทยา และนักสังคมวิทยาได้นำแนวคิดนี้มาใช้ในระบบสังคม โดยมองว่าสังคมก็คือระบบใหญ่ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยหลายระบบที่มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกัน แนวคิดหน้าที่นิยมนี้สามารถนำมาใช้ในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับองค์ประกอบต่างๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นสังคมได้ (สุกัญญา สุจฉายา, 2549, น.2-3)

วัฒนธรรมส่วนต่างๆ เป็นระบบย่อยในสังคม มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งปัจจัยพื้นฐานทางสังคมและความมั่นคงทางจิตใจ ในสังคมประเพณี พิธีกรรม เป็นกิจกรรมของกลุ่มคนการประกอบพิธีกรรมเป็น “การรวมพลัง” ของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกอบอุ่นมั่นคง พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกัน “ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน พิธีกรรมมีส่วนสำคัญคือ เรื่องเล่าหรือตำนาน อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าตำนานในการอธิบายเหตุผลและที่มาของการประกอบพิธีกรรม เรื่องเล่าตำนานจึงเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม (ศิริพร ณ กลาง, 2557, น.364-365)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้เรื่องเล่าในประเด็นกลวิธีการเล่าเรื่องอันเกี่ยวเนื่องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ

มีผู้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้เรื่องเล่าในประเด็นกลวิธีการเล่าเรื่องอันเกี่ยวเนื่องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ ดังนี้

อารีย์รัตน์ โนนสุวรรณ (2555) ศึกษาเรื่อง **ตำนานวีรบุรุษลาวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม** โดยศึกษาประเภทและเนื้อหาของตำนานวีรบุรุษที่มีปรากฏในสังคmlาวและเพื่อวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของตำนานวีรบุรุษในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคmlาว ผลการศึกษาพบว่าในสังคmlาวมีเรื่องเล่าตำนานวีรบุรุษ 90 สำนวน จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มตำนานวีรบุรุษประเภทบุคคลในจินตนาการ 2) กลุ่มตำนานวีรบุรุษประเภทบุคคลกึ่งประวัติศาสตร์ และ 3) กลุ่มตำนานวีรบุรุษประเภทบุคคลในประวัติศาสตร์ ตำนานวีรบุรุษทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าว จำแนกพฤติกรรมของวีรบุรุษได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) พฤติกรรมของความเป็นวีรบุรุษทางกาย (Physical Hero) และ 2) พฤติกรรมของความเป็นวีรบุรุษทางจิตวิญญาณ (Spiritual Hero) ในส่วนของการสร้างสำนึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพบว่า ตำนานวีรบุรุษลาวมีหน้าที่สำคัญในการเป็นเครื่องมือสร้างสำนึกให้ผู้คนในสังคมได้ตระหนักรู้เรื่องราวในอดีต 5 ประเด็น คือ 1) การสร้างสำนึกว่าด้วยวิถีวัฒนธรรมข้าว 2) การสร้างสำนึกว่าด้วยวิถีเจ้าฟ้ามหาชีวิต 3) การสร้างสำนึกว่าด้วยวิถีพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน 4) การสร้างสำนึกว่าด้วยวิถีชาติพันธุ์สัมพันธ์ และ 5) การสร้างสำนึกว่าด้วยวิถีความสัมพันธ์ไทย-ลาว นอกจากนี้ ตำนานวีรบุรุษลาวยังมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดและสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 4 ประเด็น คือ 1) บทบาทตำนานวีรบุรุษกับชื่อสถานที่และชุมชนบ้านเมือง 2) บทบาทตำนานวีรบุรุษกับการศึกษาและเผยแพร่ในสื่อต่างๆ 3) บทบาทตำนานวีรบุรุษกับการพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว 4) บทบาทตำนานวีรบุรุษกับประเพณีประติษฐ์และการสร้างความหมายใหม่

สิทธิชัย พันชน (2557) ศึกษาเรื่อง **เจ้าเสือข่านฟ้า: เรื่องเล่าวีรบุรุษในวรรณกรรมไทใหญ่** โดยศึกษาลักษณะเรื่องเล่าเจ้าเสือข่านฟ้าและการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าวีรบุรุษเจ้าเสือข่านฟ้าในกลุ่มชนชาติไทใหญ่ จากเอกสารเรื่องเล่าเจ้าเสือข่านฟ้าในเอกสารลายลักษณ์ 15 สำนวน และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า การเล่าเรื่องวีรบุรุษเจ้าเสือข่านฟ้าในกลุ่มชนชาติไทใหญ่ มีการเล่าเหมือนกับเรื่องวีรบุรุษแบบจารีตคือมีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างชาติไว้ในเรื่องเล่าและมีการเชื่อมโยงเรื่องเสือซึ่งถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวไทใหญ่ เพื่อแสดงอัตลักษณ์

ของชาวไทย ส่วนกลไกสำคัญในกระบวนการผลิตเรื่องเล่าเจ้าเสือข่านฟ้าให้ประสบผลสำเร็จคือ โรงเรียนแห่งชาติดอยไตแลง วัดและพระสงฆ์ รวมไปถึงกลุ่มนักปราชญ์ชาวไทยใหญ่ อีกทั้งยังมีปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดการผลิตซ้ำ คือ การเมือง ความเชื่อ และการแสดงสำนักทางชาติพันธุ์ ดังนั้นเรื่องเล่าเจ้าเสือข่านฟ้าจึงมีความหมายต่อสังคมไทใหญ่ ทั้งเชิงสัญลักษณ์การต่อสู้กู้ชาติ และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คุ้มครองชาวไทยใหญ่

พัฒนิตา ภูมิวัฒน์ (2549) ศึกษาเรื่อง **การใช้เรื่องเล่าและตำนานในการสร้างอัตลักษณ์ในวรรณกรรมเยาวชน ของนักเขียนอเมริกันเชื้อสายจีนร่วมสมัย** โดยศึกษาวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนอเมริกันเชื้อสายจีนในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 4 คน ในประเด็นการใช้เรื่องเล่าและตำนานเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นชาวอเมริกันเชื้อสายจีนในประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่านักเขียนอเมริกันเชื้อสายจีนใช้เรื่องเล่าและตำนานในวรรณกรรมเยาวชนใน 2 รูปแบบ รูปแบบแรก คือ รูปแบบโครงสร้างการปรับเปลี่ยนเรื่องเล่า โดยตัวละครเอกในแต่ละเรื่องจะใช้ชีวิตทั้งในเรื่องเล่าแบบจีนและเรื่องเล่าแบบอเมริกัน ตัวละครเอกจะทำความเข้าใจและผสมผสานเรื่องเล่าทั้งสองชุดเพื่อสร้างเป็นเรื่องเล่าของชาวอเมริกันเชื้อสายจีนในรูปแบบของตนเอง ส่วนรูปแบบที่สอง คือ การสอดแทรกเรื่องเล่าจีน เรื่องเล่าอเมริกันเชื้อสายจีน และตำนานจีนลงในเรื่องเล่ากระแสหลัก เพื่อเป็นการอ้างอิงสิทธิ์ในพื้นที่อเมริกันและอนุญาตให้ชาวอเมริกันเชื้อสายจีนมี "เสียง" ในการอธิบายเรื่องราวของตนเอง กระบวนการดังกล่าวจะทำให้อัตลักษณ์ของชาวอเมริกันเชื้อสายจีนซึ่งถูกกดทับโดยเรื่องเล่ากระแสหลักปรากฏขึ้น

มารศรี สอทิพย์ (2551) ศึกษาเรื่อง **เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์** โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่างๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีการเล่าเรื่องที่ผู้เล่าใช้ในการนำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในด้านบุญบารมี เป็นผู้ที่มีความเมตตาและกล้าหาญ ได้แก่ การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่องการสร้างตัวละคร การสร้างฉาก การนำเสนอมุมมองในการเล่าเรื่อง การใช้คำเรียกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและการตั้งชื่อเรื่อง ในส่วนของบริบททางสังคม และวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ การชำระพงศาวดาร วาทกรรมชาตินิยม ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษและวัฒนธรรมวรรณศิลป์

ณัฐกฤตา นามมนตรี (2558) ศึกษาเรื่อง **เรื่องเล่าท้าวสุรนารี : การสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยโคราช จังหวัดนครราชสีมาในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย** โดยศึกษา กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าท้าวสุรนารีประเภทต่างๆ และการใช้เรื่องเล่าท้าวสุรนารีที่มีต่อการ ประกอบสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยโคราช ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่า ท้าวสุรนารีสอดคล้องกับการศึกษาของมารศรี สอทิพย์ เช่นผู้เล่าใช้การสร้างความขัดแย้งเพื่อเสนอ แก่นเรื่อง การสร้างตัวละคร และสร้างฉาก เป็นต้น และเรื่องเล่าท้าวสุรนารีมีความเชื่อมโยงกับ การสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยโคราช 3 ประเภท ได้แก่ภูมิทัศน์ทางกายภาพ ทางจิต วิญญาณ และทางสังคม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าในประเด็นเรื่องเล่ากับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวข้องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ

ชานนท์ ไชยทองดี (2557) ศึกษาเรื่อง **เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในจังหวัดศรีสะเกษ** โดยรวบรวมและจำแนกประเภทของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่ในการรับรู้ของ ประชาชนในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อวิเคราะห์เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับบทบาทการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในจังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าที่ได้จากการรวบรวมจำนวน 554 เรื่อง สามารถ จำแนกได้ดังนี้ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม วัตถุศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ ทางวัฒนธรรม เทพศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม บุคคลศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ ทางวัฒนธรรม สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม วิญญาณศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ ทางวัฒนธรรม และพืชศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม เรื่องเล่าเหล่านั้นมีคุณค่า และ การมีความหมายใหม่ขึ้นมาภายใต้เงื่อนไขของการมีอยู่ของสังคมซึ่งจะมีคุณค่าและความหมาย ก็ต่อเมื่อได้อาศัยหลักการอธิบาย และสร้างความหมายลงไปยังสิ่งนั้นๆ ซึ่งก็ยอมทำให้สิ่งนั้น มีความหมายมีเอกลักษณ์มีอัตลักษณ์ และมีคุณค่าที่โดดเด่นขึ้นมาได้ด้วยเช่นกัน

สมปอง มูลมณี (2559) ศึกษาเรื่อง **เรื่องเล่า ตำนานกับการสร้างพื้นที่วัฒนธรรม ในทุ่งกุลาร้องไห้** โดยศึกษา การใช้เรื่องเล่าตำนานเมืองจำปาขันในฐานะชุมชนโบราณ และตำนาน บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าตำนานเมืองจำปาขัน ในฐานะที่เป็นกระบวนการปฏิบัติการสร้าง พื้นที่ทางวัฒนธรรม ในพื้นที่สำคัญในทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษา พบว่าพื้นที่บริเวณบ่อจำปาขันเป็นชุมชนในวิถีจารีต ที่มีการสร้างพื้นที่ทางความเชื่อ 2 ฝ่ายทับซ้อนกัน โดยให้ความสำคัญกับตำนานความเชื่อเรื่องผี ควบคู่กับการสร้างพื้นที่ทางความเชื่อทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ใช้การปฏิบัติต่อพื้นที่ให้มีความสัมพันธ์กัน ผ่านประเพณี การนับถือผีเดียวกัน โดยใช้เรื่องเล่าเจ้าพ่อปู่ผ่าน เจ้าปู่จำปาขัน พญานาค ผีหัวแสง และพระโมคคัล ลานะ ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อสร้างความสำคัญด้วยการอนุรักษ์พื้นที่ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม

และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สื่อให้เห็นความผูกพันระหว่างชุมชนกับธรรมชาติ ในลักษณะการเกี่ยวคู่ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนได้ใช้เรื่องเล่าเจ้าพ่อและพุทธประวัติพื้นบ้าน เพื่อการอนุรักษ์ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และจัดการวัฒนธรรมทางสังคมด้วยการกำหนดกิจกรรมประจำปีของชุมชน ทำให้การจัดการทรัพยากรแหล่งผลิตเกลือ และผืนป่าอนุรักษ์ที่ทับซ้อนระหว่างชุมชนกับนโยบายรัฐสามารถพัฒนาไปด้วยกันได้อย่างลงตัวและประนีประนอมในที่สุด

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ

มีผู้ศึกษาวิจัยที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรม อันเกี่ยวเนื่องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ ดังนี้

ดวงใจ ดำรงค์สุทธิพงศ์ (2542) ศึกษาเรื่อง **ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมอญแห่งต่อพระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช** โดยศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมอญแห่งต่อพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงในมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการศึกษาพบว่า ชาวมอญมีความเชื่อต่อพระบรมราชานุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหง 4 ลักษณะ คือ เป็นสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเป็นอนุสาวรีย์ของวีรบุรุษหรือกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเสมือนพ่อและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญ ในส่วนของพิธีกรรมมีทั้งรูปแบบ ที่เป็นส่วนบุคคลและส่วนรวม สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีความหมายแสดงถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์ มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมก่อให้เกิดผลดีในการสร้างพลังใจ และมีผลต่อความเป็นปึกแผ่นของชุมชน

สรัญญา แสงลับ (2546) ศึกษาเรื่อง **ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโตน** **ของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย** โดยศึกษาความเชื่อ และองค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโตนที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนยังคงมีความเชื่อต่อเจ้าพ่อพระยาศรีโตนอย่างมั่นคงและพร้อมใจกันประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลเจ้าพ่อพระยาศรีโตนเป็นประจำทุกปี โดยพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับชุมชน 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบด้านบุคคล ด้านสถานที่ และด้านวัสดุที่ใช้ เป็นผลให้ชุมชนมีระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบสุข

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อบุคคลชุมชนและสังคม

จุรีรัตน์ บัวแก้ว (2559) ศึกษาเรื่อง **พิธีกรรมบูชาเจ้าป่าวน้อยแห่งเขาควนสูง ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอนครหลวง จังหวัดสงขลา** โดยศึกษาพิธีกรรมในการบูชาเจ้าป่าวน้อยด้วยการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างชาวพรุเตาะ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอนครหลวง จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า ในอดีตชาวพรุเตาะ มีความเชื่อและความศรัทธาในเจ้าป่าวน้อยว่า คือเทวดาซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้บนเขาควนสูง ในแต่ละปีชาวพรุเตาะได้

จัดพิธีกรรมในการบูชาเจ้าบ่าวน้อย โดยร่วมแรงร่วมใจกันเดินทางขึ้นไปบวงสรวงเจ้าบ่าวน้อยบนเขาควนสูง ด้วยความเชื่อว่าเจ้าบ่าวน้อยสามารถลดบันดาลให้ฝนตกเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผลิตผลทางการเกษตร นอกจากนี้ยังขนานให้เจ้าบ่าวน้อยคุ้มครองความปลอดภัย ช่วยแก้ไข้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เมื่อวันเวลาผ่านไปผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ไร่เขียวแรงในการเดินทางขึ้นเขาควนสูงและบางส่วนถึงแก่กรรม ทำให้ขาดแกนนำในการจัดพิธีกรรมดังกล่าว ประกอบกับสถานะความทันสมัย ที่สอดแทรกเบียดขับวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เลือนลางไป คนรุ่นใหม่จึงไม่มีโอกาสได้เห็นพิธีกรรมบูชาเจ้าบ่าวน้อยแบบดั้งเดิม แต่ได้ปรับเปลี่ยน ให้เหมาะกับชีวิตประจำวันในยุคโลกาภิวัตน์

จूरรัตน์ บัวแก้ว (2561) ศึกษาเรื่อง การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในประเพณี ลอยแพสะเดาะเคราะห์ชุมชนตะเคียน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา โดยศึกษาการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในประเพณีลอยแพ สะเดาะเคราะห์ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกคนในชุมชนตะเคียน ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีลอยแพสะเดาะเคราะห์ของคนในชุมชนตะเคียน เป็นส่วนหนึ่งของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม และสานต่ออุดมการณ์ทางสังคมของคนในชุมชน ทั้งเพื่อสร้างความสามัคคีและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมการจัดงานประเพณีลอยแพสะเดาะเคราะห์ โดยมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการจัดกิจกรรม เพื่อให้งานประเพณีลอยแพสะเดาะเคราะห์สามารถดำรงอยู่ได้เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนตะเคียน

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของเรื่องเล่าที่มีผลต่อสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนและการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของความเชื่อและพิธีกรรม ที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคมดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการศึกษาบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์โดยใช้เรื่องเล่า อันเกี่ยวเนื่องกับบุคคลและสถานที่ที่เคารพนับถือ และบทบาทของพิธีกรรมในการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคล ชุมชน และสังคมเพื่อจะให้เห็นว่าพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนมมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม และได้สร้าง “ความหมาย” อันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชนวัดเขาขุนพนมในมิติความสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆอย่างไร

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษา “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์การศึกษา ดังนี้

1. เพื่อศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน
2. เพื่อศึกษาบทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ในลำดับถัดไปผู้วิจัยขอสรุปและอภิปรายผลการศึกษา ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. บทบาทของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

จากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาจากองค์ประกอบหรือโครงสร้างเรื่องเล่า (narrative structure) คือ มุมมองในการเล่าเรื่องของผู้เล่า (Point of view) โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) ฉาก (Setting) และการกำหนดความหมายหรือแนวคิดของเรื่องเล่า (theme) พบว่าชุมชนได้ประกอบสร้างความหมาย (construction of meaning) เกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ดังนี้

1.1 มุมมองในการเล่าเรื่อง (Point of view)

มุมมองในการเล่าเรื่อง คือวิธีการที่ผู้เล่าใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่ผู้ฟัง ในการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนพบว่า ผู้เล่าใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง 2 ลักษณะ คือมุมมองแบบบุคคลที่สาม (The Third-Person Narrator) และมุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน (The Omniscient)

1.1.1 มุมมองแบบบุคคลที่สาม (The Third-Person Narrator)

มุมมองในการเล่าเรื่องลักษณะนี้ ผู้เล่าเล่าจากทัศนะของบุคคลที่สามหรือการที่ผู้เล่าให้ผู้อื่น หรือตัวละครอื่นที่ไม่ใช่ตัวละครสำคัญ ซึ่งเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์เป็นผู้เล่าให้ผู้อื่นฟังอีกที (วรุณญา อัจฉริยบดี, 2527, น.111) ดังตัวอย่าง

“...คนแก่ๆเขาเล่าว่า พระเจ้าตากสินมาบวชที่วัดเขาขุนพนม เพราะเป็นหนี้เงินหกหมื่นตำลึง มากับเรื่องสำเภามาจอดแล้วพายเรือ เข้ามาในนี้...เขาว่าที่แรกมานุ่งขาวห่มขาวมาถือศีล แล้วกะบวชที่เขาเล่าๆ มาแต่คนแก่ๆบอกว่าเคยตักบาตรพระเจ้าตากสินตอนที่แกสิ้นชีวิต ศพอยู่ในโบสถ์มหาอุตม์แล้วเอามาเผาตอนที่พระยานครน้อยตาย...”

(เฉลียว แก้วธวัชวิเศษ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“ย่าเคยเล่าให้ฟัง เมื่อตอนที่ยังเป็นเด็กแต่ไม่ได้สนใจ จำได้คร่าวๆ เมื่อก่อนตรงนี้เป็นทะเลเป็นปากแม่น้ำ มีเรือมาล่ม พระเจ้าตากสิน มาบวชเป็นพระที่นั่นลงมาอยู่ที่นครศรีธรรมราช เพราะเป็นหนี้เงินแล้วเขาวางแผนให้หนีลงมาอยู่ที่นี้ ที่มานี้เพราะมาหาเจ้านคร...”

(สมศรี จันทร์ภักดี, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2560)

“ตอนเด็กๆเขาได้พบหลักฐาน หลักฐานที่ว่าน่าจะเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมาประทับและมาสวรรคตที่นี่และมาผนวชที่นี้ มันเป็นตำนาน เมื่อก่อนจะมีการร้องเพลงตาแปะหนวดยาว ตาแปะหนวดยาวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช...”

(ประสิทธิ์ ชูพันธ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“คนโบราณเขาว่าแกมาทางเรือ มากับเจ้าเมืองนครลูกแกพากันมาทั้งหมดทั้งลูกทั้งเมีย พระเจ้าตากสินมาสิ้นพระชนม์ที่นี้...”

(กล่อม พลพันธุ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

มุมมองแบบบุคคลที่สามที่ผู้เล่าเลือกใช้ในการเล่าเรื่อง “พระเจ้าตาก” เป็นการเล่าที่แสดงให้เห็นว่าผู้เล่าไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์หรือไม่ได้ประสบเหตุการณ์ด้วยตนเอง แต่ได้รับฟังจากการบอกเล่าของบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลที่บอกเล่ามานั้นอาจจะอยู่ร่วมในเหตุการณ์ เช่น “เคยใส่บาตรพระเจ้าตาก” แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการรับฟัง จากการบอกเล่าต่อกันมาทั้งจาก “คนแก่ๆ” “ย่า” และ “คนโบราณ” เพื่อให้ผู้ฟังเรื่องเล่ารู้ว่าเรื่องราวที่เล่า มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานานพอสมควร นอกจากนั้นผู้เล่ายังอ้างหลักฐานประกอบการเล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ว่าการเล่าเรื่องที่มีการเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว ยังมีหลักฐานเส้นทางการเดินทางสถานที่ และเพลงชาनों ที่มีความสัมพันธ์กับ “พระเจ้าตาก” สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลยืนยันความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่า

1.1.2 มุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน (The Omniscient)

มุมมองในการเล่าเรื่องลักษณะนี้ เป็นการนำเสนอเรื่องเล่าผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่อง ที่เป็นสัพพัญญู รู้แจ้ง (omniscience) โดยไม่มีข้อจำกัด สามารถหยั่งรู้จิตใจของตัวละครทุกตัว ย้ายเหตุการณ์ สถานที่ และข้ามพ้นข้อจำกัดด้านเวลา ทั้งยังสามารถแทรกแฝงทัศนะตีความ และวิจารณ์เรื่องราวที่เล่าไปพร้อมๆกับการเล่าเรื่อง (วรรณญา อัจฉริยะบดี, 2527, น.113) ดังตัวอย่าง

“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้อำภัพได้ราชสมบัติมาด้วยความเหนื่อยล้า ด้วยเลือดและชีวิตอย่างแท้จริงพระองค์เป็นลูกคนจีน พ่อชื่อไผ่ฮอง แม่ชื่อนางนกเอี้ยง นามสกุล แซ่แต้...เป็นเจ้าเมืองตาก ถูกเรียกใช้ให้มาช่วยป้องกันกรุงศรีอยุธยา พระองค์มาช่วยป้องกันแต่พระองค์พิจารณาแล้วว่าคงจะป้องกันเมืองไม่ได้ เมืองต้องเสียแก่พม่าแน่นอน เหตุผลคือพระมหากษัตริย์อ่อนแอ เหตุผลคือพม่ายังปืนใหญ่ต้องขออนุญาตก่อน เพราะกลัวพระสนมตกใจ ต้องเอาสำลีสุดหูเสียก่อน เจ้าตากสินผู้เป็นทหารคนหนึ่งก็เห็นว่าไม่ไหวถ้าอยู่ที่ต้องตายก็เลยรวมสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า...”

(ดิเรก ภูริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...ตอนที่ผมขออยู่ หลักฐานที่เขาค้นพบมาน่าจะเชื่อได้ว่าเป็นเรื่องจริงมันไม่ใช่ประวัติศาสตร์เท็จจริง แต่มันเป็นเชิงเล่าขาน...มันเป็นเรื่องน่าเชื่อถือได้ และคนต่างพื้นที่ต่างจังหวัดเขาก็มา ความเชื่อตรงนั้นเขาก็เข้ามาทำพิธีกรรมต่างๆ...บางคนมีไปเขาฝันก็มีเขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ที่เขาเชื่อว่าพระองค์อยู่ที่นั่นจริง”

(สำเร็จ กรดกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...มันน่าจะจริง เพราะมีหลักฐานที่เขาค้นพบหลายอย่าง เช่นหลักฐานคำร้องเรือ สงสารตาแปะหนวดยาวถึงคราวจะสิ้นทุกข์ ก็หมายความว่า พระยาตากตายที่นั่นวัดเขาขุนพนมการสิ้นพระชนม์อันนี้หมายความว่าต้องใช่...”

(กล่อม พลพันธุ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“เราเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง เพราะหลักฐานกำแพงหนาๆ หนึ่งศอก คือ ถ้าไม่ใช่เป็นกษัตริย์ ใครจะไปสร้างคนสี่ร้อยห้าร้อยคน ไม่ใช่สองสามคนที่จะสร้าง อย่างนั้นได้...เราเป็นผู้โชคดีและภูมิใจอย่างมาก ที่เราได้รับใช้พระองค์ถือว่าชุมชน แถวนี่ ได้ถูกรอบเขาขุนพนม มาพร้อมกับพระองค์ตั้งแต่เริ่มแรกและทุกคนอยู่ ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ ผู้เสียสละเลือดเนื้อของพระองค์ พระองค์ยังสละได้ พุด กันอย่างง่าย ๆ ว่า เป็นพระองค์เดียวในโลกนี้พุดตามความรู้สึก...”

(สำเร็จ กรดกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...ถือได้ว่า วัดเขาขุนพนมนี้ เป็นดินแดนธรรมะ ดินแดนที่มีอารยธรรม ชับซ้อน คือกรมศิลปากรยังพบซากโบราณต่างๆ ถ้าย้อนไปเป็นหมื่นปี...”

(พระครูปิยคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

“...ตามประวัติศาสตร์ที่เขาบิดเบือน ก็เพราะว่าถ้าพูดความจริง เสียชื่อ วงศ์กษัตริย์ เพราะองค์กษัตริย์ไปยืมเงินเมืองจีนมาพัฒนาประเทศพอถึงปีที่ลำบาก เรียกข้าวยากหมากแพง ก็ไม่มีเงินส่งส่วยให้ประเทศจีน...”

(สำเร็จ กรดกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

มุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน ที่ผู้เล่าเลือกใช้ในการเล่าเรื่อง “พระเจ้าตาก” ลักษณะนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เล่าเล่าเรื่องอย่างผู้รอบรู้เรื่องราวอย่างละเอียดถึงชาติกำเนิดของ “พระเจ้าตาก” ทั้งยังแสดงความรอบรู้ ต่อความคิด และการตัดสินใจรวบรวมกำลังพลตีฝ่าวงล้อมพม่า เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ผู้เล่าเล่าซ้ำกับเรื่องราว ในช่วงต้นของพระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ในพงศาวดาร อันเป็นเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก นอกจากนี้ ผู้เล่ายังแสดงทัศนะ ความคิดเห็น วิจาร์ณ ตีความเนื้อหาในเรื่องราวที่เล่า เป็นช่วงๆ เช่นที่ย้ำให้ผู้ฟัง รู้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นเรื่องจริง ด้วยการยกหลักฐานต่างๆ มาประกอบ ทั้งยังแสดงทัศนะ โต้แย้งกับเนื้อหาในประวัติศาสตร์กระแสหลักที่แตกต่างกับเรื่องเล่าของชุมชนว่า เนื้อหาดังกล่าวนั้น บิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง สิ่งสำคัญอันเป็นทัศนะที่ผู้เล่าเน้นย้ำ ในตอนท้ายของเรื่องเล่าก็คือ ความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นและเติบโตอยู่ในชุมชน ที่พระเจ้าตากสินเลือกเสด็จมาดำรงพระชนม์ชีพใน บั้นปลายคือวัดเขาขุนพนม

1.2 โครงเรื่อง (Plot)

ผู้เล่าเล่าเรื่องด้วยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์กัน ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบเรื่อง โดยยังคงเนื้อหาหลักตามเรื่องเล่ากระแสหลักที่ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (ปฐมพงษ์ สุขเล็ก, 2555, น.96-98) สรุปไว้ คือ ตอนต้น กล่าวถึงพระราชประวัติ เรื่องชาติกำเนิดและชีวิตในวัยเยาว์ จนรับราชการเป็นพระเจ้าตาก ตอนกลาง กล่าวถึงเหตุการณ์ หลังเสียกรุงศรีอยุธยา พระราชประวัติช่วงรวบรวมกำลังพลที่หัวเมืองตะวันออกขับไล่ทหารพม่าปราบดาภิเษก จนถึงปราบก๊กต่างๆได้ในที่สุด และตอนท้ายกล่าวถึงพระราชประวัติเมื่อพระองค์สติวิปลาสและการถูกประหาร ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ ดังนี้

เนื้อหาตอนต้นในเรื่องเล่าของชุมชนเริ่มที่ผู้เล่าเล่าถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็น หรือขยายความเพิ่มเติมเนื้อหาบางตอนขณะที่เล่าว่า

“พระองค์เป็นลูกคนจีน พ่อชื่อจีนไหฮอง แม่ชื่อนางนกเอี้ยงนามสกุล แซ่แต้ ประวัตินี้พระองค์คร่ำๆไม่เจอะลิก เมื่อพระองค์ประสูติเกิดฟ้าผ่ามาบนเรือน เมื่อคลอดออกมาแล้วบิดามารดาก็เอาใส่กระตังมันคือวัฒนธรรมของคนโบราณ เอาใส่กระตังแล้วพาไปวางไว้บนแคร่หน้าบ้านหรือบนบ้านก็ไม่ทราบก็บังเอิญมีงูตัวใหญ่มาล้อมประตัง เป็นความเชื่อของคนโบราณว่าทารกคนนี้มีบุญญาบารมีสูงนัก บิดามารดาที่เป็นสามัญชนจะซุบเลี้ยง ไว้ไม่ได้อายุจะสั้นเลยพาไปมอบให้เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรี พระยาจักรีซุบเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าสิน

เมื่อโตขึ้นอายุพอบวชสามเณรได้เจ้าพระยาจักรีก็ให้บวชเณรที่วัดสามวิหารอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ภายในวัดสามวิหาร มีสามเณรอยู่หลายรูปถือว่าเป็นวัดใหญ่ แต่มีสามเณรอยู่สามรูปที่วางตัว รูปร่างผิวพรรณแตกต่างจากสามเณรอื่นๆ เพราะดูเหมือนผู้มีบารมี ถ้ามีใครไปถามว่า สามเณรสามรูปนั้นคือใคร สมภารจะบอกว่าคนที่ผิวขาวคือ ลูกจีน แต่เป็นลูกบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรีชื่อว่าสามเณรสิน ส่วนคนที่สองรูปร่างผิวพรรณออกจะคล้ำและสูงใหญ่แข็งแรงชื่อสามเณรทองด้วง คนที่สามผิวพรรณผ่องใสอายุน้อยที่สุด ชื่อสามเณรบุญนาคเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาแสงยามกรเป็นแขกชาว ถึงได้บวชเพราะเจ้าคุณปู่คือเจ้าพระยาพิชัยเพชรราชา ถูกขอให้เลิกนับถือศาสนาอิสลามให้มานับถือศาสนาพุทธ เจ้าคุณปู่ก็ยอม เพราะฉะนั้นสามเณรสามสหายจะใกล้ชิดกันมาก ไปไหนไปด้วยกัน ต่อมาสามเณรบุญนาคได้มารับราชการ เป็นต้นสกุล บุญนาค พอสักพักก็ไปราชการ สินไปรับราชการเป็นเจ้าเมืองตาก คนทั่วไปเลยเรียกว่าเจ้าตากสิน... ส่วนทองด้วงเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี แล้วบุญนาคไปเป็นนายหน้าหอ ”

(ดิเรก ภูฏริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

เนื้อหาตอนกลางในเรื่องเล่าของชุมชนยังมีเนื้อหาเช่นเดียวกับเนื้อหาในเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก กล่าวคือผู้เล่าเล่าถึงเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พระเจ้าตากทรงรวบรวมกำลังพลที่หัวเมืองตะวันออก ขับไล่พม่า ปราบดาภิเษก จนถึงปราบก๊กต่างๆโดยเน้นเฉพาะก๊กเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชโดยเล่าว่า

“เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามกับพม่าในปี พ.ศ. 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาราบเป็นหน้ากลอง พระเจ้าตากสินเจ้าเมืองตากถูกเรียกเข้ามาช่วยป้องกันกรุงศรีอยุธยา...พระองค์มาช่วยป้องกัน แต่พระองค์พิจารณาแล้วว่าคงจะป้องกันเมืองไม่ได้...ก็เลยรวบรวมสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า คิดว่าค่อยกลับมากอบกู้เอกราช พระองค์นำทหารที่มีความสามารถในเรื่องยุทธการเก่งกล้าเข้มแข็ง ตั้งค่ายที่จันทบุรี พอตั้งค่ายก็ไปตีพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้นแล้วประกาศว่าเป็นอิสระภาพเสร็จแล้วปราบดาเป็นพระมหากษัตริย์ แล้วย้ายราชธานีมาตั้งที่กรุงธนบุรี

คนไทยตามหัวเมืองต่างๆ ตอนกรุงศรีอยุธยาแตกก็ไปตั้งตัวเป็นใหญ่ เช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน เขาเรียกว่า ก๊กหรือชุมชน ชุมชนทั้งหลายเหล่านี้มีชุมชนเจ้านคร เขาเรียกว่าก๊กนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพมาปราบเจ้านครศรีธรรมราช มาตีแตก แล้วเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชตอนนั้นเป็นปลัดเมืองชื่อหนู สมเด็จพระเจ้าตากสินพิจารณาโทษพระปลัดหนูว่าพระปลัดหนูไม่ได้มีความผิดต่อพระองค์ เมื่อกรุงแตกทุกคนก็ตั้งตนเป็นใหญ่ เพราะทุกคนก็อยากดูแลประชาชนเหมือนกับพระองค์ และยกโทษให้แล้วพาไปชุบเลี้ยงที่กรุงธนบุรีไม่ได้ประหารชีวิต ที่นครศรีธรรมราชให้พระยานารายณ์สุริยวงศ์เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจนถึงแก่กรรม”

(ดิเรก ภูฎริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

ส่วนเนื้อหาในตอนท้าย ตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าเมื่อพระองค์สติวิปลาส จึงถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์แต่ในเรื่องเล่าของชุมชนกลับมีเนื้อหาที่แตกต่างกับเรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์กระแสหลักตรงที่ผู้เล่าเล่าว่าพระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ แต่ทรงเดินทางมาที่ชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผลดังนี้

“เล่าขานกันมาเรื่อยๆ เป็นที่ประจักษ์ ว่าพระเจ้าตากได้เสด็จมาที่ เขาขุนพนมเพราะลูกเป็นเจ้าเมืองอยู่นครศรีธรรมราชก็มาหาลูกตามประวัติศาสตร์ที่เขาบิดเบือนก็เพราะว่าถ้าพูดความจริง เสียชื่อวงศ์ษัตริย์เพราะวงศ์ษัตริย์ไปยืมเงิน เมืองจีนมาพัฒนาประเทศ พอถึงปีที่ลำบากเรียกข้าวยากหมากแพง ก็ไม่สามารถจะส่งส่วยให้ประเทศจีนได้ พระเจ้าตากจึงทำสัญญาว่าถ้าล้มตาย วิกลจริต หรือเป็นอะไรก็ตามให้หมดกัน พอปีนั้นก็ลำบากไม่มีเงินส่งจึงคิดกับ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งเป็นเพื่อนรัก แกจะสละสมบัติทำเป็นวิกลจริต แล้วที่ สำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ เอาคคนที่เป็นนกโทษที่เหมือนพระเจ้าตากใส่สอบทูปด้วย ท่อนจันทน์ทูปจริงฆ่าจริง โดยให้พระเจ้าตากหนีมาเมืองนครศรีธรรมราช พระยานครน้อยเป็นลูกพระเจ้าตาก ที่มาที่นี้เขาสันนิษฐานว่า ถ้าอยู่ในเมืองแล้วมีคน รู้ว่าพระเจ้าตากยังไม่ตายโกหกก็จะเป็นเรื่องเป็นราว พระยานครน้อย ให้คนมาสืบ ว่าที่ไหนอยู่แล้วปลอดภัยอย่างไร”

(พระสมุห์แมนฉนุทธมโม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559)

“พระเจ้าตากสินหนีการเมือง เพราะหนีสินที่กู้มาจากเมืองจีน เพื่อมา สร้างกรุงธนบุรี แล้วพระยานครพาแกมาแกก็มาอยู่ที่วัดเขาขุนพนมเพราะที่นี้เป็น ป่าไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะแก่การซ่อนตัว...”

(เอียด เอกาพันธ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

“คนแก่ๆเขาเล่ากันว่าพระเจ้าตากสินมาบวชที่นี้วัดเขาขุนพนม เพราะว่า เป็นหนี้เงินหกหมื่นตำลึง มากับเรือสำเภามาจอดแล้วพายเรือเข้ามา ในนี้แรกก่อน เขาว่ามาจอดที่เพชรบุรีก่อน แล้วล่องมาที่นครศรีธรรมราช มาสำรวจที่เขาขุนพนม เลือกลงอยู่ที่นี้ ที่มานครนี้เพราะว่ามีความสัมพันธ์กับเจ้าพระยานคร เพราะว่าหม่อม ปรางเป็นเมียพระเจ้าตาก หม่อมปรางนั้นเป็นลูกของเจ้าพระยานครถึงกะมีลูกคือ เจ้าพระยานครน้อย”

(เฉลียว แก้วรัชวิเศษ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“หลังจากก่อตั้งกรุงธนบุรีแล้ว พระเจ้าตากสินได้เดินทางหนีมาที่ นครศรีธรรมราช เพราะแกไปยืมเงินจากเมืองจีนเป็นจำนวนมาก แล้วคืนไม่ได้ถึง แกล้งบ้ำ แกล้งว่าถูกประหารชีวิตไปแล้ว เหตุที่พระองค์เลือกมาที่นครศรีธรรมราช เพราะแกมีครอบครัวอยู่ที่นี้ คือหม่อมปรางลูกสาวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ตอนที่พระเจ้าตากสินลงมาปราบก๊กนครศรีธรรมราช พระเจ้าตากสินมาพบกับ

หม่อมปราง และมีลูกชายที่เกิดจากพระเจ้าตากสินกับหม่อมปรางคือเจ้าน้อยถึง ต่อมาได้กลายเป็นเจ้าพระยานครน้อย”

(คนไทย แก้วจรัส, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

“พระองค์ตัดสินใจ สละราชสมบัติและให้พระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกหรือนายทองด้วงกลับมาปกครอง และเสียดราชสมบัติให้กับพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกแล้ว การกู้หนี้ยืมสินเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพราะว่าเมื่อถึงเวลาตามที่สัญญาไว้ 15 ปี เมื่อถึง 15 ปี เราก็ต้องมีการคืนให้ กับแผ่นดินใหญ่กับเมืองจีนที่นี่ ถ้าเราไม่คืนให้ เขาจะต้องยึด เพื่อเป็นการทวงคืนที่เราไปเอาเงินเขามาสร้างกรุงธนบุรี...พระองค์ จึงออกกุศโลบายว่าถูกประหารด้วยท่อนจันทน์แล้วก็ออกเดินทางมาที่จังหวัด นครศรีธรรมราชมาอยู่ที่บนเขาขุนพนม”

(สำเร็จ กรดกangkัน, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“เขาเล่ากันว่าคนที่อยู่ในสอบไม่ใช่พระเจ้าตากสิน แต่เป็นคนหน้าเหมือน หรือเป็นทหารเอกผิวพรรณหน้าตาเหมือนฝาแฝด ชื่อหลวงอาสาสงคราม...”

(ดิเรก ภูฏริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

จากนั้นชุมชนได้เล่าเนื้อหาเพิ่มเติม ในช่วงที่พระเจ้าตากมาพำนักอยู่ที่นครศรีธรรมราชว่า ทรงมาผนวชอยู่ที่วัดเขาขุนพนม จนเสด็จสวรรคตที่วัดเขาขุนพนม และมีพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่นครศรีธรรมราช

“...เชื่อว่าที่แรกมานุ่งขาวห่มขาว มาถือศีล แล้วกะบวช ที่เขาเล่าๆมาแต่ คนแก่ๆบอกว่าเคยตกบาตร พระเจ้าตากสิน ตอนที่แกสิ้นชีวิต ศพอยู่ในโบสถ์มหาอุทุมแล้วเอามาเผาตอนที่ว่าพระยานครน้อยตาย”

(เฉลียว แก้วธวัชวิเศษ, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...แกมากับทหารหลายคน มาบวชแล้วกะได้เสียชีวิตอยู่บนเขานั้นแหละ”

(โสภา ไตรเมศวร์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

“...เมื่อมาถึงแล้วบันไดทางลงตรงนั้นมันไม่มีก็เลยต้องทำบันไดลงแล้วก็ ต้องมาขุดบ่อพญานาคเป็นบ่อน้ำดื่มแล้วก็ไปขุดสระ สมัยก่อนก็จะปาดงคิบเดิน ไปข้างนอก ก็จะลำบากก็เลยต้องไปอาบน้ำที่สระตรงนั้นเสร็จแล้วก็ขึ้นไปปฏิบัติธรรมอยู่ข้างบนแล้วก็โบสถ์มหาอุทุมนี้สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2330 ก่อนที่จะสร้างโบสถ์ตรงนั้นขึ้นมาก็ตามเล่าขานกันว่า เป็นที่พักพระศพของพระเจ้าตาก เพราะว่าพระองค์

มาประทับอยู่ที่นี้ เมื่อปีพ.ศ. 2325 แล้วก็มีการใช้ป่าอยู่ได้แค่ประมาณ 3 ปี แล้วก็
ก็ได้สิ้นพระชนม์ ก็ได้นำร่างของพระองค์มาพักพระศพไว้ที่ตรงนี้ประมาณเกือบปี
...”

(สำเร็จ กรตกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“คนเขาขุนพนมเชื่อว่าใช้ป่า เพราะมียุ้งชุม...พระองค์มีอายุเพียง 48 ปี
มาอยู่ได้แค่ 3 ปี...เจ้าพระยานครพัฒนสังเจดีย์สีดามาจากเมืองจีน แปรขึ้นเอามาไว้
เพื่อบรรจุอัฐิของใครก็ไม่รู้ แต่ถ้ำของแกก็มีอยู่แล้วที่วัดแจ้งวัดประดู่เป็นข้อ
สันนิษฐานว่า ใครเอามาบรรจุ คุณพร้อม ณ นคร เล่าว่าคุณทวดเล่าว่า
เมื่อเจ้าพระยานครพัฒนสิ้นชีพ ก็ได้สร้างเมรุที่สนามกีฬา มีสองเมรุมีฐานะเทียบเท่า
กัน เมรุหนึ่งรู้ว่าเผาศพของเจ้าพระยานครพัฒน แต่อีกเมรุหนึ่งไม่รู้ว่าเป็นใคร ศพนี้
ถูกเอาหีบศพไปไว้ที่เนินดินสูงที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่วัดพระสูงที่ข้างโรงเรียน
กัลยาณี แล้วพอถึงเวลาก็เผาศพด้วยกันเผาพร้อมกัน”

(สำเร็จ กรตกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

เห็นได้ว่าโครงเรื่องของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ”พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชน ผู้เล่าเลือก
ที่จะเล่าพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในตอนต้นตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก
เพื่อย้ำหรือให้เห็นความสำคัญของ “พระเจ้าตาก” ที่มีชาติกำเนิดเป็นสามัญชน และชีวิตในวัยเยาว์ที่มี
ความเกี่ยวข้องผูกพันกับนายทองด้วงหรือรัชกาลที่ 1 เพื่อความสมจริงของเรื่องเล่าในช่วงที่ผู้เล่าเล่า
ว่าพระเจ้าตากได้หารือกับนายทองด้วงในการใช้กุศโลบาย ไม่คืนหนี้สินให้กับฝ่ายจีนและเดินทางมายัง
เมืองนครศรีธรรมราช โดยสละราชสมบัติให้กับนายทองด้วงหรือรัชกาลที่ 1 ในกาลต่อมา

ส่วนเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่า และการกอบกู้เอกราชรวมถึงการปราบก๊กต่างๆ
โดยเฉพาะก๊กเจ้านครศรีธรรมราช ก็ดำเนินไปตามตอนกลางของประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทั้งนี้
ก็เพื่อแสดงให้เห็นพระราชปรีชาสามารถในการรบของ “พระเจ้าตาก” อีกทั้งยังแสดงให้เห็น
ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่าง “พระเจ้าตาก” กับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช อีกด้วย

สำหรับตอนท้ายของเรื่องเล่าไม่ได้มีเนื้อหาเช่นเดียวกับเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก
แต่กลับเป็นเรื่องเล่าที่ปฏิเสธเนื้อหาในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ในประเด็นที่ “พระเจ้าตาก”
พระองค์จริงไม่ได้ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ ทว่าพระองค์ได้ใช้กุศโลบายหลบเร้นมาที่
วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ 1) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นหนี้
ชาวจีน 2) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช และ 3) บริเวณวัดเขาขุนพนม
เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การหลบซ่อนตัว และ “พระเจ้าตาก” ก็ได้เลือกวัดเขาขุนพนมแห่งนี้เป็นที่
ผนวช ปฏิบัติธรรมจนสิ้นพระชนม์ชีพ

เนื้อหาของเรื่องเล่าในตอนท้ายนี้ นับได้ว่าเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนอย่างแท้จริง เพราะปรากฏอยู่หลายสำนวน แม้ว่าแต่ละสำนวนจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่ใจความสำคัญก็เป็นสิ่งเดียวกันคือ “พระเจ้าตาก” เสด็จมาประทับที่วัดเขาขุนพนม จนเสด็จสวรรคต

1.3 ตัวละคร (Character)

บุคคลที่มีบทบาทในเรื่องเล่า หรือผู้ที่ทำให้เรื่องเคลื่อนไหวดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วย

ตัวละครสำคัญ คือ “พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

ตัวละครประกอบ ได้แก่ นายทองด้วงหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นายบุญนาค เจ้าพระยานครหนุ หม่อมปราง เจ้าพระยานครพิณ และเจ้าพระยานครน้อย ตัวละครเหล่านี้มีบทบาทรองไปจาก “พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” เคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทาง

1.3.1 ตัวละครสำคัญ

“พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่เป็นบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และมาปรากฏในเรื่องเล่าของชุมชนโดยมีบทบาท ในตอนต้นและตอนกลางดำเนินไปในลักษณะที่ผู้เล่าเล่าซ้ำกับบทบาทในประวัติศาสตร์กระแสหลักส่วนในตอนท้ายบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ในเรื่องเล่าของชุมชนกลับมีความแตกต่างกับบทบาทของพระเจ้าตากสินมหาราชโดยสิ้นเชิง อีกทั้งชุมชนยังได้ขยายความด้วยการสร้างความหมายใหม่ให้กับพระราชประวัติพระเจ้าตากสินมหาราช ดังตัวอย่าง

“...นี่พูดตามความรู้สึกของลุงที่การเสียสละและไม่ได้พูดถึงเรื่องอย่างอื่น คนที่รบเป็นใหญ่เป็นโตที่สุดของแผ่นดินแล้วยังมีการเสียสละทั้งลูกและเมียที่ ไม่ได้อยู่ร่วมกันเลยทั้งที่อายุของพระองค์ก็ยังไม่ถึง 50 ที่การเสียสละตรงนี้ก็เพื่อให้ประเทศไทยได้อยู่เย็นเป็นสุข เพื่อให้ประชากรของพระองค์อยู่เย็น เสียสละเพื่อให้ประเทศและประชากรของพระองค์อยู่สบายแค่นั้นเอง ถ้าพูดกันตามหลักแล้ว พระองค์เสียสละไม่ได้มี ความสุขแม้แต่ชนิดเดียว ตั้งแต่ที่พระองค์ประสูติมา จนกระทั่งเยาว์วัยจนกระทั่งว่าบวช บวชแล้วก็ไปรับราชการ แล้วพระองค์ก็มีการศึกษามีการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องด้วยศีลด้วยธรรมและคุณธรรมและแก้ไขปัญหาตอนปลายของกรุงศรีอยุธยาที่ขุนนางทั้งหลายไป ตีมน้ำชาไปนั่งเกล้าสุรานารี พระองค์เห็นหมดแต่พระองค์ไม่ได้เอาเป็นตัวอย่าง พระองค์ว่า พวกนี้ที่ไปทำ

ให้กรุงศรีอยุธยาแตก เนื่องจากว่าไม่สนใจและไม่ได้คิดว่าข้าศึกจะเข้ามาประชิด
เมื่อพระองค์ได้เห็นอย่างนี้พระองค์ก็แก้ปัญหาหมด พระองค์จะไม่เชื่อ
ใคร พระองค์จะเอาแต่ความยุติธรรมและมุ่งมั่นและวินัยต่อการรบและมีศีลธรรม
และคุณธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพระองค์ก็รับชนะให้ไทยคืนไทยให้เราได้อยู่เย็นเป็น
สุขจนถึงทุกวันนี้ ถ้าเราไม่ได้ พระเจ้าตากสินมหาราชตรงนี้พม่าอาจจะฆ่าคนไทย
ไม่เหลือแม้แต่คนเดียว”

(สำเร็จ กรตกางกัน, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

จากเรื่องเล่าของชุมชนแสดงให้เห็นบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ว่าพระองค์มีชาติกำเนิด
เป็นสามัญชนหรือชาวบ้าน เช่นเดียวกับผู้เล่า และผู้เล่าก็ได้กล่าวเชิดชูพระองค์ว่า มีความเก่งกาจ
สามารถในการรบ ทรงเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อชาติเพื่อแผ่นดินทรงมีคุณูปการต่อชาติและ
ประชาชนไทยอย่างใหญ่หลวง ในขณะที่ผู้เล่าก็นับบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ขณะที่พำนัก
ผนวชอยู่ที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ว่าทรงครองเพศบรรพชิต ศึกษาพระธรรมวินัย
ส่งฝึกฝนในธรรมะอันเป็นแก่นสารของพุทธศาสนา ถือเป็นแบบอย่างของชุมชน นับได้ว่านอกจาก
“พระเจ้าตากสิน” จะสร้างวีรกรรมเป็นวีรบุรุษของชาติแล้ว พระองค์ยังมีบทบาทเป็นวีรบุรุษของชุมชน
อีกด้วย

1.3.2 ตัวละครประกอบ

นายทองด้วงหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นตัวละครประกอบใน
เรื่องเล่าของชุมชนมีบทบาทเป็นเพื่อนหรือสหายสนิทของ “พระเจ้าตาก” ตั้งแต่วัยเยาว์โดยได้บวช
เป็นสามเณรอยู่ที่วัดสามวิหารกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับสามเณรบุณนาค จากนั้นได้รับราชการเป็นหลวง
ยกกระบัตรเมืองราชบุรีรับบทบาทต่อมาของนายทองด้วงคือคูคิดหรือที่ปรึกษาของ “พระเจ้าตาก” เพื่อ
ใช้กุศโลบายไม่ชำระหนี้แก่เงิน และเป็นผู้ที่ “พระเจ้าตาก” มอบแผ่นดินให้ปกครองก่อนที่จะเดินทาง
มานครศรีธรรมราช

ตัวละครนายทองด้วงเป็นตัวละครที่มีตัวตนอยู่จริง บทบาทของตัวละคร
ตัวนี้มีความสอดคล้องกับโครงเรื่อง ที่แสดงให้เห็นความสมจริงและน่าเชื่อถือของเรื่องเล่า
เป็นตัวละครที่เป็นผู้ช่วยให้ตัวละครสำคัญคือ “พระเจ้าตาก” ได้แสดงบทบาทเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมาย
ปลายทาง

นายบุณนาค ตัวละครตัวนี้ไม่มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องเป็นเพียงตัวละครที่ผู้เล่า
บอกเล่าให้รู้ว่า นายบุณนาคเป็นสหายของ “พระเจ้าตาก” เมื่อครั้งบวชเป็นสามเณรอยู่ที่
กรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกับนายทองด้วง

เจ้าพระยานครหนู หม่อมปราง เจ้าพระยานครพัฒน และพระยานครน้อย ตัวละครเหล่านี้เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทเป็นผู้เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ในการเสด็จมาพำนักอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้เล่าเล่าว่า “พระเจ้าตาก” มีความใกล้ชิดกับเจ้าพระยานครหนู เมื่อครั้งยกทัพมาปราบก๊กเจ้านคร และมีได้ประหารเจ้าพระยานครหนู ซึ่งเป็นบิดาของหม่อมปราง เจ้าจอมของ “พระเจ้าตาก” ส่วนเจ้าพระยานครน้อยนั้น คือโอรสของ “พระเจ้าตาก” กับหม่อมปราง และเจ้าพระยานครน้อย คือผู้ที่ดำเนินการปลงพระศพ “พระเจ้าตาก” พร้อมกับเจ้าพระยานครพัฒน ที่สนามหน้าเมือง นครศรีธรรมราช

“เมื่อตอนที่พระองค์เสด็จมาจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มาตีเมืองนคร โดยมีเจ้านครเป็นเจ้านครหนู ซึ่งเป็นบิดาของทูลกระหม่อมปราง เจ้าพระยานครหนูหนีไปปัตตานี และท่านได้ให้ทหารไปนำตัวกลับมา โดยไม่ประหารและไม่ลงโทษใดๆ เพราะหาไม่ได้ทำผิดอะไรแต่แค่ตั้งตนเป็นใหญ่ เมื่อไม่ได้ผิดอะไรก็เลยไม่ได้สั่งประหาร ทั้งนี้ตามที่เล่าขานกันมา ท่านได้ยกทูลกระหม่อมปรางเป็นพระมเหสีหรือสนมแต่สมัยก่อนก็ไม่ได้เรียกว่าสนมแต่เรียกว่าเจ้าจอม ต่อมาจึงมีพระโอรสคือเจ้าน้อย เมื่อเจ้าน้อยโตขึ้นก็ได้ส่งให้มาอยู่กับตาที่นครศรีธรรมราช”

(สำเร็จ กรดกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“ในช่วงที่ปลงพระศพนั้นปลงพระศพช่วงปีพุทธศักราช 2356 ที่สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช ก็เหมือนกับท้องสนามหลวงของกรุงเทพมหานคร เจ้าน้อยก็ได้จัดพระศพเจ้าพัฒน์อย่างยิ่งใหญ่ แต่ไม่ได้จัดพระศพของเจ้าพัฒน์ แต่เป็นสมเด็จพระเจ้าตากสิน แต่ใช้นามของศพของเจ้าพัฒน์คือเจ้าพระยานครพัฒน อดีตเจ้าเมืองนครต่อจากพระยานครหนู เมื่อจัดพระศพเจ้าพัฒน์เจ้าน้อยผู้ซึ่งเป็นโอรสก็ได้เกณฑ์ถึง 12 หัวเมืองมาจัดอย่างยิ่งใหญ่ อันนี้ก็ทำให้รัชกาลที่ 2 หวั่นพระทัยว่าเจ้าน้อยจะคิดการใหญ่หรือไม่จะกบฏหรือเปล่านั้นก็เลยรีบรับสั่งให้เข้าเฝ้าแล้วรัชกาล 2 ก็ถามว่าเจ้าจัดงานของใครถึงได้ใหญ่โตเกณฑ์ถึง 12 หัวเมือง แล้วเจ้าน้อยท่านก็มีความสามารถเป็นนักปราชญ์ แล้วเจ้าน้อยเขาก็บอกว่าจัดงานให้ผู้เป็นพระบิดา แต่พระบิดา ในที่นี้ท่านก็ไม่ได้โกหกนะก็คือหลวงพ่อดากสิน หลังจากนั้นเมื่อจัดงานเจ้าพัฒน์เสร็จ พอใกล้ค่ำที่นี้ทางคณะของเจ้าน้อยแล้วก็แม่หม่อมปรางเตรียมเคลื่อนพระศพจากเขาขุนพนมผ่านไปบ้านนาไปน้ำแคบ แล้วก็ผ่านหลังค่ายแล้วก็ไปที่สนามหน้าเมืองแล้วก็เชิญพระศพเคียงข้างกับเจ้าพัฒน์ เมื่อถึงวันปลงพระศพก็ปลงพระศพของสมเด็จพระเจ้าตากสินก่อน”

(พระครูปิยคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

ตัวละครเจ้าพระยานครหนู หม่อมปราง เจ้าพระยานครพัฒน์ และเจ้าพระยานครน้อย เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ในตอนท้ายของเรื่องเล่าของชุมชน ซึ่งไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ตัวละครเหล่านี้แม้จะเป็นตัวละครประกอบแต่ก็มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่เป็นเสมือนประจักษ์พยานว่าเรื่องเล่าของชุมชนเป็นเรื่องจริง โดยมีหลักฐานคือบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1.4 ฉาก (Setting)

ช่วงเวลาและสถานที่รวมถึงสภาพแวดล้อมอันเป็นฉากของเรื่องเล่า “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม” ปรากฏทั้งที่กรุงศรีอยุธยาช่วงเวลาในวัยเยาว์ของพระเจ้าตาก การปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี การเสด็จมานครศรีธรรมราชทรงผนวชและสวรรคตที่วัดเขาขุนพนม ดังนี้

“...เมื่อโตขึ้นอายุพอบวชสามเณรได้ เจ้าพระยาจักรีก็ให้บวชเณรที่วัดสามวิหารอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา...พอสึกก็ไปรับราชการ สิ้นไปรับราชการเป็นเจ้าเมืองตาก...เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามกับพม่า ในปี 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาราบเป็นหน้ากลอง... เจ้าตากสิ้นผู้เป็นทหารคนหนึ่งก็เห็นว่าไม่ไหว ถ้าอยู่ก็ต้องตาย ก็เลยรวมสมัครพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า คิดว่าค่อยกลับมากอบกู้เอกราช พระองค์นำทหารที่มีความสามารถในเชิงยุทธ์ที่เก่งกล้าเข้มแข็ง ตั้งค่ายที่จันทบุรี พอไปตั้งค่ายก็ไปตีพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้นแล้วประกาศว่าเป็นอิสรภาพที่ท่านตีกองทัพพม่าแตกเพราะมีทหารจีนช่วยรบด้วย...เสร็จแล้วปราบดาเป็นพระมหากษัตริย์แล้วย้ายราชธานีมาตั้งกรุงธนบุรี... พ.ศ.2312 พระเจ้าตากสิ้นยกทัพมาปราบเจ้านครศรีธรรมราช”

(ดิเรก ภูฎริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...เมื่อก่อนตรงนี้เป็นทะเล เป็นปากแม่น้ำ มีเรือมาล่อม พระเจ้าตากสิ้นมาบวชเป็นพระอยู่ที่นี่ หนีลงมาอยู่นครศรีธรรมราช เพราะเป็นหนี้อัน เขาวางแผนให้หนีลงมาอยู่ที่นี่ ที่มานี้เพราะมาหาเจ้าพระยานคร”

(สมศรี จันทร์ภักดี, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2560)

“...ตามที่เล่าขานกันมาว่าท่านได้เดินทางทางเรือสำเภาตามที่ตั้งสายได้เล่ามาว่า พระยานครน้อยได้ขึ้นไปรับแล้วได้เดินทางมากับพวกค้าข้าวสารและมาขึ้นที่ปากพูน เรียกว่าวัดท่าโพธิ์ ประมาณเข้ามิดและมีชินแสรออยู่ เพื่อมาโกนหัว

บวชในเช้าวันนั้นเลย แต่ไม่สามารถเดินทางมาวัดเขาขุนพนมได้ เนื่องจากเป็นเวลากลางวัน เลยรอนจันคำ ที่ต้องรอให้มืด เพราะการเดินทางกันมาากๆ ในตอนกลางวัน คนจะเห็น เมื่อค่ำแล้วก็มีการจัดขบวนมาส่งมาากันหลายคนหรือพูดง่ายง่ายว่ามาากัน เป็นร้อยคน...ได้เดินทางทั้งทางเรือและทางแพ แล้วมาขึ้นที่สะพานที่ริมเขา ตรงนั้นจะมีถ้ำและลอดขึ้นมา...พอมาถึงก็มีทหารมาทำบันไดลิง โดยเอาเชือกมาผูกประมาณ 18 เมตร เพื่อมาขึ้นที่หน้าถ้ำ ตรงนั้นก็จะเป็นที่ประทับของพระองค์ มีที่บรรทม มีที่วิปัสสนา มีที่เสวนาและมีที่เสวย...”

(สำเร็จ กรดกangkัน, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...ตอนเด็กๆ เคยได้พบหลักฐาน หลักฐานที่ว่าน่าจะเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมาประทับและสวรรคตที่นี่และมาผนวชที่นี่ด้วย ตอนแรกก็ไม่มีใครรู้ว่าเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่หลักฐานที่ค้นพบเกี่ยวกับกระดูกสิ่งของสำคัญที่ในกษัตริย์เขาใช้กันเป็นพวกชิ้นของเครื่องใช้ เครื่องราชย์ น่าจะเป็นของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคนเมื่อก่อนเค้าบอกว่าคนที่ถูกทุบด้วยท่อนจันทน์ตาย เป็นตัวแทนไม่ใช่ตัวจริง เขาหนีมาทางเรือมีหลักฐานเขาเรียกอยู่ตะเภา...หลักฐานที่เด่นชัดคือ ที่ประทับทางขึ้นเขาเป็นบันไดประมาณ 20 ชั้นได้บนภูเขา มีถ้ำ ถ้ำใหญ่เรียกถ้ำเหวดตากฟ้าที่ทานเคยลงไปนั่งสมาธิตอนที่ผนวชอยู่...มันเป็นเรื่องเล่าขานเพราะตั้งแต่เด็กๆ ที่เขาค้นพบพานทองใส่กระดูก พวกผ้า บางส่วนเขาเก็บไว้ที่วัดเขาขุนพนมก็มี บางส่วนก็ไว้ที่พิพิธภัณฑ์ก็มี...”

(ประสิทธิ์ ชูพันธ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

ฉากในเรื่องเล่าของชุมชน มีประโยชน์ต่อองค์ประกอบอื่นๆในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เพราะผู้เล่าใช้เวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทแวดล้อมตัวละครสำคัญคือ “พระเจ้าตาก” ในตอนต้นและตอนกลางของเรื่องเล่าเพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ “พระเจ้าตาก” ของชุมชนเป็นบุคคลเดียวกับพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ได้ประกอบคุณงามความดีให้กับชาวไทย ส่วนฉากอันเป็นช่วงเวลาสถานที่และสภาพแวดล้อมของ “พระเจ้าตาก” ในตอนท้ายของเรื่องเล่า ผู้เล่ายังขบขันให้เห็นว่า พระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จมาที่วัดเขาขุนพนมจังหวัดนครศรีธรรมราชจริงๆ ด้วยการกล่าวอ้างถึงช่วงเวลาและเส้นทางที่พระองค์เสด็จมา รวมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆที่มีการค้นพบและบอกเล่าสืบต่อกันมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันถึงความสำคัญของวัดเขาขุนพนมแห่งนี้

1.5 แนวคิดของเรื่อง (theme)

แนวคิดของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชน คือ “ความหมาย” ที่ผู้เล่าประสงค์จะสื่อสารผ่านเรื่องเล่าให้ผู้ฟังได้รับทราบ แนวคิดอันเป็น “ความหมาย” ของเรื่อง ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกันทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏ อยู่ในคำบอกเล่า ประมวลได้ ดังนี้

“...รู้สึกภูมิใจที่ได้รู้เรื่อง ที่ว่าวัดเขาขุนพนม เคยเป็นที่อยู่ของพระเจ้าตาก...”
(เอียด เอกาพันธ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

“...หลังจากพระเจ้าตากได้เดินทางมาอยู่ที่วัดเขาขุนพนม เพราะเห็นว่าเป็น ที่สงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แล้วที่นี่ยังเป็นที่รุ่งเรืองธรรมะ พระเจ้าตากสินอยู่ที่ วัดเขาขุนพนมจนกระทั่งสวรรคต...เราภูมิใจที่พระเจ้าตากสินเลือกมาอยู่ที่นี้...ไอ้เราก็ฝากตัวเป็นลูกเป็นหลานเหมือนลูกหลาน เพราะพระองค์เป็นกษัตริย์ที่กล้าหาญ เป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ เมื่อพระองค์มาบวช และสวรรคตที่นี้เขาขุนพนม จึงกลายเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์”

(คนไทย แก้วจรัส, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

“...แล้วเราเป็นที่ภาคภูมิใจเป็นผู้มีบุญอย่างน้อย 249 ปี ที่ผ่านมา เรายัง มานึกว่าเราเป็นผู้โชคดี และภูมิใจอย่างมากที่เราได้รับใช้พระองค์หรือว่าชุมชนแถว นี้ ได้อยู่รอบเขาขุนพนม พร้อมกับพระองค์ตั้งแต่แรก และทุกคนได้อยู่ใกล้ชิดกับ พระมหากษัตริย์ผู้เสียสละ...”

(สำเร็จ กรดกangkan, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...แล้วที่ท่านเสด็จมาวัดเขาขุนพนมนี้ เพราะว่าวัดเขาขุนพนมไม่ใช่ ธรรมดา อดีตเป็นเมืองโบราณ...ถือได้ว่าวัดเขาขุนพนมนี้เป็นดินแดนแห่งธรรมะ ดินแดนที่มีอารยธรรมซับซ้อนที่กรมศิลปากร ยังพบซากโบราณต่างๆ ถ้าย้อนไปเป็น หมื่นปี...ซึ่งบอกได้เลยว่าชุมชนนี้มีบรรพบุรุษเป็นพระเจ้าตาก...”

(พระครูปิยคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

“...ที่พามาอยู่วัดเขาขุนพนม เพราะเป็นทะเล เหมาะแก่การดูข้าศึก และ บริเวณนั้นยังมีไข้ป่า พวกตำรวจทหารก็ไม่กล้าเข้ามากลัวอันตราย...”

(ดิเรก ภูริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

เห็นได้ว่าชุมชนได้ประกอบสร้าง “ความหมาย” ให้กับเรื่องเล่าโดยใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง สร้างโครงเรื่องตัวละคร และฉาก ด้วยการเลือกสรรแง่มุมในการเล่า เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชน ให้ผู้คนรับรู้ว่ามีถิ่นที่อยู่ของเขาไม่ได้ไร้ราก หากแต่เป็นดินแดนแห่งธรรมะ ที่พระเจ้าตากสินเลือกมา ผวนและปฏิบัติธรรมจนสิ้นอายุขัย ทั้งยังเป็นดินแดนที่ปลอดภัยมีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่พักพิง ของนักรบผู้กล้าหาญ และเสียสละเพื่อชาติเพื่อประชาชน ชุมชนจึงมีความภาคภูมิใจว่าพวกเขา เป็นลูกหลานของพระเจ้าตาก

จากการศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ตามแนวคิดของ เจโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) โดยวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่า (narrative structure) คือ 1. มุมมองในการเล่าเรื่องของผู้เล่า(Point of view) 2. โครงเรื่อง (Plot) 3. ตัวละคร (Character) 4. ฉาก (Setting) นำไปสู่ 5. การกำหนดความหมายหรือแนวคิดของเรื่อง (Theme) คือ การสร้างอัตลักษณ์แก่ชุมชน

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้เล่าใน 3 กลุ่ม คือช่วงรุ่นปู่ย่า-ตายาย ช่วงรุ่นพ่อแม่ และ ช่วงรุ่นลูกหลาน ได้ประกอบสร้างความหมาย (construction of meaning) เกี่ยวกับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” โดยใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง 2 ลักษณะ คือมุมมองแบบบุคคลที่สาม (The Third-Person Narrator) และมุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน (The Omniscient) กล่าวคือ ผู้เล่าเล่า จากการฟังตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นบรรพบุรุษมาอีกทอดหนึ่ง แม้ว่าการรับรู้เรื่องราว ในรายละเอียดจะแตกต่างกันบ้าง แต่ยังคงโครงเรื่องหลักไว้ และผู้เล่ายังเล่าเรื่องอย่างผู้รอบรู้เรื่องราว อันเป็นชาติกำเนิดของ “พระเจ้าตาก” ทั้งยังแสดงความรอบรู้ ต่อความคิด สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะนั้น เสมือนมีส่วนร่วมอยู่ในเหตุการณ์เหล่านั้น มุมมองในการเล่าเรื่องลักษณะนี้เกิดจากผู้เล่าได้ รับรู้เรื่องราว “พระเจ้าตาก” จากประวัติศาสตร์กระแสหลัก และรับฟังเรื่องเล่าจากบรรพบุรุษ ในชุมชน จึงเกิดกระบวนการสร้างเรื่องเล่าใหม่

ในส่วนของโครงเรื่อง เรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชน วัดเขาขุนพนม ผู้เล่าเล่าเรื่องด้วยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์กัน ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบเรื่อง โดยยังคงเนื้อหาหลักตามเรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์ กระแสหลักไว้ แต่ในตอนท้ายเรื่องได้เพิ่มเติมเนื้อหาจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก โดยกล่าวถึงการใช้กุศโลบายของ “พระเจ้าตาก” หลบหนีมาที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ 1) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นหนี้ชาวจีน 2) มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ เจ้าพระยาานครศรีธรรมราช และ 3) บริเวณวัดเขาขุนพนม เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การหลบซ่อนตัว

สำหรับตัวละครในเรื่องเล่ามีตัวละครที่สำคัญ คือ “พระเจ้าตาก” ที่นอกจากจะเป็นวีรบุรุษของชาติแล้ว พระองค์ยังมีบทบาทเป็น วีรบุรุษของชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ก็มีตัวละครประกอบเพื่อความสมจริง ซึ่งไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่เป็นเสมือนประจักษ์พยานว่าเรื่องเล่าของชุมชนเป็นเรื่องจริง โดยมีหลักฐานคือบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ส่วนฉากในเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ผู้เล่าใช้ฉาก เวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทแวดล้อมตัวละครสำคัญคือ “พระเจ้าตาก” ในตอนต้นและตอนกลางของเรื่องเล่าเพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ “พระเจ้าตาก” ของชุมชนเป็นบุคคลเดียวกับพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนฉากในตอนท้ายของเรื่องเล่า ผู้เล่ายังขบเน้นให้เห็นว่าพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จมาที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยการกล่าวอ้างถึงช่วงเวลาและเส้นทางที่พระองค์เสด็จมา รวมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ที่มีการค้นพบและบอกเล่าสืบต่อกันมา

องค์ประกอบสำคัญในเรื่องเล่าคือแนวคิดของเรื่องหรือการกำหนดความหมาย แนวคิดของเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเรื่องเล่ากับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ โดยผู้เล่าได้เลือกสรร ตัดทอน และเพิ่มเติม เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อสร้าง “ความหมาย” ให้กับชุมชนในลักษณะของการสืบทอดความหมายเดิมตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก และสร้างความหมายใหม่อันเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่ผู้เล่าเน้นและเล่าซ้ำกันในหลายสำนวน คือ การย่ำว่า “พระเจ้าตาก” ได้ทรงเลือกพำนักอยู่ในวัดเขาขุนพนม ด้วยการอ้างหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานทั้งคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาและวัตถุสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่จริงในชุมชนเป็นการประกอบสร้าง “ความหมาย” ให้เห็นว่าชุมชนวัดเขาขุนพนมมีความเป็น “พิเศษ” แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นๆ

2. บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช นำไปสู่การจัดพิธีกรรมบวงสรวงพระเจ้าตากเป็นประจำทุกปี โดยถือเอาวันที่ 28 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันปราบดาภิเษกพระเจ้าตากขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรี โดยในระยะแรกพิธีบวงสรวง จะจัดขึ้นที่ถ้ำพระเจ้าตาก

บนเขาขุนพนม แต่เมื่อมีผู้คนมาร่วมงานมากขึ้น พื้นที่จัดงานไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าร่วมพิธี เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมจึงได้จัดพิธีกรรมบวงสรวงพระเจ้าตาก บริเวณหน้าทางขึ้นถ้ำพระเจ้าตาก ต่อมาได้มี ผู้มีจิตศรัทธาต่อพระเจ้าตากบริจาคเงินสร้างพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินทรงม้า ณ วัดเขาขุนพนม เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม จึงได้กำหนดให้ลานหน้าพระราชนุสาวรีย์ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม โดยเริ่มตั้งแต่ ปี 2554 จนถึงปัจจุบัน ดังคำให้สัมภาษณ์ ของพระครูปิยะคุณาธารเจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมดังนี้

“...ตั้งแต่อาตมา มาอยู่ที่นี้ก็คิดที่จะจัดงานให้ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติเลย ปรึกษากับชาวบ้าน และผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งผู้มีจิตศรัทธานี้ มาจากจีนฮ่องกงมาเลเซีย ที่เขาเชื่อ เพราะเห็นนิมิตว่าพระเจ้าตากสินไปหาเขา และบอกว่าถ้าอยากมาราบ ไหว้ก็ให้มาที่วัดเขาขุนพนมแห่งนี้ เมื่อก่อนนี้ท่านเจ้าวัดรูปก่อนๆก็จัดพิธีบนเขา พอคนมาร่วมงานมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ก็ไม่พอเลยย้ายมาจัดด้านล่างที่หน้าเขา แล้วที่นี้พอ อาตมาอยู่ที่นี้ก็คิดว่าจะจัดงานให้สมพระเกียรติ ผู้ที่ศรัทธาก็ได้บริจาคเงิน เพื่อ สร้างลานพระบรมราชนุสาวรีย์ ขององค์พ่อตากสินที่ทรงม้าพร้อมด้วยทหารเสือ ของพระองค์ท่าน แล้วพอถึงวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี ก็จะจัดงานบวงสรวงที่ลาน พิธีนี้”

(พระครูปิยะคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”

พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันที่ 28 ธันวาคม โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินพิธีกรรมดังนี้

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ณ ลาน พระบรมราชนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช วันที่ 28 ธันวาคม 2560

ลำดับขั้นตอนในการดำเนินพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชน วัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีขั้นตอนดังนี้

ลำดับ ขั้นตอน	เวลา	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	ผู้ดำเนิน การประกอบพิธี และผู้เข้าร่วมพิธีกรรม
ขั้นตอน ที่ 1	07.00 น.	ตัวแทนผู้มีความศรัทธาจากมาเลเซีย แต่งชุดจีนทำพิธีถวายน้ำชา รวมทั้งผู้เข้าร่วม พิธีกรรมทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน นำ เครื่องบูชาบนโต๊ะที่จัดเตรียมไว้ถวายดวงพระ วิญญาณ พระเจ้าตากสิน ณ ลานพระบรมราชานุ สาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช	ตัวแทนผู้มีความ ศรัทธาจากมาเลเซีย และ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคน ในชุมชนและคนนอก ชุมชน
ขั้นตอน ที่ 2	07.20 น.	เมื่อได้ฤกษ์พิธีบวงสรวง ประธานในพิธี จุดเทียนบูชาฤกษ์ วงปี่พาทย์ประโคมเพลง	พลตำรวจโทสุรเชษฐ์ หัก พาล ประธานในพิธี บวงสรวง
ขั้นตอน ที่ 3	07.25 น.	พราหมณ์เริ่มเบิกทิศทั้งสิ้น ญาณทั้งแปด หลังจากนั้นพิธีกรได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิ*จุดเทียน วิปัสศรีและจุดเทียนนพเก้า *เทียนวิปัสศรี คือเทียนขี้ผึ้งแท้ที่สื่อถึงความ แรงกล้าในศรัทธาที่แท้จริงของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่มีต่อ “พระเจ้าตาก”	พราหมณ์และนายก ล้อม พลพันธ์ุ์
ขั้นตอน ที่ 4	07.30 น.	พราหมณ์ผู้ทำพิธีสวมสายมงคลที่ศีรษะ แล้วกล่าวอัญเชิญดวงพระวิญญาณพระเจ้าตาก สิน จากนั้นพราหมณ์จะร่ายคาถา อัญเชิญดวง พระวิญญาณพระเจ้าตาก อัญเชิญท้าวจตุ โลกบาล อัญเชิญพระแม่ธรณีเบิกธรณี อัญเชิญ พญานาค อัญเชิญดวงวิญญาณพระเกจิอาจารย์ ในประเทศ หลังจากนั้นพราหมณ์ประกาศ โองการพรมน้ำมนต์ และกล่าวอัญเชิญทวยเทพ ทั้งโลกอวยพรแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม แล้วปักธูปที่ เครื่องสังเวย	คณะพราหมณ์ของ อาจารย์ ประจักษ์ แสง สว่าง(ประธานสภา โหราจารย์ ฝ่ายอัญเชิญพิธี)

ลำดับ ขั้นตอน	เวลา	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	ผู้ดำเนินการประกอบ พิธีและผู้เข้าร่วม พิธีกรรม
ขั้นตอน ที่ 5	8.30 น.	เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมประพรม น้ำมนต์พร้อมโปรยข้าวตอกดอกไม้ จากนั้นเป็น การแสดงรำอวยพร	เจ้าอาวาส และคณะ ผู้แสดงผู้มีจิตศรัทธา
ขั้นตอน ที่ 6	9.30 น.	ผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆ ถวายพานพุ่ม วางพวงมาลา ณ ลานพระบรมราชานุสาวรีย์ พระเจ้าตากสินมหาราช พระสงฆ์เจริญ พระพุทธมนต์ ประธานในพิธีจุดเครื่องทองน้อย	ผู้แทนหน่วยงาน ต่างๆ และผู้ที่ประสงค์ จะวางพวงมาลา พระสงฆ์ และประธานใน พิธี
ขั้นตอน ที่ 7	10.20 น.	แม่ทัพภาคที่ 4 อ่านคำสดุดี พระสงฆ์ สวด ชยันโต ทหารเรือบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ ทหารจากกองทัพเรือภาคที่ 2 ยิงสลุตเพื่อถวาย พระเกียรติยศจำนวน 21 นัด	แม่ทัพภาคที่ 4 พระสงฆ์ และทหาร กองทัพเรือภาคที่ 2
ขั้นตอน ที่ 8	10.30 - 12.00 น.	ผู้มีจิตศรัทธาจัดการแสดงถวาย ประกอบด้วย รำฉุยฉาย รำดอกไม้เงินดอกไม้ ทอง รำโบราณคดีศรีชัยสิงห์ มวยโบราณ มโนราห์ ดนตรีไทย	ผู้มีจิตศรัทธา ที่ถวายการแสดงได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนวัดเขา ขุนพนมบุคคลภายนอกที่ ศรัทธาต่อ “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม”

2.1 องค์ประกอบในพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีองค์ประกอบในการดำเนินพิธีกรรมดังนี้

2.1.1 ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม คือ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำในการดำเนินพิธีกรรมในการบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมกับพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี

2.1.1.1 เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม

พระครูปิยะคุณาธาร เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสที่วัดเขาขุนพนมมาแล้ว 8 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 จนถึงปัจจุบัน ในการจัดงานพิธีบวงสรวงพระเจ้าตากสินมหาราชเจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเจ้าอาวาสเป็นประธานที่ปรึกษาการจัดพิธีบวงสรวงพระเจ้าตากสินมหาราชของวัดเขาขุนพนมในการจัดพิธีบวงสรวงที่ผ่านมามากๆปี เจ้าอาวาส หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หัววัด” จะเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการดำเนินพิธีกรรมโดยก่อนจัดพิธีกรรมได้มีการวางแผน ร่างกำหนดการ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการ พระสงฆ์ เจ้าคณะอำเภอ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม และกองทัพเรือภาคที่ 2 และ ภาคที่ 4 เพื่อร่วมแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีต่อชุมชนและพสกนิกรและเป็นการประชาสัมพันธ์วัดเขาขุนพนม ให้เป็นที่รู้จักในหมู่คนที่มีความศรัทธาต่อพระเจ้าตากสิน ได้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีบวงสรวง ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของชุมชนและวัดเขาขุนพนม ดังคำให้สัมภาษณ์

“...ก็เขียนแผนงาน เป็นนโยบายของการสืบสานพระราชปณิธาน แล้วก็วางขั้นตอนพิธีกรรมที่ให้เขามาน้อมสักการะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนพิธีกรรมในเรื่องของบวงสรวง การวางพานพุ่มแต่ละหน่วยงานต่างๆก็อีกวาระหนึ่ง แล้วก็การสวดเทิดพระเกียรติกองทัพเรือภาคที่ 4 ท่านก็เมตตาทุกครั้ง กองทัพเรือภาคที่ 2 แล้วก็จัดพิธีสงฆ์ มีการทักษิณานุประทาน ก็คือเป็นการทำบุญอุทิศถวายแด่บูรพมหากษัตริย์ โดยเฉพาะดวงพระวิญญาณองค์พระเจ้าตากสินมหาราช เหล่าแม่ทัพ นายกอง ขุนพลทหารกล้า ช้าง ม้า วัว ควาย ทั้งหมดที่เคยกู้ชาติ กู้แผ่นดินคอยปกป้องผืนแผ่นดินชาติด้วย แล้วส่วนหนึ่งก็นิมนต์พระเถระมาเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อเป็นมงคลแก่สถานที่ แล้วหลังจากนั้นก็ให้ญาติโยมแต่ละฝ่าย ก็ถือว่าเป็นการบูรณาการหลายๆ ฝ่ายมารวมกันสามัคคี ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมทุกคนก็จะมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของภาพใครสามารถใครช่วยเหลือสิ่งใดได้ ก็ตามกำลังของแต่ละท่านแต่ละหน่วยงาน...” (พระครูปิยะคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

2.1.1.2 พราหมณ์ประจักษ์ แสงสว่าง

พราหมณ์ประจักษ์ แสงสว่าง อายุ 65 ปี มีตำแหน่งเป็นโหราจารย์ฝ่ายยัญพิธี เป็นผู้วางศิลาฤกษ์ และประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินทรงม้า โดยพราหมณ์ท่านนี้เป็นผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 นอกจากพราหมณ์ประจักษ์ แสงสว่าง จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวงแล้ว ก่อนวันบวงสรวงยังมีหน้าที่จัดสถานที่ในประรำพิธี จัดวางตำแหน่งบายศรี ข้าวของในพิธีบวงสรวงให้ถูกต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการบวงสรวง และคำนึงถึงความสมพระเกียรติ เมื่อถึงวันบวงสรวงพราหมณ์ประจักษ์ทำหน้าที่อ่านโองการพิธีบวงสรวงเชิญพระวิญญาณพระเจ้าตากสินอันเป็นหัวใจสำคัญของพิธีกรรมนี้จึงนับได้ว่า พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธีกรรมมีบทบาทเป็นสื่อกลางในการเชื่อมต่อระหว่างโลกวิญญาณกับมนุษย์ ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า

“พิธีบวงสรวงนี้เกิดขึ้นเนื่องในวันปราบตาภิเชกพระเจ้าตาก เพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์ ที่พระองค์ได้มอบอิสรภาพให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นพราหมณ์ พิธีกรรมนี้มา 10 ปี แล้วก็เริ่มตั้งแต่มีพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นในปี 2553 อาจารย์ทำหน้าที่อัญเชิญดวงวิญญาณพระเจ้าตากสิน คือทำหน้าที่แทนประสกนิกรทุกหมู่เหล่า เพราะวันนี้เป็นวันปราบตาภิเชกขึ้นครองราชย์สถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ จะต้องถวายพานพุ่มอันนี้ขาดไม่ได้ เมื่อเชิญดวงวิญญาณมาแล้วก็ต้องวางพานพุ่มหลังพิธีกรรม...”

(ประจักษ์ แสงสว่าง, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

แม้ว่าทั้งเจ้าอาวาสและพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” แต่บทบาทสำคัญอยู่ที่ พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี เพราะเจ้าอาวาสเป็นเพียงผู้ประสานงาน เตรียมการต่างๆ ทั้งสถานที่ บุคคล และวัสดุเครื่องใช้ในพิธีกรรม เพื่อให้งานบรรลุความสำเร็จดังที่ตั้งเป้าประสงค์ไว้ แต่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ คือ พราหมณ์ผู้อ่านโองการอันเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสิน กับดวงวิญญาณของเหล่าแม่ทัพ นายกองรวมทั้งสัตว์ที่ใช้เป็นพาหนะในการต่อสู้กับอริราชศัตรู ในการกอบกู้ชาติ มาสู่มณฑลพิธีเพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีอันเป็นเสมือน พสกนิกรทุกหมู่เหล่าได้เข้าเฝ้าถวายสดุดีด้วยเครื่องเซ่นไหว้ และพวงมาลา

การที่พราหมณ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เกิดมาจากการยอมรับนับถือของสังคมว่า กษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ไทยรับเข้ามา และในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบมาจนถึงรัตนโกสินทร์ พิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ ที่จะทำให้

ประชาชนเห็นและเลื่อมใสศรัทธา จึงเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ ดังที่ บำรุง คำเอก (2558 : 2399-2442) ได้สรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ต่อพระมหากษัตริย์ไทยไว้ว่า ในสมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มมีการติดต่อค้าขายทางเรือกับอินเดียได้ จึงได้รับอิทธิพล ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อไทยในด้านต่างๆ หน้าที่หลักที่สำคัญประการหนึ่งของพราหมณ์ ในราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อพระมหากษัตริย์ การประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ จึงเป็นหน้าที่ของพราหมณ์

ในส่วนของผู้เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนานั้น แม้ว่าพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จะจัดขึ้นภายในเขตพัทธสีมา แต่การประกอบพิธีกรรมอัญเชิญดวงพระวิญญาณของพระมหากษัตริย์ ถือว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์ไม่สามารถกระทำได้ ตามข้อบัญญัติในสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พรหมชาสูตรที่ระบุว่า “ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างที่ยุติมาพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกนั้นโภชนะ ที่เขาให้ด้วยศรัทธา แล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน...” (บำรุง คำเอก, น.2399-2442, 2558) ด้วยเหตุนี้เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม จึงมิได้เป็นผู้นำคนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง แต่สามารถเข้าร่วมพิธีบวงสรวงได้ เพราะความยืดหยุ่นทางพุทธศาสนา และการผสมผสานพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตามบริบทของสังคม

2.1.2 ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ในส่วนของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ดังนี้

2.1.2.1 คนในชุมชน

คนในชุมชน ที่เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้แก่ผู้ที่ได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มาตั้งแต่ยังเด็กโดยรับฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากจากคนเฒ่าคนแก่ คนในครอบครัว จึงเกิดการซึมซับและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ก่อให้เกิดความศรัทธา และความผูกพันกับพระเจ้าตาก โดยเชื่อว่าตนเป็นผู้สืบเชื้อสายจากบุคคลที่เป็นข้ารับใช้พระเจ้าตากสินในอดีต ตนจึงเป็นเสมือนลูกหลานของผู้จงรักภักดีต่อพระเจ้าตากสิน ดังคำให้สัมภาษณ์

“ตระกูลทหารที่มาพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมาตั้งตน ตั้งรกรากอยู่ที่นี้ถ้ามาจากจันทบุรีจะใช้คำขึ้นต้นนามสกุลด้วยคำว่า “จันทร” เช่น จันทรภักดี ถ้ามีหน้าที่เป็นมหาดเล็กรับใช้ คอยถือฉัตรถือกรด จะใช้นามสกุลว่า “กรดกางกั้น” ยังมีอีกหลายนามสกุลเหมือนนามสกุล ณ นคร ก็นามสกุลของเจ้าพระยานครที่เป็นลูกพระเจ้าตากสินกับหม่อมปรางค์ แล้วนี่แหละที่เราต้องมาเข้าร่วมพิธี เพราะเราเป็นลูก เป็นเหมือนคนในครอบครัว เพราะท่านมีบุญคุณกฐาติรับใช้ท่านมาแต่บรรพบุรุษจนถึงตอนนี้ก็ต้องมาทดแทนคุณเลยมาเข้าร่วมพิธีถวายบุญกุศลแต่ท่าน”
(สมศรี จันทรภักดี, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2560)

“มันก็มาจากเรื่องเล่านะ คนแก่ๆในพื้นที่เขาเล่ากันต่อๆมาที่พระเจ้าตากสินหนีการเมืองและหนีสินที่กู้มาจากเมืองจีนนั้น เพื่อมาสร้างเมืองกรุงธนบุรี แล้วพระยานครพามาอยู่ที่เขาขุนพนม เพราะว่าที่นี่เป็นเขาเป็นป่าไม่มีใครพลุกพล่านเหมาะน่าที่จะซ่อนตัว ที่นครเป็นเมืองที่รุ่งเรืองในด้านพระพุทธศาสนา มาช้านาน เป็นดินแดนแห่งธรรมะน่าที่จะมาบวช แต่ก่อนเรื่องราวพระเจ้าตากไม่ค่อยมีใครรับรู้กันมีแต่คนแก่ๆที่เขาเล่ากันมาแต่เราลูกหลานก็ไม่ค่อยได้สนใจสัก 20 ปีได้ เรื่องพระเจ้าตากก็ดังขึ้นเรื่อยๆทั้งคนนอกและคนในมีการทำหนังสือเรื่องเล่าพระเจ้าตากมีการบูรณะวัดใหม่สร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินที่ในวัดนั้นมีเรื่องเล่า มีหลักฐาน มีการทำวัตถุบูชา มีพิธีกรรมอย่างที่เห็น ชาวบ้านเลยเคารพนับถือ เกิดเป็นความเชื่อความศรัทธา รู้สึกภูมิใจที่ได้รู้เรื่องราวที่วัดเขาขุนพนมเคยเป็นที่อยู่ของพระเจ้าตาก ตัวเราเองก็ศรัทธาเราจึงมาร่วมประกอบพิธีกรรมในครั้งนี้ให้เป็นบุญเป็นกุศลส่งให้พระองค์ให้เราให้ลูกให้หลาน พระตากเจ้าตากมีบุญคุณกับเรา”

(เอียด เอกาพันธ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559)

พิธีบวงสรวงพระเจ้าตากสินที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนั้น ถือได้ว่าเป็นวันสำคัญของชุมชนวัดเขาขุนพนม เพราะไม่ว่าลูกหลานของชาวชุมชนแห่งนี้จะอาศัยที่แห่งใด ก็จะต้องกลับมาเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง หากว่าไม่มาเข้าร่วมก็จะมีความรู้สึกว่าตัวเองไม่มีความสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ ดังคำให้สัมภาษณ์

“คือเราเป็นคนในพื้นที่ ป้าก็เดินไปร่วมพิธีทุกปีเอาของไปถวายไปช่วยงานที่วัดมาร่วมพิธีทุกปี พอถึงวันพระเจ้าตากจะอยู่ไหนก็ต้องไป เข้าพิธีกันทุกปี ถ้าไม่ช่วยทำกับข้าวก็ไปช่วยเลี้ยง ไม่ไปช่วยเลี้ยงก็ไปเข้าพิธี แล้วพิธีพระเจ้าตากคนพื้นที่อยู่ตรงไหนก็ต้องไป ต้องมางานพระเจ้าตากสินแล้วก็มาทำพิธี ลูกหลานที่ไปทำงานไกลบ้าน ก็จะกลับกันมา มาร่วมพิธีนี้ ถึงมาไม่ได้ยังไงก็ต้องกลับมาไหว้ทุกปี อย่างน้อยถ้าไม่ได้มาร่วมพิธีก็ต้องมาไหว้สักครั้งต่อปี”

(พัทธธนะ พลอินทร์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

2.1.2.2 คนนอกชุมชน

คนนอกชุมชน ที่เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ต่างมาเข้าร่วมพิธี ด้วยความเชื่อ และความศรัทธาต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีเหตุผลในการเข้าร่วมพิธีกรรมก็คือ การได้รับรู้เรื่องราว พระราชประวัติพระเจ้าตากสินมหาราช ว่าพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถในการสู้รบกองทัพเอกราชจากศึกสงคราม รวมแผ่นดินเป็นปึกแผ่นได้ในเวลาเพียงไม่นาน รวมทั้งเมื่อได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากสินวัดเขาขุนพนม” ที่เล่าและเชื่อกันว่าพระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ แต่ทรงหนีมาผนวชที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช และสวรรคตที่วัดแห่งนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ผมก็นับถือกันมาตั้งนานแล้ว แกช่วยกู้ชาติกู้อะไรแบบนี้อ่านประวัติมาก็ว่าเรียนหนังสืออะไรอย่างนี้ ช่วยกู้ชาติกู้อะไรกันมา ก็ฟังมาเรื่องนี้แหละว่าท่านมาสวรรคตมาอะไรที่นี้ ก็ไม่เคยรู้มาก่อน แต่ว่าที่เรียนนั้น ท่านถูกรัชกาลที่ 1 ทำโทษทุบด้วย ไม้จันทน์อ่านประวัติ แต่ว่าจริงๆ ฟังรู้ว่าท่านหนีมา ล่องเรือมาที่นี้มาที่วัดเขาขุนพนมนี้ ก็เลยอยากจะมาดูสถานที่จริง หลังจากนั้นก็เกิดความศรัทธาเลยมาเข้าร่วมพิธีกรรมเข้าปีที่ 3 แล้ว เริ่มจากเราศรัทธาแล้วเพื่อนชวนว่าไปไหว้พระเจ้าตากสินที่วัดเขาขุนพนม แกสวรรคตที่นั่น กังงนะที่ว่าเรียนมาโดนทุบด้วยไม้จันทน์ แต่พอได้มาก็มาตามอ่านประวัติดูว่าแกมาบวชมาอะไรมาจำศีลที่นี้ก็เลยเกิดความศรัทธา ก็เลยมาเข้าร่วมพิธีนี้แล้วต้องมาที่นี้เท่านั้น จะได้บุญมากเพราะแกสิ้นใจที่นี้ แต่ก็ไม่เคยบนบานอะไร แต่ก็ขอให้มีความสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง”

(สมลาภ สงहनภารักษ์ณ์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

“ผมเดินทางจากมาเลเซียมาเมืองไทย ช่วยงานกุศลตั้งเยอะ ตั้งแต่ได้อ่านประวัติพระเจ้าตาก กับเพื่อนที่ทำงานกุศลที่กรุงเทพฯ เขามีมูลนิธิมาช่วยเวลาน้ำท่วม แล้วเวลาอ่านแล้วประวัติท่านค่อนข้างศรัทธาเหมือนกัน ครั้งแรกมาที่นี่คืออาจารย์ประกาย ณ สงขลา คือพอดีท่านรู้จักเจ้าอาวาสที่นี่ เมื่อก่อนผมอ่านประวัตินะมี 2 เวอร์ชัน เวอร์ชันหนึ่งคือโดนฆ่าตาย แต่สุดท้ายก็รู้ว่าตรงนี้คือ เขาพายเรือมาตรงนี้นะ แล้วก็ปรากฏตรงนี้ แล้วครั้งแรกเรามากก็ช่วยสร้างถนนตรงนี้ ถนนยังไม่ดีแล้วก็ปกติมีไต้หวันแต่ไต้หวันแบบนี้ตั้งแต่ปีที่แล้วก็มาตรงนี้แล้วรู้จักพระเจ้าตาก ยิ่งลึกซึ้ง แล้วก็ศรัทธานะ ท่านที่เสียสละทุกอย่างทำให้เมืองไทยยังอยู่แล้วก็ฉลาดด้วย คือยืมเงินจากเมืองจีนมาพัฒนาประเทศสุดท้ายอ้างว่าตายแล้วก็ไม่ต้องจ่ายหนี้ เมื่อก่อนเคยขอ แล้วก็ไต้หวันเหมือนกัน แล้วประสบการณ์ที่อธิฐานคือ พอเรามีอุปสรรคอะไรก็จะเห็นว่ามีทางต้องมีทางเหมือนว่ามีคนอุปถัมภ์ ช่วยเราเปิดทางตลอด เปิดทางอะไร ธุรกิจติดขัด บ้านมีปัญหาอธิฐานแล้วก็สำเร็จ ผมเชื่อว่าท่านศกฺสิทธิ์นะ คือผมขอที่นี้เลยที่วัดเขาขุนพนม แล้วก็ประสบการณ์หลายอย่าง คือธุรกิจกำลังจะเจ๊งแล้ว มาขอของท่าน แล้วฟื้นขึ้นมาให้ท่านช่วย หรือว่าเจออะไรสิ่งไม่ดี หรือว่าโดนคนใส่ร้ายอะไรต่างๆ มันก็เคลียร์หมดนะ แล้วอันตรายต่างๆก็เคลียร์หมด คิดความอะไรก็เคลียร์ได้ ปีนี้ก็ชวนเพื่อนๆมาหลายคน ก็เพื่อนๆหลายคนอยากให้ได้ขึ้นก็เวลาอธิฐานต้องตั้งใจอธิฐานด้วยจิตที่บริสุทธิ์นะแล้วจะสำเร็จ ปีนี้ก็ขอให้พระเจ้าตากช่วยเหลือเพื่อนๆด้วย ก็ 2 ปีนี้เศรษฐกิจไม่ดี ทั่วโลกก็ไม่ดีแล้วหลังจากนี้ก็ตั้งใจจะมาทุกปี ที่บริจาคไปก็หลายแสนบริจาคไปกับวัด ช่วยเหลือชาวบ้านบ้าง คนที่ลำบากบ้าง แต่ท่านศกฺสิทธิ์”

(Hun Lim, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบางคน มีเหตุผลในการเข้าร่วมพิธี เพราะมีความเชื่อเรื่องชาติภพ ว่าชาติภพหนึ่งเคยเป็นข้าทาสบริวารของพระเจ้าตากสิน รับรู้ได้ด้วยสัมผัสพิเศษของตัวเอง ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคล ดังคำให้สัมภาษณ์

“...คือพุดง่ายแม่เชื่อว่า แม่เกิดในยุคท่าน ผูกพันกับท่านได้เป็นบริวาร แล้วก็อธิษฐานจิตทุกครั้ง ว่าใครที่เคยเป็นสายของพระเจ้าตากสินมหาราช ก็ขอให้ติดตามแม่มาทุกครั้งที่ทำพิธีบวงสรวงเลยมาได้ด้วยเซ็นส์ ถึงได้พายุบุคคลอื่น มาตั้งแต่เจ้าอาวาสองค์ก่อนๆ แล้วมาก็มาขอให้มีความสุขแข็งแรงสมบูรณ์ แต่ไม่ชอบบ่นอะไร แต่แปลกนะ คือเวลาแม่จะไปไหนก็ต้องใช้ไม้เท้า แต่มาที่นี้คือแข็งแรงจะไปไหนก็เดินได้ขึ้นบันไดได้ไม่ต้องถืออะไรเลย มาที่นี้จะไม่ค่อยไปเช่นสรวงก็ดีขึ้น”

(อุไรวัน เมืองสงฆ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2560)

ผู้เข้าร่วมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนหรือคนนอกชุมชน ที่เดินทางมาเพื่อเข้าร่วมพิธีบวงสรวง ล้วนเกิดจากการได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ทั้งจากการบอกเล่าจากญาติมิตร และจากเอกสาร ที่ได้อ่านก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จึงเป็นการร่วมสักการะ เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน ที่มีต่อชุมชนและผู้ศรัทธา

2.1.3 ตำแหน่งที่ตั้ง

สถานที่ในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คือสถานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขขุนพนมเป็นสถานที่โล่งแจ้งตั้งอยู่ใจกลางวัดเขาขุนพนม ทางด้านหลังเป็นมณฑปพ่ท่านกลาย วิบุโล (พระครูวิบุลย์พนมรักษ์) ส่วนฝั่งตรงข้ามมีสระที่ชาวบ้านเรียกว่า “สระนางเลือดขาว” ถือได้ว่าสถานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช เป็นที่ตั้งที่เหมาะสม เหมาะแก่การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพราะเป็นจุดศูนย์กลางของวัดเขาขุนพนม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีบริเวณกว้างขวางเพียงพอในการรองรับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และวางพวงมาลา เพื่อสักการะพระเจ้าตากสินมหาราช

2.1.4 คาถา

คาถา คือ อักขระ คำ หรือข้อความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจลึกลับซ่อนเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ เช่น บริกรรมเสกเป่า หรือสวดขับ ก็เกิดผลต่างๆ ตามผู้ต้องการ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2542 น.973 อ้างถึงใน ปานวาด มากนวล, 2557 น.107) ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คาถาหลักที่ใช้สวดในพิธีบวงสรวงมีเนื้อหา ดังนี้

เริ่มต้นบทธวดด้วยการตั้ง “นะโม” สามจบเป็นการตั้งจิตเพื่อน้อมรำลึกถึงพระพุทธฯ พระธรรม และพระสงฆ์ นอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วจึงกล่าวอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นองค์ประธานรับเครื่องสักการบูชา ดังคาถาที่ว่า

ตั้งนโม 3 จบ

นะโม นะมัสสิต ตะวา / ข้าพเจ้าพระพุทธเจ้า ขอน้อมถวายบังคัม /

ขออัญเชิญดวงพระวิญญาณ พระบารมีอันศักดิ์สิทธิ์ /

แห่งองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช / ซึ่งสถิต ณ ทิพยพิมานมาศ /

เมืองแมนแดนสุวรรณค์ / โปรดเป็นองค์ประธาน /

รับเครื่องราชสักการะบรรณาการ /

(พระครูปิยคุณาธาร สำเร็จ กรตงกัน และพลธนธิ์ อินทร์นุรักษ์, 2557 น.29)

เนื้อหาของบทสวดในลำดับถัดมาเป็นการอันเชิญเทวดาที่สถิตอยู่ ณ บริเวณ
วัดเขาขุนพนม ผู้ปกปักรักษาพระบรมราชานุสาวรีย์ และเหล่าเทวดาทั้งปวง มาประชุม รับเครื่องบูชา
ที่ผู้ประกอบพิธีตั้งใจนำมาถวาย ณ ลานพิธี ดังคาถาที่ว่า

อีกขอเชิญเทพเทวาน้อยใหญ่ ในภูมิสถาน /
ผู้อภิบาลพระบรมราชา – นุสาวรีย์ / พร้อมเทพบริวารบรรดามี /
มาประชุมสโมสร / จงยินดีปรีดาปราโมทย์ /
โปรดรับเครื่องราชบรรณาการสิ่งของเครื่องสังเวย /
พร้อมพรั่งด้วยทุกสิ่งสรรพบรรจงบูชา / ทั้งมาลาดอกไม้และธูปเทียน /
อันข้าพระพุทธเจ้า /
จำนงเนียน / น้อมนำถวายแล้ว ณ กาลบัดนี้ (ลั่นฆ้อง 3 ครั้ง)
(พระครูปิยะคุณาธาร สำเร็จ กรตกางกัน และพลธนิธิตี อินทร์นุรักษ์, 2557 น.29)

จากนั้นจึงเป็นการท่องคาถาบูชาเทวดาทั้ง 8 ทิศ เพื่ออันเชิญมาเป็นสักขีพยาน
ในการถวายเครื่องสักการะ ดังคาถาที่ว่า

อิมัสมิง ทิสภาเค / สันติ สัพเพ เทวา / มะหิททิกา /
เตปิ อัมहे / อะนุรักขันตุ / อาโรคะเยนะ สุขะนะจะ /
สุปะพะยัญชนะ สัมปันนัง / โภชะนัง ปะริภุญชันตุ / ชะยะมัง
คะละเทวา / สัพพะโทสัง ชะมันตุ โนฯ
(พระครูปิยะคุณาธาร สำเร็จ กรตกางกัน และพลธนิธิตี อินทร์นุรักษ์, 2557 น.29)

เนื้อความลำดับต่อไป เป็นการอันเชิญเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และเป็น
คาถาที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตากสิน เริ่มจากบทสวด โอม สิโน ราชาทเว “โอม” อ อุม [อ่านว่า อะ
อุมะ] รวมกัน ข้างฝ่ายฮินดูหมายถึง พระเจ้าทั้ง ๓ คือ อ คือ พระศิวะ อ คือ พระวิษณุ ม คือ พระ
พรหม ข้างพระพุทธศาสนาเลียนเอาคำว่า “โอม” มาใช้หมายถึง พระรัตนตรัย คือ อ หมายถึง อรหันต์
(พระพุทธเจ้า) อุม หมายถึง อุตตมธมม (พระธรรมอันสูงสุด) ม หมายถึง มหาสงฆ (พระสงฆ์)
คำว่า “สิโน” ก็คือคำว่า “สิน” ที่เป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
คำว่า “ราชาทเว” คำว่า ราชาคือ พระเจ้าแผ่นดิน หมายถึง พระเจ้าตากสินมหาราช
“ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตถูวินาสสันติฯ” คือการมีชัยชนะเหนือศัตรูทั้งปวง “นะมา มิหัง” แปลว่า
ข้าพเจ้า (อหิ) ขอนอบน้อม, ขอไหว้ (นมามิ)” จากนั้นจึงเป็นคำกล่าวขอบุญบารมีแห่ง
องค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และอำนาจของเหล่าเทวดา ขอให้การประกอบพิธีกรรม

ประสบความสำเร็จตั้งปรารภนา ให้บรรลุผล ไม่มีเรื่องขัดข้อง ปกป้องจากอันตรายสิ่งอันตราย
อัปมงคลทั้งหมดอย่าได้รับกวนบริเวณสถานที่ ดังคาถาที่ว่า

โอมสีโน ราชาเทวะ ชะยะตุภะวัง สัพพะศัตถูวินาสสันติ

โอม สีโน ราชาเทวะ นะมามิหังฯ

(หยุดจุดรูป ปักเครื่องราชสักการะ – โปรยข้าวตอกดอกไม้)

อายันตุ โภจนโต อธิษทานะสีลา

เนกขัมมะปัญญา สะวีริยะขันตี

สัจจาภิภูฐานา สะหะเมตตุเปกขา

ยุทถายะ โว คัณหะละ อาวุธานีติ

สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยะ ตะถาคะโต

สิทธิเตโซ ชะโย นิจจัง สิทธิลาโภ นิรันตะรัง

โอมสีโน ราชาเทวะ ชะยะตุภะวังค์ สัพพะศรัตถูวินาสสันติฯ

ขอเดชะพระบารมี / แห่งองค์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช /

และอาณาภาพแห่งสัพพะเทวาผู้ทรงฤทธิ์ / ขอได้ประสิทธิ์ความปรารภนา /

ให้สัมฤทธิ์ผล / จงกำจัดอุปสรรค / ปิดป้องพองเภทภัย / อุปัทวะ

อันตรายทั้งปวง / อย่าได้มาแผ้วพานขอบเขตสถาน /

(พระครูปิยคุณาธาร สำเร็จ گردگانัน และพลธนินธิ อินทร์นุรักษ์, 2557 น.29-30)

เนื้อหาของคาถาจบลงด้วยบทสวด ที่ขอให้พระเดชาบารมีแห่งบูรพมหากษัตริย์ทุก
พระองค์ และเหล่าเทวดาจงดคุ้มครองผู้ที่มาร่วมประกอบพิธีกรรม ให้พ้นจากภัยอันตราย ความ
อัปมงคลทั้งปวง ให้มีแต่ความสุข ความเจริญ ปราศจากภัยพิบัติทั้งปวง ตลอดไปดังคาถาที่ว่า

ขอเดชะนุภาพแห่งองค์สมเด็จพระบูรพมหากษัตริราชเจ้า และ

ปวงเทพยดาเจ้า โปรดคุ้มครองป้องกัน ...ข้าพระพุทธเจ้า...

(ชื่อและคณะ) / จงปราศจากภัยพิบัติอุปัทวะอันตรายทั้งหลายทั้งปวง /

จงเจริญสุข / สิริสวัสดิ์ / พิตถมนวัตมนะมงคล / สมบูรณ์พูนผล /

เกษมสุข / ทุกเมื่อเทอญ ... (ลั่นฆ้อง 9 ครั้ง) ...จุดประทัดถวาย...

(พระครูปิยคุณาธาร สำเร็จ گردگانัน และพลธนินธิ อินทร์นุรักษ์, 2557 น.30)

คาถาที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วยการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตปนกับภาษาไทย เพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนของเนื้อหาก็คจะเป็นการอัญเชิญดวงพระวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเหล่าเทพเทวดาที่ปกปักรักษาพระราชานุสาวรีย์ มารับเครื่องสักการะที่ผู้ประกอบพิธีกรรมจัดถวาย และสุดท้ายก็จะขอให้บารมีของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ และเหล่าเทวดาทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประสบความสุขความเจริญ

นอกจากนี้คาถา “โอม สิโน ราชาทเวชะ ชะยะตุชะวัง สัพพะศัตร์วินาสสันติ โอม สิโน ราชาทเวชะ นะมามิหังฯ” ยังเป็นคาถาที่พบได้ในการกล่าวบูชาพระเจ้าตากสินของบุคคลทั่วไป ที่มาสักการะ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง แสดงให้เห็นว่า คาถาบทนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เท่านั้น แต่ผู้เข้าร่วมพิธีหรือผู้ที่ศรัทธาคนอื่นๆ ยังสามารถนำบทสวดนี้ไปใช้ในการกล่าวบูชา พระเจ้าตากสินตามความเชื่อ และความศรัทธาของตน ที่มีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้อีกด้วย

2.1.5 เครื่องบูชา

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงต้องมีเครื่องประกอบพิธีกรรมเรียกว่า “เครื่องบูชา” เครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วย บายศรี อาหารคาวหวาน ผลไม้ ไข่และม้าปูนปั้น ดาบจำลอง ประทัด ปืน พานพุ่ม และพวงมาลาดังนี้

2.1.5.1 บายศรี

“งานประดิษฐ์ใบทองที่เรียกว่า บายศรี นั้น แต่เดิมผู้ที่จะนำบายศรีมาใช้ ประกอบพิธีมักคุ้นตาในโอกาสพิธีสำคัญๆ เช่น งานทำขวัญนาค งานบวงสรวงพิธีใหญ่ๆ ส่วนงานบุญสามัญในชีวิตประจำวันอื่นๆ แทบจะไม่ค่อยได้เห็นนำบายศรีมาเป็นส่วนการประกอบพิธีในปัจจุบันนี้ ค่อนข้างที่จะรู้จัก “บายศรี” กันกว้างขวาง เพราะนำมาใช้ในพิธีเกือบทุกพิธี เช่น บวงสรวงอัญเชิญเทพเทวดา แม้กระทั่งในวัดประกอบพิธีสักการะพระพุทธรูป โดยความเข้าใจของบุคคลทั่วไปนั้น เข้าใจว่า บายศรีเป็นเครื่องสักการะอันสำคัญยิ่ง นอกจากเป็นอามิสบูชาแล้วยังเป็นเครื่องน้อมนำอัญเชิญเทพยดามาสถิตประจำบายศรีนั้นๆ ด้วย” (พระครูปิยะคุณาธาร, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559) บายศรีหลักในการนำมาประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วย

1. บายศรีต้นหรือบายศรีหลัก เป็นบายศรีที่ใช้ในพระราชพิธีต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระราชโอรส พระราชธิดา และพระบรมวงศานุวงศ์ มักใช้ในพิธีการบวงสรวง และการสมโภชต่างๆ

2. บายศรีปากชาม เป็นบายศรีที่ใช้ในการสักการะบูชาเทพยดา ครูบาอาจารย์

3. บายศรีตอ ใช้ต้นกล้วยเป็นแกนกลาง เป็นบายศรี ที่ใช้ในความหมายเพื่อขอขมาต่อเทพยดา ครูบาอาจารย์

4. บายศรีเทพ เพื่อสักการะ บูชาเทพยดา

5. บายศรีพรหม ใช้ในพิธีกรรมการบวงสรวง พระพรหม

6. บายศรีบัลลังก์ มีทั้งบัลลังก์บรมครู บัลลังก์ศิวะ บัลลังก์นารายณ์ มีผลด้านความมั่นคง และอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่จะทำเป็นรูปพญานาค มี 7-9 เศียร

ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้ใช้บายศรีดังกล่าวข้างต้น โดยเจ้าอาวาสและผู้จัดงานเป็นผู้กำหนด จำนวนบายศรี บายศรีที่ใช้ในพิธีบวงสรวงนั้นจะมี 5, 7, 9, 16 ชั้น ตามลำดับ ส่วนจำนวนชั้นของบายศรีต้นหรือบายศรีหลักจะมี 9 ชั้น เพราะจัดทำสำหรับพระมหากษัตริย์ การจัดทำบายศรีที่นำมาใช้ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้านวัดเขาขุนพนมนั้น ได้จัดขึ้นอย่างสมพระเกียรติตามกำลังของชาวบ้าน ทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความเคารพ นบนอม และขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวบ้าน

2.1.5.2 อาหารคาวหวาน และผลไม้

ในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” อาหารคาวหวาน และผลไม้ ที่นำมาใช้ในพิธีกรรมบวงสรวง ล้วนเป็นวัตถุดิบสัญลักษณ์ มีความหมายมงคล ดังนี้

อาหารคาว เช่น ไก่ต้ม หัวหมูต้ม หรือหมูกรอบ และไข่ต้ม มีความหมายเป็นมงคล ดังนี้

ไก่ต้ม ใช้ในความหมายของการตรงต่อเวลา ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ความขยันขันแข็ง ดังเช่นพฤติกรรมของไก่เทศผู้ที่จะขันในตอนเช้าตรู่อย่างสม่ำเสมอ และออกคุ้ยเขี่ยหาอาหารตั้งแต่เวลาเช้า

หัวหมูต้ม หรือหมูกรอบ ใช้ในความหมายของความสมบูรณ์พูนสุข ตามลักษณะของหมูที่มีลำตัวอวบอ้วน

ไข่ต้ม ใช้ในความหมายของความเจริญรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ ตามคติความเชื่อของคนจีน

ในส่วนของอาหารหวาน เช่น ขนมเม็ดยกุน ขนฝอยทอง และขนมถ้วยฟู มีความหมายเป็นมงคล ดังนี้

ขนมเม็ดยกุน ใช้ในความหมายของการมีคนคอยเกื้อหนุนจนเจือมีคนช่วยเหลือสนับสนุนด้านการงาน และเรื่องการใช้ชีวิต ตามการออกเสียงของชื่อขนมที่มีคำว่า กุน ซึ่งพยางค์หลังออกเสียงว่า “กุน” มีความหมายว่า ดันให้สูงขึ้น รองให้สูงขึ้น

ขนมฝอยทอง ใช้ในความหมายของการครองรักครองเรือนที่ยาวนาน มีชีวิตที่ยืนยาว ตามลักษณะของขนมที่เป็นเส้นยาวติดกันไม่ขาดออกจากกัน อันเกิดจาก วิธีโรยไข่ให้เป็นเส้นสีทองอย่างต่อเนื่องไม่ให้เส้นขาด

ขนมถ้วยฟู ใช้ในความหมายของการเฟื่องฟู รุ่งโรจน์ มีความเจริญก้าวหน้า ขนมถ้วยฟูมีชื่อเรียกเป็นภาษาจีนแต่จิวว่า ฮวกก้วย ซึ่งฮวกแปลว่าเจริญงอกงาม ก้วยแปลว่าฟู สัมพันธ์กับลักษณะของขนมที่หนึ่งเสร็จแล้วแบ่งจะฟูและแตกออกอย่างสวยงาม

สำหรับผลไม้ เช่น ส้ม กล้วยหอม และสาลี มีความหมายเป็นมงคล ดังนี้

ส้ม ใช้ในความหมายของความโชคดี ภาษาจีนกลางเรียกส้มว่า “ไต้กิก” ไต้แปลว่าใหญ่ กิกแปลว่ามงคล สัมพันธ์กับสีของผลส้มที่มีสีเหลืองอร่ามคล้ายทอง เป็นสีแห่งความเป็นสิริมงคล จึงสื่อถึงความหมายที่ดี เหมือนกับการนำทอง หรือนำความร่ำรวยมาให้ผู้เข้าร่วมพิธี

กล้วยหอม ใช้ในความหมายของการมีเงินทอง มีลูกมีหลานมากมาย มีความโชคดีเข้ามาในครอบครัว ตามลักษณะของกล้วยที่ออกเป็นเครือ และเป็นพืชที่แตกหน่อแพร่ขยายพันธุ์ได้ง่าย ทนทาน ตายยาก และด้วยลักษณะของหวีกล้วยที่คล้ายกับมือขนาดใหญ่โค้ง เหมือนกับการกักมือ การนำผลไม้ คือกล้วยหอมมาใช้ในพิธีกรรม จึงเป็นเสมือน มือใหญ่ที่ใช้กักเงิน กักทอง กักความโชคดีเข้ามาในครอบครัว อีกทั้งสีเหลืองทองของกล้วยยังหมายถึงความมั่งมี ร่ำรวยเงินทองอีกด้วย

สาลี ใช้ในความหมายของการมีเงินทองไหลมาเทมา ตามชื่อเรียกสาลีในภาษาจีนที่ออกเสียงว่า “ไล้” ซึ่งมีความหมายว่า “มา” จึงเหมือนกับการที่มีเงินทองไหลมาเทมา ตามคติความเชื่อของชาวจีน

อาหารคาวหวานและผลไม้ ที่ผู้เข้าร่วมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดขุนเขาพนม” นำมาเป็นเครื่องบูชา ล้วนเป็นวัตถุสัญลักษณ์ ผ่านการให้ความหมายตามความเชื่ออันเป็นสิริมงคลของผู้ประกอบพิธี เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้มาร่วมประกอบพิธีกรรม โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้กำหนด และชาวบ้านนำมาถวายตามคำบอกเล่าของเจ้าอาวาส

2.1.5.3 ไก่ปูนปั้น ม้าปูนปั้น ดาบจำลอง ประทัด และปืน

นอกจากเครื่องบูชาที่เป็นอาหารคาวหวานแล้วยังมีการนำ ไก่ปูนปั้น ม้าปูนปั้น ดาบจำลอง ประทัด และปืน ที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมนำมาถวาย “พระเจ้าตาก” ไก่ปูนปั้นใช้แทนไก่เทาทองหางขาว ซึ่งเป็นไก่ชนตัวโปรดของพระเจ้าตากสิน ม้าปูนปั้นใช้แทนพาหนะข้างกายของพระเจ้าตากสิน ดาบจำลอง ใช้แทนอาวุธคู่กายของพระเจ้าตากสิน ประทัดและเสียงปืนเป็นเสมือนการจุดถวายเพื่อแสดงความยินดีแก่ “พระเจ้าตาก” ในวันที่ปราบดาภิเษก (พระครูปิยะคุณาธาร และพัทธนะพลอินทร์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

2.1.5.4 พานพุ่ม

พานพุ่ม คือ เครื่องสักการะหรือเครื่องบูชาชั้นสูงของไทยจัดแต่งเป็นทรงพุ่ม แล้วนำมาวางไว้บนพานเพื่อนำไปเป็น เครื่องบูชาหรือสักการะสิ่งที่เคารพนับถือในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีพราหมณ์เป็นผู้กำหนดให้ใช้พานพุ่มทอง – พานพุ่มเงิน และเป็นผู้จัดวางโดยกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของพานในพิธี กำหนดให้วางพานพุ่มทองวางไว้ที่โต๊ะหมู่บูชาทางด้านขวา และวางพานพุ่มเงินทางด้านซ้ายของพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน หันด้านที่เป็นพู่ออกมาทางด้านนอกพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าตากสิน

2.1.5.5 พวงมาลา

พวงมาลา คือ พวง หรือช่อดอกไม้ที่จัดแต่งขึ้น มักใช้กับพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ สำหรับวางที่อนุสาวรีย์พระบรมรูป เพื่อถวายพระเกียรติหรือเพื่อแสดงความเคารพ ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” พวงมาลาที่มีผู้นำมาถวาย “พระเจ้าตาก” จะใช้ดอกไม้สดที่จัดแต่งขึ้นตามโครงรูป วงกลม วงรี หรือสี่เหลี่ยมมีภาพพระบรมสาทิสลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชอยู่ตรงกลางดอกไม้ที่ใช้จัดเป็นพวงมาลา ไม่กำหนดว่าจะต้องเป็นดอกไม้ชนิดใด แล้วแต่ผู้ประสงค์จะนำมาถวาย พวงมาลาเหล่านี้จะมีผู้จัดมาถวาย ณ ลานหน้าพระราชนุสาวรีย์ หลังจากเสร็จสิ้นพิธีบวงสรวงฯ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อน้อมสักการะ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อชุมชนและพสกนิกรไทย

เครื่องบูชาในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นวัตถุสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึง ความเชื่อ ความเคารพ ความศรัทธา ของชาวบ้านและผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมที่มีต่อ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” โดยเครื่องบูชาเหล่านี้เป็นสิ่งสร้างเสริมพลังใจในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพของชาวบ้านและผู้ศรัทธาผ่านความหมายอันเป็นวัตถุสัญลักษณ์จากเครื่องบูชาต่างๆ ที่นำมาประกอบในพิธีกรรม เครื่องบูชาในพิธีดังกล่าวมีเจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมเป็นผู้กำหนดชาวบ้านและผู้ศรัทธา นอกชุมชนบางส่วนจะช่วยกันจัดเตรียมเครื่องบูชาก่อนวันงาน 1 วัน

2.2 บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน

พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาของคนในชุมชน และผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมที่มีต่อ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ผ่านพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าในชุมชน พิธีกรรมดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นบทบาทที่มีต่อชุมชน 4 ประการ ดังนี้

2.2.1 บทบาทในการอธิบายที่มาและสร้างอัตลักษณ์แก่คนในชุมชน

พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นพิธีกรรมที่มีผู้เข้าร่วมทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะคนในชุมชนต่างเข้าร่วมพิธีกรรมฯ เพราะเรื่องเล่าที่บอกเล่าสืบต่อกันมาว่าชุมชนวัดเขาขุนพนมแห่งนี้ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นพื้นที่ที่ “พระเจ้าตาก” เลือกมาดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายและสวรรคตที่ชุมชนแห่งนี้ ดังคำบอกเล่าของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมฯ ซึ่งเป็นคนในชุมชนว่า

“...เมื่อก่อนตรงนี้เป็นทะเล เป็นปากแม่น้ำ ที่พามาอยู่วัดเขาขุนพนม เพราะ เป็นทะเล เหมาะแก่การดูข้าศึกและบริเวณนั้นยังมีไข้ป่าพวกตำราวจทหารก็ไม่กล้าเข้ามาแล้วอันตราย...มีทหารคอยดูแลพระองค์อย่างมาก...ชาวบ้านแถบนี้คือลูกหลานทหารรักษาพระองค์ที่ติดตามพระองค์มา”

(ดิเรก ภูฏริธรรม, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

“...หลังจากพระเจ้าตากได้เดินทางมาอยู่ที่วัดเขาขุนพนมเพราะเห็นว่าเป็นที่สงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แล้วที่นี่ยังเป็นที่รุ่งเรืองธรรมะ พระเจ้าตากสินอยู่ที่วัดเขาขุนพนม จนกระทั่งสวรรคต...เราภูมิใจที่พระเจ้าตากสินเลือกมาอยู่ที่นี่...ไอ้เราก็ฝากตัวเป็นลูกเป็นหลานเหมือนลูกหลาน...เราจึงต้องเข้าร่วม พิธีกรรมในฐานะผู้รับใช้มาตั้งแต่รุ่นไหนต่อรุ่นไหนเป็นเสมือนพ่อคนที่สอง”

(คนไทย แก้วจรัส, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559)

จากคำบอกเล่าของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดพิธีกรรมของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีที่มาจากเรื่องเล่าหรือตำนานที่แสดงให้เห็นว่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นบรรพบุรุษของชุมชน คนในชุมชนต่างก็ “เป็นพวกเดียวกัน” คือมีบรรพบุรุษร่วมกัน และมีความภูมิใจที่จะบอกเล่าถึง “ความเป็นพิเศษ” ของชุมชนของตนเพราะเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่กษัตริย์ ผู้มี พระปรีชาสามารถในการรบได้เลือกที่จะประทับในชุมชนแห่งนี้ และบรรดาแม่ทัพนายกองที่ติดตามมา ต่างก็ใช้ชีวิตมีลูกหลาน อยู่ที่ชุมชนแห่งนี้ ชุมชนแห่งนี้จึงมีอัตลักษณ์ต่างจากชุมชนอื่นๆ

2.2.2 บทบาทในการให้การศึกษาคณะคนในชุมชน

การรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชนวัดเขาขุนพนม ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ จนเกิดการรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่า

และรูปแบบการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมของชุมชนวัดเขาขุนพนม ดังคำสัมภาษณ์ของ
คนในชุมชน

“พระเจ้าตากนั่งเรือมา มาบวชที่นี่ ตอนแรกแถวนี้จะเป็นทะเลหมดเลย
คือมาจากกรุงธนบุรี มีคนอุทูปแทนพระเจ้าตาก แล้วมาบวชที่วัดเขาขุนพนม
ข้างบนจะมีที่พระเจ้าตากอยู่บนถ้ำ มีงาน มีช้อนอยู่ครบค่ะ แล้วแกส้นพระชนม์
ที่นี่ น่องรู้จากปู่จากย่าเล่าให้ฟังตอนเด็ก แล้วก็ฟังมาจากลุงๆป้าๆที่มาช่วยกัน
เตรียมของในพิธีพระเจ้าตาก ตอนย่าพาไปช่วยงาน แล้วที่โรงเรียนพาน้องไปทัศน
ศึกษาที่วัดเขาขุนพนม เขาพาขึ้นไปบนถ้ำที่พระเจ้าตากอยู่ ครูก็เล่าเรื่องพระเจ้า
ตากให้ฟัง ตอนเรียนในห้องเรียนด้วย”

(ไศภิตา ชัยพลเดช สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

“คนโบราณเขาว่าแกมาทางเรือ มากับเจ้าเมืองนครลูกแกพากันมาหมด
ทั้งลูกทั้งเมีย พระเจ้าตากสินมาสิ้นพระชนม์ที่นี่...มีคำร้องเรือด้วย คนโบราณร้องไว้
ตาฟังตอนเด็กๆ ว่าสงสารตาแปะหนวดยาว ถึงคราวจะสิ้นทุกซ์ หมายความว่าตาย
นั้นแหละ เอาใส่โรงตีบุก ค้างไว้ในป่าแดนดง สนมกลมวังถือฉัตรถือธงค้างไว้ในป่า
แดนดง ไว้ปลงในเมรุใหญ่หือ...ตากก็ไปร่วมพิธีกรรมทุกปี ลูกสาวตาพาไปบ้าง ไป
ร่วมพิธีเพื่อพระองค์ ถ้าตาไม่ได้ไปลูกตาก็จะไปแทน”

(กล่อม พลพันธุ์ สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

จากเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้านชุมชนวัดเขา
ขุนพนม ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของลูกหลานของคนในชุมชน ผ่านเรื่องเล่า
ของคนในครอบครัว เพลงกล่อมเด็ก และการเข้าร่วมพิธีกรรมฯ

2.2.3 บทบาทในการรักษาปัทสนาของคนในชุมชน

การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนหรือในสังคม จำเป็นจะต้องมีระเบียบแบบแผน
หรือกฎเกณฑ์ที่บุคคลจะต้องปฏิบัติ การเข้าร่วมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนใน
ชุมชน ถือได้ว่าเป็นระเบียบแบบแผนของคนในชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เพราะมีความเชื่อร่วมกัน
ว่า “พระเจ้าตาก” เป็นบรรพบุรุษของคนในชุมชน การเข้าร่วมพิธีกรรมฯ จึงเป็นแบบแผนหรือหน้าที่
ที่ลูกหลานพึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ ดังคำให้สัมภาษณ์ของ
คนในชุมชน

“...ชุมชนแถวนี้ ได้อยู่รอบเขาขุนพนม พร้อมกับพระองค์ตั้งแต่แรก และทุกคนได้อยู่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละเป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์พร้อม เป็นผู้มียุคุณกับเรากับแผ่นดิน ชาวบ้านแถวนี้บ้านไหนๆก็ต้องมาร่วมพิธีกรรมกัน ทั้งนั้น ลูกหลานเราก็จะ กลับมาร่วมพิธี แล้วมันช่วงปีใหม่ด้วย มาร่วมพิธีก็เหมือน มาแทนคุณ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ท่าน”

(นายสำเร็จ กรดกางกั้น, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 2559)

“ที่มาเข้าร่วมเพราะป่าศรัทธา ป่ามีความเชื่อ แล้วเราต้องมา เพราะนี่ เป็นวันสำคัญ ป่าภูมิใจป่าเป็นคนในพื้นที่ป่าเหมือนได้เป็นลูกหลานของพระเจ้าตาก สิ้นแท้ๆ ทุกคนในละแวกนี้ก็ต้องมากันเพื่อบลูกหอบหลานกันมาพิธี...แล้วที่นี้คือ ที่ของพระเจ้าตากสิน ถ้าจะมาไหว้มาขอพรก็ต้องมาที่นี้ มาร่วมพิธีกรรมที่นี้”

(สมศรี จันทร์ภักดี, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2560)

การเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จึงเป็นเสมือนแบบแผน หรือหน้าที่ที่ลูกหลานคือคนในชุมชนพึงปฏิบัติ เพื่อสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของ “พระเจ้าตาก” ที่มีต่อปวงชนชาวไทย และแสดงความกตัญญูต่อเวทีต่อบรรพบุรุษ ผู้มีพระคุณต่อชุมชนด้วย

2.2.4 บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน

พิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีผู้คนเข้าร่วมพิธีกรรมเป็น จำนวนมาก ทั้งคนในชุมชน และคนนอกชุมชน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบางส่วน จะมาที่วัดเขาขุนพนม เพื่อช่วยจัดเตรียมงานก่อนถึงวันประกอบพิธี โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นคนในชุมชนหรือคนนอก ชุมชน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในระหว่างผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในชุมชนกับคนในชุมชน และ คนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม” เป็นเสมือนประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คนในชุมชนทุกครอบครัว จะพาลูกหลานมาเข้าร่วมพิธีกรรมทุกปี มีการปลุกฝังให้ลูกหลานมีความ กตัญญูต่อบรรพบุรุษ เห็นได้จากการที่ลูกหลานของคนในชุมชน ไม่ว่าจะประกอบอาชีพอยู่ที่ใด เมื่อถึงวันบวงสรวงพระเจ้าตากก็ต้องกลับมาร่วมพิธีกรรม ช่วยกันจัดเตรียมเครื่องบูชาของ แต่ละบ้านเพื่อนำมาถวายแด่ “พระเจ้าตาก” ที่วัดเขาขุนพนม ทำให้คนในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน สนทนากัน ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์

“มาเข้าร่วมพิธีเพราะตั้งใจมาทำบุญนะ เพื่ออุทิศแก่พระเจ้าตากสิน พระองค์มีบุญคุณแก่เรา แก่ทุกคน เราชักแกเหมือนแกเป็นพ่ออีกคนหนึ่งของเรา เมื่อก่อนพาลูกมาเดี๋ยวนี้ก็พาลานมาด้วย ปีนี้ป่าก็เอาผลไม้มาจากบ้านลูกไปเก็บ มากี่เอามาถวายแต่พระองค์ช่วยกันกับหลานมากันแต่เช้าเลย มันเหมือนกับว่าเรา ต้องมาเราเลยมาเข้าร่วมพิธีเพื่ออุทิศกุศลแก่พระองค์ทุกปี แล้วขอพรให้เราพบแต่ สิ่งดีๆ ให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ทุกข์ก็ให้พ้นทุกข์ ”

(อาลัย ขวัญทอง, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

2. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนด้วยกัน ชาวบ้านชุมชนวัดเขาขุนพนม มีความเชื่อว่าทุกคนเป็นลูกหลานของพระเจ้าตาก ทุกคนรู้จักกันทั้งในฐานะญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้าน โดยปกติแล้วต่างคนต่างประกอบอาชีพของตน เมื่อมีการจัดพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัด เขาขุนพนม” คนในชุมชนก็จะมารวมกลุ่มกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการจัดเตรียมพิธี โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน บ้างก็ช่วยในการจัดสถานที่ ทำความสะอาด บ้างก็จัดเตรียมอาหาร คนในชุมชนที่มาช่วยงานในวัดเขาขุนพนมก็ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ถามสารทุกข์สุขดิบกัน ทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังคำให้สัมภาษณ์

“...ตามเรื่องตามราวหยิบจับอะไรได้ก็ช่วย ไปเข้ากับลูกหลาน เราไป วัดเราเหมือนได้ไปเจอเพื่อน ญาติๆกันเพ คุยกันช่วยกัน ไม่ได้เจอกันก็ได้เจอวันพิธี ถามสารทุกข์สุขดิบไปเรื่อย”

(พัทธนะ พลอินทร์, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2560)

3. การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนกับคนนอกชุมชน นอกจากคนในชุมชน จะเข้าร่วมพิธีกรรมฯแล้ว ยังมีคนนอกชุมชนเข้าร่วมด้วยจำนวนมาก คนนอกชุมชนเหล่านี้จะเข้ามา ช่วยงานต่างๆในวัดก่อนวันประกอบพิธี จึงทำให้รู้จักกับคนในชุมชน คนนอกชุมชนมาร่วมพิธีทุกปี ก็จะมี ความสนิทสนมกับคนในชุมชนเหมือนเป็นญาติกัน สำหรับคนนอกชุมชนที่มาร่วมพิธีกรรมฯ ครั้งแรก ก็จะเริ่มทำความรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนผ่านการช่วยงาน และการสนทนา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับบุคคลภายนอก เพราะต่างก็มีความศรัทธาใน “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เช่นเดียวกัน ดังคำให้สัมภาษณ์

“พี่มาช่วยจัดของไหว้ทุกปี ให้พระองค์ท่านก่อนวันงาน ตอนมาปีแรกๆ ก็ไม่รู้อะไร ก็ถามจากคนที่วัดเขาขึ้นแหละ ก็เลยได้มาช่วยจัดของกับพี่ๆเขา หลังจาก

นั้นก็มาตลอด มาก่อนวันงาน สัก 1 วัน พอดกบ่ายเขาก็เริ่มจัดของไหว้แล้ว...ก็ได้
พูดคุยกันถามเรื่องพิธีกรรม จนตอนนี้พี่ก็จัดของไหว้เองได้แล้ว”

(สำลี สังข์ทอง, สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559)

เห็นได้ว่าการจัดพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นงานสำคัญที่ต้องอาศัย
ความร่วมมือร่วมใจกันของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน พระสงฆ์หน่วยงานราชการ และผู้ที่มา
เข้าร่วมพิธีกรรม ที่จะร่วมแรงร่วมใจจัดพิธีกรรมให้ดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย

พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนมมีที่มาจากเรื่อง
เล่าของชุมชนเกี่ยวกับประวัติของ “พระเจ้าตาก” ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ในประเด็นที่
ทรงดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายด้วยการครองสมณเพศที่วัดเขาขุนพนมจนเสด็จสวรรคต และชุมชน
ได้ร่วมกันจัดพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี ณ ลาน
พระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ภายในเขตพัทธสีมาวัดเขาขุนพนม โดยมีองค์ประกอบ
ในพิธีกรรมคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมคือ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม เป็นผู้ประสานงาน
เตรียมการต่างๆ ทั้งสถานที่ บุคคล และวัสดุเครื่องใช้ในพิธีกรรม และพราหมณ์ผู้นำใน
การประกอบพิธี เป็นผู้อ่านโองการอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสิน ดวงวิญญาณของ
เหล่าแม่ทัพนายกองมาสู่สมณชลพิธี จึงเป็นผู้ที่สร้างความศรัทธาให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นอย่างมาก
ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประกอบด้วยคนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุน
พนม” มาตั้งแต่ยังเด็ก และคนนอกชุมชน ผู้ที่รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”
ตามคำบอกเล่าที่ได้ยินได้ฟังมา แล้วเกิดความเชื่อ และความศรัทธาจึงเดินทางมาเข้าร่วมพิธีกรรม
ตำแหน่งที่ตั้งในการประกอบพิธีกรรมคือ วัดเขาขุนพนมซึ่งเป็นวัดในชุมชน ส่วนคาถาที่ใช้ในการ
ประกอบพิธีกรรม กล่าวถึงการดลบันดาลให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประสบความสำเร็จ
และเครื่องบูชาในการประกอบพิธีกรรม โดยคนในชุมชนและคนนอกชุมชน จัดเตรียมเพื่อเป็น
การแสดงความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทนผู้มีพระคุณต่อชุมชน และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

การดำเนินพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ดังกล่าวได้สร้างความอบอุ่นใจ
ให้กับผู้เข้าร่วมพิธีเป็นอย่างมาก อันเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันพิธีกรรมนี้
ยังมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนด้วยสอดคล้องกับ แนวคิดบทบาท
หน้าที่นิยม (Functionalism) ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ที่กล่าวว่า ในสังคม
ประเพณี พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชน พิธีกรรมเป็นการ “รวมพลัง” ของคนในสังคม การประกอบ
พิธีกรรมแต่ละครั้ง ทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่นใจ พิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึกร่วม
“ความเป็นพวกเดียวกัน” ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน (ศิริพร
ณ กลาง, 2557, น.364-365)

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนกรณีศึกษา “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

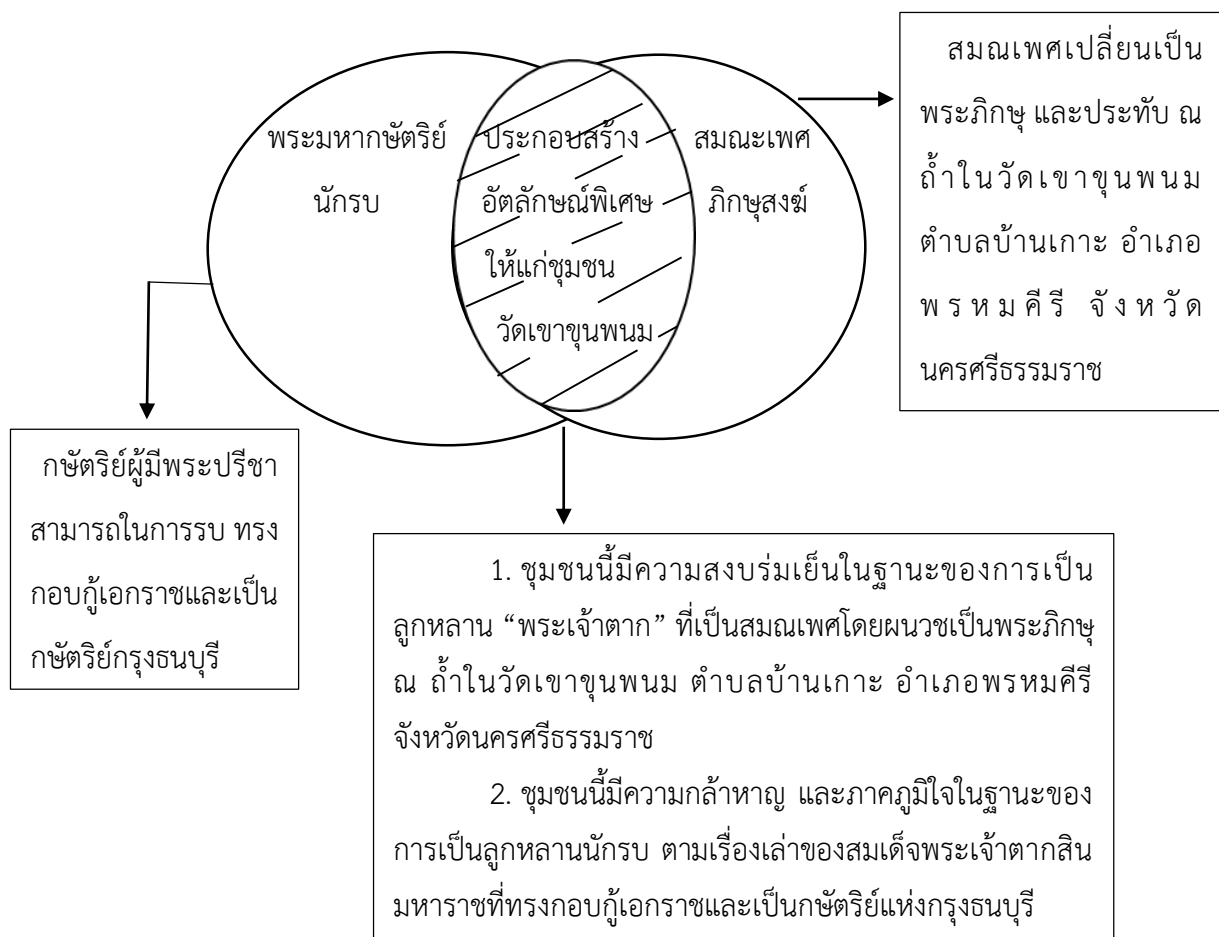
บทบาทของเรื่องเล่าที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีที่มาจากเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่คนในชุมชนวัดเขาขุนพนม ได้เลือกสรร ตัดทอน และเพิ่มเติมเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อเน้นย้ำว่าพระองค์ไม่ได้อุทิศสำเร็จโทษ ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ กรุงธนบุรี แล้วอัญเชิญพระศพไปฝังไว้ ณ วัดบางยี่เรือใต้ เมื่อพระชนมายุ 48 พรรษา แต่ทรงลี้ภัยการเมืองมาประทับที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช จนสวรรคต ณ วัดเขาขุนพนม เมื่อพระชนมายุ 69 พรรษา

หากพิจารณาการประกอบสร้างเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชนวัดเขาขุนพนม ตามองค์ประกอบหรือโครงสร้างของเรื่องเล่า พบว่าเนื้อความสำคัญในเรื่องเล่าของชุมชน ที่ผู้เล่าเน้นและเล่าซ้ำกันในหลายสำนวน คือ การย้ำว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินหรือ “พระเจ้าตาก” ได้ทรงเลือกพำนักอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยทรงผนวชและปฏิบัติธรรมอยู่จนสิ้นพระชนม์ชีพ ณ วัดเขาขุนพนม เห็นได้ว่าเรื่องเล่าของคนในชุมชนเป็นการประกอบสร้าง “ความหมาย” ให้เห็นว่าชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่ไม่ได้ไร้ราก หากแต่มีที่มาที่มีความสำคัญต่างจากชุมชนอื่นๆ และบรรพบุรุษของคนในชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งของชาติไทย และเป็นที่มาของพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”

พิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นพิธีกรรมที่ชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดขึ้นในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี ณ ลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ภายในเขตพัทธสีมาวัดเขาขุนพนม ในการประกอบพิธีกรรมประกอบด้วยผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมและพราหมณ์ผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประกอบด้วยคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อ “พระเจ้าตาก” โดยเชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีกรรมจะนำความเป็นมงคลมาสู่ตนเองและครอบครัว อีกทั้งองค์ประกอบต่างๆในพิธีกรรมได้แก่ ตำแหน่งที่ตั้ง ศาลา และเครื่องบูชา เป็นสิ่งช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม จึงเป็นเครื่องมือทางคติชนที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของ

คนในชุมชน และบุคคลภายนอกที่มาเข้าร่วมพิธีกรรม แสดงให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน คือนอกจากจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธี มีความมั่นคงทางใจแล้ว ยังมีบทบาทในการนิยามตัวตนของชุมชน ให้แตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ อีกด้วย

จึงกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าและพิธีกรรม “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน และได้สร้าง “ความหมาย” อันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชน ในมิติความสัมพันธ์กับสังคมที่แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพข้างต้นเป็นวงกลมซ้อนทับอัตลักษณ์ ที่หมายถึงภาพแทนพระมหากษัตริย์ ในฐานะที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชผู้เป็นนักรบ มาจากตัวละครหลักในเรื่องเล่าพระเจ้าตากสินมหาราช กษัตริย์ผู้มีพระปรีชาสามารถในการรบ หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า พระองค์ทรง กอบกู้เอกราชโดยรวบรวมกำลังพลที่หัวเมืองตะวันออกขับไล่ทหารพม่า และปราบก๊กต่างๆ เพื่อรวบรวมแผ่นดินให้เป็นปึกแผ่น จากนั้นจึงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์กรุงธนบุรี จึงทำให้เกิด แนวคิดสำคัญในการนิยามตัวตนของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช ที่เป็นอัตลักษณ์พิเศษโดยประกอบสร้างความหมายว่า ชุมชนคนที่นี่เป็นคนดี คนกล้า และเป็นยอดนักรบผู้เสียสละ สอดรับกับเรื่องเล่าในภาพแทนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์ไทย

เรื่องเล่าในตอนท้ายของตำนาน “พระเจ้าตาก” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ที่เล่าว่า พระเจ้าตากสินมหาราชไม่ได้ทรงถูกสำเร็จโทษ ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ แต่พระองค์ทรงเลือกที่จะถือครองสมณเพศละทิ้งราชสมบัติ ลี้ภัยการเมืองและเสด็จมาพำนักอยู่ ณ ถ้ำในวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช จนสวรรคต เรื่องเล่า “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม” มีหลักฐานต่างๆจากร่องรอยเรื่องเล่าผ่านตำนานการเล่าแบบมุขปาฐะ หลายประเภท เช่น เส้นทางที่พระองค์เสด็จมา เพลงขาน้อง รวมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณ วัตถุต่างๆ ที่มีการค้นพบและเป็นมุขปาฐะสืบต่อกันมา เรื่องเล่าข้างต้นทำให้เกิดเป็นภาพแทนของ พระเจ้าตากกษัตริย์ผู้มีความสมณะ และจิตใจสงบเยือกเย็น ละวางอุปทานยศศักดิ์ต่างๆ เกิดเป็นอัตลักษณ์ภาพแทนความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช 4 ลักษณะ คือ 1. ดินแดนแห่งธรรมะ 2. ดินแดนที่ปลอดภัย และมีความอุดมสมบูรณ์ 3. ดินแดนของคนดี คนกล้า ผู้เสียสละเพื่อชาติและแผ่นดิน และ 4. ดินแดน ของลูกหลานพระเจ้าตากที่มีความสงบสุขใช้ชีวิตอย่างสมณะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตาก วัดเขาขุนพนม” มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัด นครศรีธรรมราช ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ในประเด็นอื่นๆดังนี้

1. ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตาก” ในเขตพื้นที่อื่น เพื่อเป็นการศึกษาเปรียบเทียบ
2. ศึกษาพลวัตของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากผู้เล่าในแต่ละช่วงวัย

บรรณานุกรม

- จूरรัตน์ บัวแก้ว. (2559). พิธีกรรมบูชาเจ้าป่าวน้อยแห่งเขาควนสูง ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562. จาก: <https://journal.oas.psu.ac.th>
- _____. (2561). การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในประเพณี ลอยแพสะเดาะเคราะห์ ชุมชนตะเคียนชะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562. จาก: <https://research.dru.ac.th>
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2557). เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562. จาก: <https://www.tci-thaijo.org>
- ณัฐกฤตา นามมนตรี. (2558). *เรื่องเล่าท้าวสุรนารี : การสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของ ชาวไทยโคราช จังหวัดนครราชสีมาในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- ดวงใจ ดำรงค์สุทธิพงศ์. (2554). *ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมอญแห่งต่อพระบรมราชานุสาวรีย์ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง, กรุงเทพฯ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *วีรบุรุษในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นพพร ประชากุล. (2543). *จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาสื่อมวลชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บำรุง คำเอก. (2558). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts) Vol 8 No 2 (2015) : 2399-2442. <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/index>
- ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2554, ธันวาคม). การเมืองเรื่องตัวบท "พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช" การตีความใหม่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕. *วารสารศิลปวัฒนธรรม* 33 (2), 92-106.
- พระครูปิยะคุณาธาร สำเร็จ กรดกังกัน และพลธนินธิ์ อินทร์นุรักษ์. (2557). *ประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดเขาขุนพนม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครศรีธรรมราช : สำนักพิมพ์ ก.พลการพิมพ์.

- พัฒนา ภูมิวัฒน์. (2549). *การใช้เรื่องเล่าและตำนานในการสร้างอัตลักษณ์ในวรรณกรรมเยาวชนของนักเขียนอเมริกันเชื้อสายจีนร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- มารศรี สอทิพย์. (2551). *เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- วรรณนะ หนูหมื่น. (2557). *หลกมิติวรรณคดีศึกษากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรุณญา อัจฉริยบตี. (2527). *สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในวรรณกรรมเฉลิมพระเกียรติและนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทย : เรื่องเล่าและภาพแทน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ศิริพร ณ ถกลาง. (2557). *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สร้อยญา แสงลับ. (2546). *ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อพระยาศรีโตนของชุมชนตำบลหนองบัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษาเพื่อพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เลย.
- สิทธิชัย พันชน. (2557). *เจ้าเสือข่านฟ้า: เรื่องเล่าวีรบุรุษในวรรณกรรมไทใหญ่*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2549). *พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง : บทบาทของคติชนกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมปอง มูลมณี. (2559). *เรื่องเล่า ตำนานกับการสร้างพื้นที่วัฒนธรรมในทุ่งกุลาร้องไห้*. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562. จาก: <http://tdc.thailis.or.th>
- สมศรี จินสุข. (2545). *ความเชื่อและพิธีกรรมของทหารเรือและประชาชนทั่วไปที่มีต่อ พระอนุสาวรีย์พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี, กรุงเทพฯ.
- เสาวลักษณ์ อนันตตานติ. (2547). *เล่าเรื่องวรรณคดีไทย ลิลิตตะเลงพ่าย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ค.
- ใหม่มณี รักษาพรมาราช. (2559). *Culture Hero : วีรบุรุษวัฒนธรรมในมุมมอง 'ศรีศักร วัลลิโภดม'*. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2560. จาก: <http://www.lek-prapai.org>
- อารีย์รัตน์ โนนสุวรรณ. (2555). *ตำนานวีรบุรุษลาวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.

บุคลากรกรม

- Hun Lim. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- กล่อม พลพันธุ์. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- คนไทย แก้วจำรัส. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- เฉลียว แก้ววัชวิเศษ. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สมศรี จันทร์ภักดี. (2560, 28 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ดิเรก ภู่อริธรรม. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ประจักษ์ แสงสว่าง. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ประสิทธิ์ ชูพันธ์. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พัทธนะ พลอินทร์. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พระครูปิยคุณาธาร. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พระสมุห์แมนฉนทธมโม (2559, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- โศภิตา ชัยพูลเดช. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สำเร็จ กรดกางกั้น. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สำลี สังข์ทอง. (2559, 26 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- สมลาภ สงहनภารักษ์ณ์. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ
จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- อาลัย ขวัญทอง. (2560, 27 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- อุไรวัน เมืองสงฆ์. (2560, 28 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- เอียด เอกาพันธ์. (2560, 28 ธันวาคม). วัดเขาขุนพนม อำเภอบ้านเกาะ จังหวัดนครศรีธรรมราช.

ภาคผนวก

บทความตีพิมพ์ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ

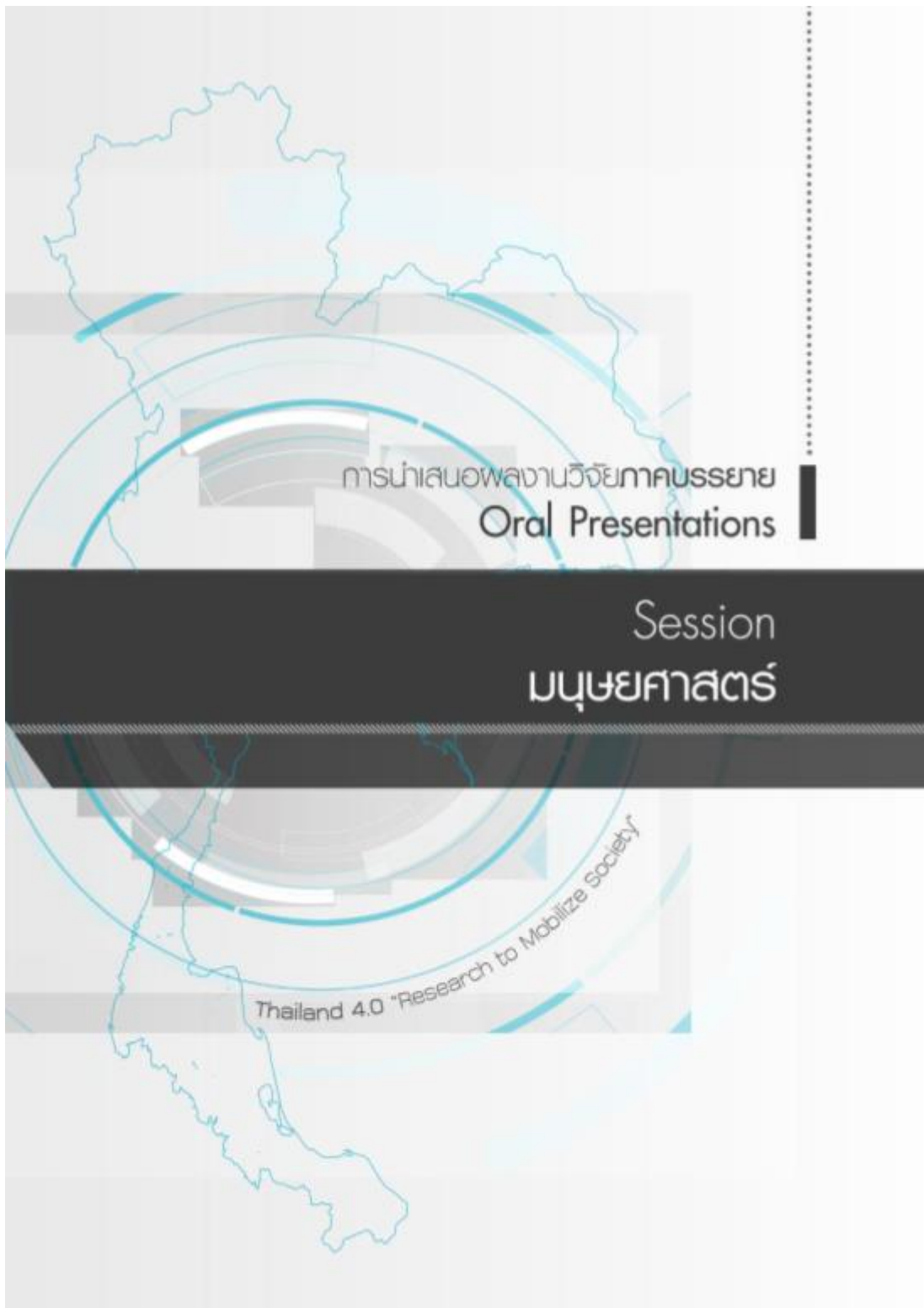

การประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 27 ประจำปี 2560
และการประชุมวิชาการระดับชาติด้านบริหารธุรกิจและเศรษฐศาสตร์ ครั้งที่ 3

ประเทศไทย 4.0 “วิจัยขับเคลื่อนสังคม” Thailand 4.0 “Research to Mobilize Society”

3-6 พฤษภาคม 2560 ณ โรงแรมบีพี สมิหลา บีช อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

การนำเสนอผลงานวิจัยภาคบรรยาย
Oral Presentations

Session
มนุษยศาสตร์

Thailand 4.0 "Research to Mobilize Society"

O37

“พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

ณิศดา คงทวี¹ และมนตรี มีเนียม²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้เล่าเรื่องที่เกิดและเติบโตในชุมชนมีอายุ 45 ปีขึ้นไป โดยใช้แนวคิดการศึกษาเรื่องเล่าที่มีบทบาทต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนของเจโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนประกอบสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ด้วยมุมมองแบบบุคคลที่สาม และมุมมองแบบผู้รอบด้าน โดยคงตัวละครหลักคือ พระเจ้าตากสินมหาราชและพระปรีชาสามารถในการกอบกู้เอกราช หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า อันเป็นโครงเรื่องและฉากในตอนต้น และตอนกลางเรื่องตามประวัติศาสตร์กระแสหลักไว้ ส่วนในตอนท้ายเรื่องจะแตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลักตรงที่พระเจ้าตากเสด็จมาผนวชและประทับ ที่วัดเขาขุนพนมจนสวรรคตเมื่อพระชนมายุ 69 พรรษา และเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนมีแนวคิดหรือแก่นของเรื่องอันเป็นมโนทัศน์ในการนิยามตัวตนของชุมชน ในมิติความสัมพันธ์กับสังคม 4 ลักษณะ คือ 1) เป็นดินแดนแห่งธรรมะ 2) เป็นดินแดนที่ปลอดภัยและมีความอุดมสมบูรณ์ 3) เป็นดินแดนของคนดี คนกล้า ผู้เสียสละเพื่อชาติและแผ่นดิน และ 4) เป็นดินแดนของลูกหลานพระเจ้าตาก

คำสำคัญ : พระเจ้าตาก เรื่องเล่า การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา 90110

² รองศาสตราจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา 90110

* Corresponding author: Tel.: 0873811458. E-mail address: nasitajom@gmail.com

บทนำ

เรื่องเล่า (narrative) คือ การนำเสนอเหตุการณ์ชุดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง โดยมีโครงเรื่องหรือความสัมพันธ์ของตัวละครเป็นสิ่งที่กำหนดความหมาย และมีกระบวนการในการเล่าเรื่อง [1] การเล่าเรื่องเป็นสิ่งที่เก่าแก่ก่อนประวัติศาสตร์จนเราไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่ล้าสมัย ยังเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางและแพร่หลายในทุกชนชั้นทุกสังคมตลอดมา และด้วยเหตุที่การเล่าเรื่องเป็นกิจกรรมทางสังคม จึงทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการที่จะเล่าเรื่อง และความต้องการที่จะฟังดังนั้นเรื่องเล่าต่างๆจึงยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์มาตลอดระยะเวลาแห่งวิวัฒนาการของวัฒนธรรม [2]

หากเราพิจารณาความหมายของเรื่องเล่าในมุมมองแบบหลังสมัยใหม่ที่ชี้ว่าเรื่องเล่ามีส่วนเชื่อมโยงกับการอธิบายอัตลักษณ์ของชุมชนนั้น สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ได้ประมวลแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่กล่าวถึงนัยของเรื่องเล่าว่ามีบทบาทที่หลากหลาย และบทบาทที่นำสนใจอย่างยิ่งประการหนึ่งของเรื่องเล่าก็คือ เรื่องเล่าเป็นปัจจัยสำคัญในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ โดยเฉพาะการสืบพินทุภาพหรือประวัติศาสตร์ของชุมชน และได้แสดงแนวคิดเพิ่มเติมว่า การพยายามสร้างตัวตนจากเรื่องเล่า ผ่านการเล่าเรื่องตั้งแต่รากเหง้าสมัยปู่ ย่า ตา ยาย จนถึงปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญมาก การแสวงหารากเหง้านี้มีความจำเป็นในการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างตัวตนในปัจจุบันกับบรรพชนในอดีต เพื่อก่อให้เกิดสำนึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไม่ได้ไร้รากหรือแตกแยก [3]

มีเรื่องเล่าที่น่าสนใจ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเรื่องเล่ากับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญคือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย อันเป็นเรื่องราวกระแสหลักและเป็นที่ยอมรับในสังคมไทยได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ว่าพระองค์มีกำเนิดเป็นสามัญชน มีบิดาเป็นชาวจีนและมีมารดาเป็นไทย ต่อมาได้เข้ารับราชการจนได้เป็นพระยาตากเมืองตาก เมื่อเกิดสงครามกับพม่าจนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พระองค์ได้รวบรวมผู้คนตีฝ่าทัพพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อไปตั้งหลักที่จันทบุรี และสามารถกอบกู้เอกราชชาติไทยได้สำเร็จแล้วได้สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรี ต่อมาในปลายรัชกาลพระองค์มีพระสติวิปลาสสำคัญว่าทรงบรรลุโสดาบัน ทำให้ประชาชนเดือดร้อนจึงถูกสำเร็จโทษ ณ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325 แล้วอัญเชิญพระศพไปฝังไว้ ณ วัดบางยี่เรือใต้ มีพระชนมายุ 48 พรรษา อยู่ในราชสมบัติ 15 ปี [4] แต่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้าน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นเรื่องราวกระแสรองได้กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก พม่าได้กวาดเอาทรัพย์สินเงินทองไปจนหมดสิ้น พระเจ้าตากสินจึงต้องอาศัยเงินกู้จากเจ้าสาวชาวจีนเพื่อนำมาช่วยราชการที่อยุธยาและสร้างกรุงธนบุรีขึ้น และด้วยเหตุที่เจ้าสาวชาวจีนหวังจะมีอิทธิพลเหนือไทย พระเจ้าตากสินจึงถูกเร่งรัดหนี้ แต่ด้วยสัญญาเงินกู้ในยุคนั้นที่นิยมระบุกันว่าหากผู้ยืมล้มตาย วิกจริต หรือเป็นอะไรก็ตาม ให้หนี้สินหมดกัน มิให้ตกถึงทายาท พระองค์จึงสละราชสมบัติแสวงวิกจริตและให้พระยามหากษัตริย์ศึกผู้พี่พระองค์ทรงไว้ว่าจะพระราชหฤทัยที่สุดขึ้นครองราชย์แทน โดยให้เชื่อกันว่าพระองค์ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ จากนั้น พระเจ้าตากได้เสด็จมาที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ท่านได้มาผนวชและประทับ ณ วัดแห่งนี้จนสวรรคตในช่วง พ.ศ. 2345-2346 เมื่อพระชนมายุ 68-69 พรรษา (สรุปจากคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล คือชาวบ้าน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้านจะเห็นกระบวนการในการประกอบสร้างเรื่องเล่าของชุมชนเพื่อแสดงให้เห็นว่า นอกจากพระเจ้าตากสินมหาราชจะเป็นวีรบุรุษของชาติแล้วพระองค์ยังเป็นวีรบุรุษของชุมชนของผู้เล่าอีกด้วย โดยผู้เล่ายังคงตัวละครพระเจ้าตากและวีรกรรมกู้ชาติของพระองค์ตามโครงเรื่องและฉากอันเป็นสถานที่และช่วงเวลาในตอนต้นและตอนกลางของเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลักเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันผู้เล่าก็ได้เพิ่มเติมเนื้อหาในตอนท้ายของเรื่องคือ “พระเจ้าตาก” แสวงวิกจริตและเสด็จมาผนวชที่วัดเขาขุนพนม โดยมีเนื้อความอันเป็นเหตุผลประกอบเพื่อความสมจริงในการที่พระองค์เสด็จมาจังหวัดนครศรีธรรมราชว่า เป็นเพราะไม่ประสงค์จะให้หนี้สินที่ทรงกู้ยืมจากเจ้าสาวชาวจีนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกตกเป็นภาระแก่ทายาท และทรงมีพระชนมายุยืนยาวถึง 69 พรรษา

หากพิจารณาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ดังกล่าวในฐานะวรรณกรรมที่มีบทบาทในการประกอบสร้างอัตลักษณ์หรือประวัติศาสตร์ชุมชนตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกอาทิเจโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) ที่สุรเดช โชติอุดมพันธ์ ได้ประมวลไว้ดังได้กล่าวมาแล้ว การคิดสรรด้วยการตัดทอนหรือเพิ่มเติม หรือคงเนื้อหาบางส่วน จากเรื่องเล่ากระแสหลักเป็นเรื่องเล่ากระแสรองของชุมชนจึงเป็นการประกอบสร้างเรื่องเล่าเพื่อให้สอดคล้องกับ “ความหมาย” ที่ชุมชนประสงค์จะให้

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อจะได้เห็นว่าเรื่องเล่าดังกล่าวมีบทบาทในการสร้าง “ความหมาย” ที่แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านหรือผู้เล่ามีตัวตน และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาบทบาทของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการศึกษา

งานวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม ในหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับเรื่องเล่าในพื้นที่ของชุมชนวัดเขาขุนพนม และสัมภาษณ์ผู้เล่าเรื่องที่เกิดและเติบโตในชุมชน มีอายุ 45 ปีขึ้นไป โดยใช้แนวคิดการศึกษาเรื่องเล่าที่มีบทบาทในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ หรือประวัติศาสตร์ชุมชนของโจโรม บรุนเนอร์ (Jerome Bruner) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

การประกอบสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนเพื่อสร้างความหมาย

จากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาจากองค์ประกอบหรือโครงสร้างเรื่องเล่า (narrative structure) คือ มุมมองในการเล่าเรื่องของผู้เล่า (Point of view) โครงเรื่อง (Plot) ตัวละคร (Character) ฉาก (Setting) และการกำหนดความหมายหรือแนวคิดของเรื่องเล่า (theme) พบว่าชุมชนได้ประกอบสร้างความหมาย (construction of meaning) เกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ดังนี้

มุมมองในการเล่าเรื่อง (Point of view)

มุมมองในการเล่าเรื่อง คือวิธีการที่ผู้เล่าใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดเรื่องราวไปสู่ผู้ฟัง ในการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนพบว่า ผู้เล่าใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง 2 ลักษณะ คือ มุมมองแบบ บุคคลที่สาม (The Third-Person Narrator) และมุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน (The Omniscient)

มุมมองแบบบุคคลที่สาม (The Third-Person Narrator)

มุมมองในการเล่าเรื่องลักษณะนี้ ผู้เล่าเล่าจากทัศนะของบุคคลที่สามหรือการที่ผู้เล่าให้ผู้อื่น หรือตัวละครอื่น ที่ไม่ใช่ตัวละครสำคัญ ซึ่งเป็นผู้รู้เห็นเหตุการณ์เป็นผู้เล่าให้ผู้อื่นฟังอีกที ดังตัวอย่าง

“...คนแก่ๆเขาเล่าว่า พระเจ้าตากสินมาบวชที่วัดเขาขุนพนม เพราะเป็นหนี้เงิน หกหมื่นตำลึง มากับเรื่องสำเภาจอดแล้วพายเรือเข้ามาในนี้...เขาว่าที่แรกมันขางหม่มขาว มาถือศีล แล้วกะบวช ที่เขาเล่าๆ มาแต่คนแก่ๆ บอกว่า เคยดักบาตร พระเจ้าตากสินตอนที่แก่แล้วชีวิต ศพอยู่ในโบสถ์มหาอุดม์ แล้วเอามาเผาตอนที่พระยานครน้อยตาย...” [5]

“อย่าเคยเล่าให้ฟัง เมื่อตอนที่ยังเป็นเด็กแต่ไม่ได้สนใจ จำได้คร่าวๆ เมื่อก่อนตรงนี้เป็นทะเล เป็นปากแม่น้ำ มีเรือมาล่อม พระเจ้าตากสินมาบวชเป็นพระที่นี่ หนี้ลมน้อยที่นครศรีธรรมราช เพราะเป็นหนี้เงินแล้วเขาวางแผนให้หนี้ลมน้อยที่นี่ ที่มานี้เพราะมาหาเจ้านคร...” [6]

“ตอนเด็กๆเขาได้พบหลักฐาน หลักฐานที่ว่าน่าจะเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงมาประทับและมาสวรรคตที่นี่ และมาผนวชที่นี่ด้วย มันเป็นตำนาน เมื่อก่อนจะมีการร้องเพลงดาปะหนวดยาว ดาปะหนวดยาวคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช...” [7]

“คนโบราณเขาว่าแกมาทางเรือ มากับเจ้าเมืองนครลูกแกพากันมาทั้งหมด ทั้งลูกทั้งเมีย พระเจ้าตากสินมาสิ้นพระชนม์ที่นี่...” [8]

มุมมองแบบบุคคลที่สามที่ผู้เล่าเลือกใช้ในการเล่าเรื่อง “พระเจ้าตาก” เป็นการเล่าที่แสดงให้เห็นว่าผู้เล่าไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์หรือไม่ได้ประสบเหตุการณ์ด้วยตนเอง แต่ได้รับฟังจากการบอกเล่าของบุคคลอื่น ซึ่งบุคคลที่บอกเล่ามานั้นอาจจะอยู่ร่วมในเหตุการณ์ เช่น “เคยใส่บาตรพระเจ้าตาก” แต่ส่วนใหญ่จะเป็นการรับฟัง จากการบอกเล่าต่อกันมาทั้งจาก “คนแก่ๆ” “ย่า” และ “คนโบราณ” เพื่อให้ผู้ฟังเรื่องราวว่าเรื่องราวที่เล่า มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานานพอสมควร นอกจากนั้นผู้เล่ายังอ้างหลักฐานประกอบการเล่าเรื่อง เพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ว่ามีหลักฐานนอกเหนือจากเรื่องเล่าที่มีการเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว ยังมีหลักฐานเส้นทางการเดินทาง สถานที่ และเพลงขาน้อง ที่มีความสัมพันธ์กับ “พระเจ้าตาก” สิ่งเหล่านี้จึงเป็นเหตุผลยืนยันความน่าเชื่อถือของเรื่องเล่า

มุมมองแบบผู้รู้รอบด้าน (The Omniscient)

มุมมองในการเล่าเรื่องลักษณะนี้ เป็นการนำเสนอเรื่องเล่าผ่านสายตาของผู้เล่าเรื่อง ที่เป็นสัพพัญญู รู้แจ้ง (omniscience) โดยไม่มีข้อจำกัด สามารถหยั่งรู้จิตใจของตัวละครทุกตัว ย้ายเหตุการณ์ สถานที่ และข้ามพ้นข้อจำกัดด้านเวลา ทั้งยังสามารถแทรกแฝงทัศนะตีความ และวิจารณ์เรื่องราวที่เล่าไปพร้อมๆกับการเล่าเรื่องดังตัวอย่าง

“สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้กล้า ได้ราชสมบัติมาด้วยความเหนื่อยลำ ด้วยเลือดและชีวิตอย่างแท้จริง พระองค์เป็นลูกคนจีน พ่อชื่อโหลฮอง แม่ชื่อนางนกเอี้ยง นามสกุล แซ่เต้...เป็นเจ้าเมืองตาก ถูกเรียกใช้ให้มาช่วยป้องกันกรุงศรีอยุธยา”

พระองค์มาช่วยป้องกัน แต่พระองค์พิจารณาแล้วว่าคงจะป้องกันเมืองไม่ได้ เมืองต้องเสียแก่พม่าแน่นอน เหตุผลคือพระมหากษัตริย์อ่อนแอ เหตุผลคือพองจะยิ่งใหญ่ต้องขออนุญาตก่อนเพราะกลัวพระสมมตใจ ต้องเอาสาลี่ฤดูเสียก่อน เจ้าตากสินผู้เป็นทหารคนหนึ่งก็เห็นว่าไม่ไหวถ้าอยู่ก็ต้องตาย ก็เลยรวมสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า...” [9]

“...ตอนที่ผนวชอยู่ หลักฐานที่เขาค้นพบมานั้นน่าจะเชื่อได้ว่าเป็นเรื่องจริง มันไม่ใช่ประวัติศาสตร์ที่จริงจัง แต่มันเป็นเชิงเล่าขาน...มันเป็นเรื่องน่าเชื่อถือได้ และคนต่างพื้นที่ต่างจังหวัดเขาก็มา ความเชื่อตรงนั้นเขาก็เข้ามาทำพิธีกรรมต่างๆ...บางคนมีไปเขาฝันก็มี เขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ที่เขาเชื่อว่าพระองค์อยู่ที่นั่นจริง” [10]

“...มันน่าจะจริง เพราะมีหลักฐานที่เขาค้นพบหลายอย่าง เช่นหลักฐานคำร้องเรือ สงสารตาแปะหนวดยาวถึงคราวจะสิ้นทุกซ์ ก็หมายความว่า พระยาตากตายที่วัดเขาขุนพนม การสิ้นพระชนม์อันนี้หมายความว่าต้องใช้...” [8]

“เราเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง เพราะหลักฐานกำแพงหนานๆหนึ่งคือถ้าไม่ใช่เป็นกษัตริย์ ใครจะไปสร้างคนสี่ร้อยห้าร้อยคน ไม่ใช่สองสามคนที่จะสร้างอย่างนั้นได้...เราเป็นผู้โชคดีและภูมิใจอย่างมาก ที่เราได้รับใช้พระองค์ถือว่าชุมชนแถวนี้ได้อยู่รอบเขาขุนพนม มาพร้อมกับพระองค์ตั้งแต่เริ่มแรก และทุกคนอยู่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละเลือดเนื้อของพระองค์ พระองค์ยังสละได้ พุดกับอย่างง่ายกว่า เป็นพระองค์เดียวในโลกนี้พุดตามความรู้สึกลุง...” [10]

“...ถือได้ว่า วัดเขาขุนพนมนี้ เป็นดินแดนธรรมะ ดินแดนที่มีอารยธรรมซับซ้อน คือกรมศิลปากรยังพบซากโบราณต่างๆ ถ้าย้อนไปเป็นหมื่นปี...” [11]

“...ตามประวัติศาสตร์ที่เขาบิดเบือน ก็เพราะว่าถ้าพูดความจริง เสียชื่อวงศ์กษัตริย์ เพราะองค์กษัตริย์ไปยืมเงินเมืองจีนมาพัฒนาประเทศ พอถึงปีทีลำบากเรียกข้าวยากหมากแพง ก็ไม่มีเงินส่งส่วยให้ประเทศจีน...” [10]

มุมมองแบบผู้รอบด้าน ที่ผู้เล่าเลือกใช้ในการเล่าเรื่อง “พระเจ้าตาก” ลักษณะนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เล่าเล่าเรื่องอย่างผู้รอบรู้เรื่องราวอย่างละเอียดถึงชาติกำเนิดของ “พระเจ้าตาก” ทั้งยังแสดงความรอบรู้ ต่อความคิด และการตัดสินใจรวบรวมกำลังพลตีฝ่าวงล้อมพม่า เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ผู้เล่าเล่าซ้ำกับเรื่องราว ในช่วงต้นของพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินในพงศาวดาร อันเป็นเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก นอกจากนี้ผู้เล่ายังแสดงทัศนะความคิดเห็น วิจารย์ ตีความเนื้อหาในเรื่องราวที่เล่า เป็นช่วงๆ เช่นที่ย้ำให้ผู้ฟังรู้ว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นเรื่องจริง ด้วยการยกหลักฐานต่างๆมาประกอบ ทั้งยังแสดงทัศนะโต้แย้งกับเนื้อหาในประวัติศาสตร์ กระแสหลักที่แตกต่างกับเรื่องเล่าของชุมชนว่า เนื้อหาดังกล่าวนั้นบิดเบือนไปจากข้อเท็จจริง สิ่งสำคัญอันเป็นที่สนใจของผู้เล่าเน้นย้ำในตอนท้ายของเรื่องเล่าก็คือ ความภาคภูมิใจที่ได้เกิดและเติบโตอยู่ในชุมชน ที่พระเจ้าตากสินเลือกเสด็จมาดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายคือวัดเขาขุนพนม

โครงเรื่อง (Plot)

ผู้เล่าเล่าเรื่องด้วยการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์กัน ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบเรื่อง โดยยังคงเนื้อหาหลักตามเรื่องเล่ากระแสหลักที่ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก [12] สรุปไว้ คือ ตอนต้น กล่าวถึงพระราชประวัติเรื่องชาติกำเนิดและชีวิตในวัยเยาว์ จนรับราชการเป็นพระเจ้าตาก ตอนกลาง กล่าวถึงเหตุการณ์หลังเสียกรุงศรีอยุธยา พระราชประวัติช่วงรวบรวมกำลังพลตีฝ่าวงล้อมพม่าปราบดาภิเษก จนถึงปราบก๊กต่างๆได้ในที่สุด และตอนท้ายกล่าวถึงพระราชประวัติเมื่อพระองค์เสด็จวิปัสสนา และการถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ ดังนี้

เนื้อหาตอนต้นในเรื่องเล่าของชุมชนเริ่มที่ผู้เล่าถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสิน พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นหรือขยายความเพิ่มเติมเนื้อหาบางตอนขณะที่เล่าว่า

“พระองค์เป็นลูกคนจีน พ่อชื่อจีนไหฮอง แม่ชื่อนางนกเอี้ยง นามสกุลแซ่แต้ ประวัติพระองค์ราวๆไม่เจาะลึก เมื่อพระองค์ประสูติเกิดที่ฝ้ามาบนเรือน เมื่อคลอดออกมาแล้ว บิดมารดาที่เอาใส่กระดิ่ง มันคือวัฒนธรรมของคนโบราณ เอาใส่กระดิ่งแล้วพาไปวางไว้บนแคร่หน้าบ้านหรือบนบ้านก็ไม่ทราบ ก็บังเอิญมีงูตัวใหญ่มากมาล้อมประดิ่ง เป็นความเชื่อของคนโบราณว่าทารกคนนี้มีปัญญา บารมีสูงนัก บิดมารดาที่เป็นสามัญชนจะขูบเลี้ยงไว้ไม่ได้อายุจะสั้น เลยพาไปมอบให้เป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรี พระยาจักรีขูบเลี้ยงไว้ให้ชื่อว่าสิน

เมื่อโตขึ้นอายุพอขบสามเณรได้เจ้าพระยาจักรีก็ให้บวชเณรที่วัดสามวิหาร อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ภายในวัดสามวิหาร มีสามเณรอยู่หลายรูป ถือว่าเป็นวัดใหญ่ แต่มีสามเณรอยู่สามรูปที่วางตัว รูปร่างผิวพรรณแตกต่างจากสามเณรอื่นๆ เพราะดูเหมือนผู้มีบารมี ถ้ามีใครไปถามว่า สามเณรสามรูปนั้นคือใคร สมภารจะบอกว่าคนที่ผิวขาวคือลูกจีน แต่เป็นลูกบุญธรรมของเจ้าพระยาจักรี ชื่อว่าสามเณรสิน ส่วนคนที่สองรูปร่างผิวพรรณออกจะคล้ำและสูงใหญ่แข็งแรงชื่อสามเณรทองด้วง คนที่สามผิวพรรณผ่องใสอายุน้อยที่สุด ชื่อสามเณรบุณนาคเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยาแสงยากรเป็นแขกชาว ถึงได้บวชเพราะเจ้าคุณปู่คือเจ้าพระยาพิชัยเพชรราชา ถูกขอให้เลิกนับถือศาสนาอิสลาม ให้นับถือศาสนาพุทธ เจ้าคุณปู่ก็ยอม เพราะฉะนั้นสามเณรสามสหายจะใกล้ชิดกันมาก ไปไหนไปด้วยกัน ต่อมาสามเณรบุณนาคได้มารับราชการ เป็นต้นสกุล บุณนาค พอสักพักก็ไปราชการ สิ้นไปรับราชการเป็นเจ้าเมืองตาก คนทั่วไปเลยเรียกว่าเจ้าตากสิน... ส่วนทองด้วงเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี แล้วบุณนาคไปเป็นทนายหน้าหอ” [9]

เนื้อหาตอนกลางในเรื่องเล่าของชุมชนยังมีเนื้อหาเช่นเดียวกับเนื้อหาในเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก กล่าวคือผู้เล่าเล่าถึงเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า พระเจ้าตากทรงรวบรวมกำลังพลที่หัวเมืองตะวันออก ขับไล่พม่า ปราบดาภิเษก จนถึงปราบก๊กต่างๆโดยเน้นเฉพาะก๊กเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชโดยเล่าว่า

“เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามกับพม่าในปี พ.ศ. 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาราบเป็นหน้ากลอง พระเจ้าตากสินเจ้าเมืองตากถูกเรียกให้มาช่วยป้องกันกรุงศรีอยุธยา...พระองค์มาช่วยป้องกัน แต่พระองค์พิจารณาแล้วว่าคงจะป้องกันเมืองไม่ได้... ก็เลยรวบรวมสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า คิดว่าค่อยกลับมากอบกู้เอกราช พระองค์นำทหารที่มีความสามารถในเรื่องยุทธการเก่งกล้าเข้มแข็ง ตั้งค่ายที่จันทบุรี พอตั้งค่ายก็ไปตีพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้น แล้วประกาศว่าเป็นอิสระภาพ เสร็จแล้วปราบดาเป็นพระมหากษัตริย์ แล้วย้ายราชธานีมาตั้งที่กรุงธนบุรี

คนไทยตามหัวเมืองต่างๆ ตอนกรุงศรีอยุธยาแตกก็ไปตั้งตัวเป็นใหญ่เช่นเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน เขาเรียกว่า ก๊กหรือชุมชนชุมชนทั้งหลายเหล่านี้มีชุมชนเจ้านคร เขาเรียกว่าก๊กนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเจ้าตากสินยกทัพมาปราบเจ้านครศรีธรรมราช มาตีแตกแล้วเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ตอนนั้นเป็นปลัดเมืองชื่อหนู สมเด็จพระเจ้าตากสินพิจารณาโทษพระปลัดหนู ว่าพระปลัดหนูไม่ได้มีความผิดต่อพระองค์ เมื่อกรุงแตกทุกคนก็ตั้งตนเป็นใหญ่ เพราะทุกคนก็อยากดูแลประชาชนเหมือนกับพระองค์ และยกโทษให้แล้วพาไปขุขเลี้ยงที่กรุงธนบุรีไม่ได้ประหารชีวิต ทินนครศรีธรรมราชให้พระยานารายณ์สุริยวงศ์เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จนถึงแก่กรรม” [9]

ส่วนเนื้อหาในตอนท้าย ตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินว่าเมื่อพระองค์สติวิปลาส จึงถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์แต่ในเรื่องเล่าของชุมชนกลับมีเนื้อหาที่แตกต่างกับเรื่องเล่าจากประวัติศาสตร์กระแสหลักตรงที่ผู้เล่าเล่าว่า พระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกประหารที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ แต่ทรงเดินทางมาที่ชุมชนวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผลดังนี้

“เล่าขานกันมาเรื่อยๆจนเป็นที่ประจักษ์ ว่าพระเจ้าตากได้เสด็จมาที่เขาขุนพนมเพราะ ลูกเป็นเจ้าเมืองอยู่นครศรีธรรมราช ก็มาหาลูก ตามประวัติศาสตร์ที่เขาบิดเบือนก็เพราะว่าถ้าพูดความจริง เสียชื่อเสียงกษัตริย์เพราะวงกษัตริย์ไปยืมเงินเมืองจันทนาประเทศ พอถึงที่ลำบากเรียกข้าวยากหมากแพง ก็ไม่สามารถจะส่งส่วยให้ประเทศจีนได้ พระเจ้าตากจึงทำสัญญาว่า ถ้าล้มตาย วิกลจริต หรือเป็นอะไรก็ตามให้หมดกัน พอปีนั้นก็ลำบากไม่มีเงินส่ง จึงคิดกับพระพุทธรูปที่จำจุฬาโลกซึ่งเป็นเพื่อนรัก แกงละละสมบัติ ทำเป็นวิกลจริตแล้วที่สำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ เอาคนที่เขานักโทษที่เหมือนพระเจ้าตากใส่สบอบด้วยท่อนจันทน์ทุบจริงจะอ้างจริง โดยให้พระเจ้าตากหนีมาเมืองนครศรีธรรมราช พระยานครน้อยเป็นลูกพระเจ้าตาก ที่มาที่นั่นเขาสันนิษฐานว่าถ้าอยู่ในเมืองแล้วมีคนรู้ว่าพระเจ้าตากยังไม่ตายโกหก ก็จะเป็นเรื่องเป็นราว พระยานครน้อยให้คนมาสืบว่าที่ไหนอยู่แล้วปลอดภัยอย่างไร” [13]

“พระเจ้าตากสินหนีการเมือง เพราะหนีสินที่กู้มาจากเมืองจีน เพื่อมาสร้างกรุงธนบุรี แล้วพระยานครพาแกมา แยกมาอยู่ที่วัดเขาขุนพนม เพราะที่นั่นเป็นป่า ไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะแก่การซ่อนตัว...” [14]

“คนแก่ๆเขาเล่ากันว่าพระเจ้าตากสินมาบวชที่วัดเขาขุนพนม เพราะว่าเป็นหนีสินหมื่นตำลึง มากับเรือสำเภามาจอดแล้วพายเรือเข้ามาในนี้ แรกก่อนเขาว่ามาจอดที่เพชรบุรีก่อน แล้วล่องมาที่นครศรีธรรมราช มาสำรวจที่เขาขุนพนม เลือกลงอยู่ที่ ที่มานครนี้ เพราะว่ามีความสัมพันธ์กับเจ้าพระยานคร เพราะหม่อมปรางเป็นเมียพระเจ้าตาก หม่อมปรางนั้นเป็นลูกของเจ้าพระยานคร ถึงจะมีลูกคือเจ้าพระยานครน้อย” [5]

“หลังจากก่อตั้งกรุงธนบุรีแล้ว พระเจ้าตากสินได้เดินทางหนีมาที่นครศรีธรรมราช เพราะแก่ไปยืมเงินจากเมืองจีนเป็นจำนวนมาก แล้วคืนไม่ได้ ถึงแก่ล้มบ้า แกล้งว่าถูกประหารชีวิตไปแล้ว เหตุที่พระองค์เลือกมาที่นครศรีธรรมราชเพราะแก่มีครอบครัวอยู่ที่นั่น คือหม่อมปรางลูกสาวเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ตอนที่พระเจ้าตากสินลงมาปราบก๊กนครศรีธรรมราช พระเจ้าตากสินมาพบกับหม่อมปราง และมีลูกชายที่เกิดจากพระเจ้าตากสินกับหม่อมปรางคือ เจ้าน้อยถึงต่อมาได้กลายเป็นเจ้าพระยานครน้อย” [15]

“พระองค์ตัดสินใจ สละราชสมบัติและให้พระพุทธรูปที่จำจุฬาโลกหรือนายทองดั่งกลับมากบฏครอง และเสียดราชสมบัติให้กับพระพุทธรูปที่จำจุฬาโลก แล้วการกัณฑ์ยืมสินเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพราะว่าเมื่อถึงเวลาตามที่สัญญาไว้ 15 ปีเมื่อถึง 15 ปี เราก็ต้องมีการคืนให้ กับแผ่นดินใหญ่กับเมืองจีน ที่นี้ถ้าเราไม่คืนให้เขาจะต้องยึด เพื่อเป็นการทวงคืนที่เราไปเอาเงินเขามาสร้างกรุงธนบุรี...พระองค์จึงออกกุศโลบายว่าถูกประหารด้วยท่อนจันทน์แล้วก็ออกเดินทางมาที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมาอยู่ที่บนเขาขุนพนม” [10]

“เขาเล่ากันว่าคนที่อยู่ในสบอบไม่ใช่พระเจ้าตากสิน แต่เป็นคนหน้าเหมือนหรือเป็นทหารเอกผิวพรรณหน้าตาเหมือนผาแฝด ชื่อ หลวงอาสาสงคราม...” [9]

จากนั้นชุมชนได้เล่าเนื้อหาเพิ่มเติม ในช่วงที่พระเจ้าตากมาพำนักอยู่ที่นครศรีธรรมราชว่า ทรงมาบวชอยู่ที่วัดเขาขุนพนม จนเสด็จสวรรคตที่วัดเขาขุนพนม และมีพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่นครศรีธรรมราช

“...เขาว่าที่แรกมานั่งชาวหม้อขาว มาถือศีล แล้วกะบวช ที่เขาเล่ามาแต่คนแก่ๆบอกว่าเคยตักบาตร พระเจ้าตากสิน ตอนที่แก่สิ้นชีวิต ศพอยู่ในโบสถ์มหาอุตม์ แล้วเอามาเผาตอนที่ว่าพระยานครน้อยตาย” [5]

“...แถมกับทหารหลายคน มาบวชแล้วก็ได้เสียชีวิตอยู่บนเขานั้นแหละ” [16]

“...เมื่อมาถึงแล้วบันไดทางลงตรงนั้นมันไม่มีก็เลยต้องทำบันไดลงแล้วก็ต้องมาขุดบ่อพญานาค เป็นบ่อน้ำดื่มแล้วก็ไปขุดสระ สมัยก่อนก็จะเป็นป่าดงดิบเดินไปข้างนอกก็จะลำบากก็เลยต้องไปอาบน้ำที่สระตรงนั้นเสร็จแล้วก็ขึ้นไปปฏิบัติธรรมอยู่ข้างบน แล้วก็โบสถ์ มหาอุทม์นั้นสร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2330 ก่อนที่จะสร้างโบสถ์ตรงนั้นขึ้นมาอีกตามเล่าขานกันว่า เป็นที่พักพระศพของพระเจ้าตาก เพราะว่า พระองค์มาประทับอยู่ที่นั่นเมื่อปีพ.ศ. 2325 แล้วก็มีการใช้ป่าอยู่ได้แค่ประมาณ 3 ปี แล้วก็ได้สิ้นพระชนม์ ก็ได้นำร่างของพระองค์มาพัก พระศพไว้ที่ตรงนี้ประมาณเกือบปี...” [10]

“คนเขาขุนพนมเชื่อว่าใช้ป่า เพราะมีขุมขุม...พระองค์มีอายุเพียง 48ปี มาอยู่ได้แค่ 3 ปี...เจ้าพระยานครพัฒนสังเจดีย์สีตมา จากเมืองจีน แปะขึ้น เามาไว้เพื่อบรรจุอัฐิของใครก็ไม่รู้ แต่ถ้าของแกก็มีอยู่แล้วที่วัดแจ้งวัดประดู่เป็นข้อสันนิษฐานว่าเอามาบรรจุใคร คุณพร้อม ณ นครเล่าว่า คุณทวดเล่าว่าเมื่อเจ้าพระยานครพัฒนสังเจดีย์สีตมา ก็ได้สร้างเมรุที่สนามกีฬา มีสองเมรุมีฐานะเทียบเท่ากัน เมรุหนึ่ง รู้ว่าเผาศพของเจ้าพระยานครพัฒนสัง แต่อีกเมรุหนึ่งไม่รู้ว่าเป็นของใคร ศพนี้ถูกเอาไปไว้ที่เนินดินสูงที่ทิศตะวันตกเฉียงเหนือที่วัดพระสูง ที่ข้างโรงเรียนกัลยาณี แล้วพอถึงเวลาก็เผาศพด้วยกันเผาพร้อมกัน” [9]

เห็นได้ว่าโครงเรื่องของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของขุมขุม ผู้เล่าเลือกที่จะเล่าพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในตอนต้นตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อย้ำหรือให้เห็นความสำคัญของ “พระเจ้าตาก” ที่มีชาติกำเนิดเป็นสามัญชน และชีวิตในวัยเยาว์ที่มีความเกี่ยวข้องกับนายทองด้วงหรือรัชกาลที่ 1 เพื่อความสมจริงของเรื่องเล่าในช่วงที่ผู้เล่าเล่าว่า พระเจ้าตากได้หารือกับนายทองด้วงในการใช้กุศโลบาย ไม่คืนหนี้สินให้กับฝ่ายจีนและเดินทางมายังเมืองนครศรีธรรมราช โดยสละราชสมบัติให้กับนายทองด้วงหรือรัชกาลที่ 1 ในกาลต่อมา

ส่วนเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่า และการกอบกู้เอกราชรวมถึงการปราบก๊กต่างๆ โดยเฉพาะก๊กเจ้านครศรีธรรมราช ก็ดำเนินไปตามตอนกลางของประวัติศาสตร์กระแสหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นพระราชปรีชาสามารถในการรบของ “พระเจ้าตาก” อีก ทั้งยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่าง “พระเจ้าตาก” กับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช อีกด้วย

สำหรับตอนท้ายของเรื่องเล่าไม่ได้มีเนื้อหาเช่นเดียวกับเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก แต่กลับเป็นเรื่องเล่าที่ปฏิเสธเนื้อ ความในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ในประเด็นที่ “พระเจ้าตาก” พระองค์จริงไม่ได้ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ ทว่าพระองค์ได้ใช้กุศโลบาย หลบเร้นมาที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ 1) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เป็นหนี้ชาวจีน 2) มีความสัมพันธ์ อย่างเป็นกันเองกับเจ้าพระยานครศรีธรรมราช และ 3) บริเวณวัดเขาขุนพนม เป็นชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การหลบซ่อนตัว และ “พระเจ้าตาก” ก็ได้เลือกวัดเขาขุนพนมแห่งนี้เป็นที่ผนวช ปฏิบัติธรรมจนสิ้นพระชนม์ชีพ

เนื้อหาของเรื่องเล่าในตอนท้ายนี้ นับได้ว่าเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินมหาราชให้เป็น ประวัติศาสตร์ของขุมขุมอย่างแท้จริง เพราะปรากฏอยู่หลายสำนวน แม้ว่าแต่ละสำนวนจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่ใจความ สำคัญก็เป็นสิ่งเดียวกัน คือ “พระเจ้าตาก” เสด็จมาประทับที่วัดเขาขุนพนม จนเสด็จสวรรคต

ตัวละคร (Character)

บุคคลที่มีบทบาทในเรื่องเล่า หรือผู้ที่ทำให้เรื่องเคลื่อนไหวดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัด เขาขุนพนม” ประกอบด้วย

ตัวละครสำคัญ คือ “พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

ตัวละครประกอบ ได้แก่ นายทองด้วงหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นายบุญนาค เจ้าพระยานครหนู หม่อม ประจ เจ้าพระยานครพัฒน และเจ้าพระยานครน้อย ตัวละครเหล่านี้มีบทบาททรงไปจาก “พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่ทำให้เรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” เคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทาง

ตัวละครสำคัญ

“พระเจ้าตาก” เป็นตัวละครที่เป็นบุคคลที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์กระแสหลัก และมาปรากฏในเรื่องเล่าของขุมขุมโดยมี บทบาทในตอนต้นและตอนกลางดำเนินไปในลักษณะที่ผู้เล่าเล่าซ้ำกับบทบาทในประวัติศาสตร์กระแสหลักส่วนในตอนท้ายบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ในเรื่องเล่าของขุมขุมกลับมีความแตกต่างกับบทบาทของพระเจ้าตากสินมหาราชโดยสิ้นเชิง อีกทั้งขุมขุมยังได้ขยายความ ด้วยการสร้างความหมายใหม่ให้กับพระราชประวัติพระเจ้าตากสินมหาราชดังตัวอย่าง

“...นี้พูดตามความรู้สึกของการเสียสละและไม่ได้พูดถึงเรื่องอย่างอื่น คนที่รับเป็นใหญ่เป็นโตที่สุดของแผ่นดินแล้วยังมีการ เสียสละทั้งลูกและเมียที่ไม่ได้อยู่ร่วมกันเลยทั้งที่อายุของพระองค์ก็ยังไม่ถึง 50 ที่การเสียสละตรงนี้ก็เพื่อให้ประเทศไทยได้อยู่เย็นเป็นสุข เพื่อให้ประชากรของพระองค์อยู่เย็น เสียสละเพื่อให้ประเทศและประชากรของพระองค์อยู่สบายแค่นั้นเอง ถ้าพูดกันตามหลักแล้วพระองค์ เสียสละไม่ได้มีความสุขแม้แต่คนเดียว ตั้งแต่ที่พระองค์ประสูติมาจนกระทั่งเยาว์วัย จนกระทั่งว่าบวช บวชแล้วก็ไปรับราชการ แล้วพระองค์ ก็มีการศึกษามีการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องด้วยศีลด้วยธรรมและคุณธรรมและแก้ไขปัญหาคอนปลายของกรุงศรีอยุธยาที่ขุนนางทั้งหลายไป ตีมน้ำชา ไปนั่งเคล้าสุรานารี พระองค์เห็นหมดแต่พระองค์ไม่ได้เอาเป็นตัวอย่าง พระองค์ว่าพวกนี้ที่ไปทำให้กรุงศรีอยุธยาแตก เนื่องจาก ว่าไม่สนใจและไม่คิดว่าข้าศึกจะเข้ามาประชิด เมื่อพระองค์ได้เห็นอย่างนี้พระองค์ก็แก้ปัญหาหมด พระองค์จะไม่เชื่อใคร พระองค์

จะเอาแต่ความยุติธรรมและมุ่งมั่นและวินัยต่อการรบและมีศีลธรรมและคุณธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วพระองค์ก็รับชนะให้ไทยคืนไทยให้เราได้อยู่เย็นเป็นสุขจนถึงทุกวันนี้ ถ้าเราไม่ได้พระเจ้าตากสินมหาราชตรงนี้พม่าอาจจะฆ่าคนไทยไม่เหลือแม้แต่คนเดียว”[10]

จากเรื่องเล่าของชุมชนแสดงให้เห็นบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ว่าพระองค์มีชาติกำเนิดเป็นสามัญชนหรือชาวบ้าน เช่นเดียวกับผู้เล่า และผู้เล่าก็ได้กล่าวเชิดชูพระองค์ว่ามีความเก่งกาจสามารถในการรบ ทรงเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อชาติเพื่อแผ่นดินทรงมีคุณูปการต่อชาติและประชาชนไทยอย่างใหญ่หลวง ในขณะเดียวกันผู้เล่าก็นับบทบาทของ “พระเจ้าตาก” ขณะที่พำนักผนวชอยู่ที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช ว่าทรงครองเพศบรรพชิต ศึกษาพระธรรมวินัย ส่งฝึกไปในธรรมมะอันเป็นแก่นสารของพุทธศาสนา ถือเป็นแบบอย่างของชุมชน นับได้ว่านอกจาก “พระเจ้าตากสิน” จะสร้างวีรกรรมเป็นวีรบุรุษของชาติแล้ว พระองค์ยังมีบทบาทเป็น วีรบุรุษของชุมชนอีกด้วย

ตัวละครประกอบ

นายทองด้วงหรือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นตัวละครประกอบในเรื่องเล่าของชุมชนมีบทบาทเป็นเพื่อนหรือสหายสนิทของ “พระเจ้าตาก” ตั้งแต่วัยเยาว์โดยได้บวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดสามวิหารกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับสามเณรบุณนาค จากนั้นได้รับราชการเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีรับบาทต่อมาของนายทองด้วงคือคู่คิดหรือที่ปรึกษาของ “พระเจ้าตาก” เพื่อให้ทุกกลยุทธ์ไม่ซ้ำระหนี่แก่จีน และเป็นผู้ที่ “พระเจ้าตาก” มอบแผ่นดินให้ปกครองก่อนที่จะเดินทางมานครศรีธรรมราช

ตัวละครนายทองด้วงเป็นตัวละครที่มีตัวตนอยู่จริง บทบาทของตัวละครตัวนี้มีความสอดคล้องกับโครงเรื่อง ที่แสดงให้เห็นความสมจริงและน่าเชื่อถือของเรื่องเล่า เป็นตัวละครที่เป็นผู้ช่วยให้ตัวละครสำคัญคือ “พระเจ้าตาก” ได้แสดงบทบาทเคลื่อนไหวไปสู่จุดหมายปลายทาง

นายบุณนาค ตัวละครตัวนี้ไม่มีบทบาทต่อการดำเนินเรื่องเป็นเพียงตัวละครที่ผู้เล่าบอกเล่าให้รู้ว่า นายบุณนาคเป็นสหายของ “พระเจ้าตาก” เมื่อครั้งบวชเป็นสามเณรอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา เช่นเดียวกับนายทองด้วง

เจ้าพระยาครุฑ หม่อมปราง เจ้าพระยาทรพัฒน์ และพระยาทรน้อย ตัวละครเหล่านี้เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทเป็นผู้เกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ในการเสด็จมาพำนักอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้เล่าเล่าว่า “พระเจ้าตาก” มีความใกล้ชิดกับเจ้าพระยาทรครุฑ เมื่อครั้งยกทัพมาปราบก๊กเจ้านคร และมีได้ประหารเจ้าพระยาทรครุฑ ซึ่งเป็นบิดาของหม่อมปรางเจ้าจอมของ “พระเจ้าตาก” ส่วนเจ้าพระยาทรน้อยนั้น คือโอรสของ “พระเจ้าตาก” กับหม่อมปราง และเจ้าพระยาทรน้อย คือผู้ที่ดำเนินการปลงพระศพ “พระเจ้าตาก” พร้อมกับเจ้าพระยาทรพัฒน์ ที่สนามหน้าเมือง นครศรีธรรมราช

“เมื่อตอนที่พระองค์เสด็จมาจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มาตีเมืองนคร โดยมีเจ้านครเป็นเจ้านครหนู ซึ่งเป็นบิดาของทูลกระหม่อมปราง เจ้าพระยาทรครุฑหนีไปเปิดตาดินและท่านได้ให้ทหารไปนำตัวกลับมา โดยไม่ประหารและไม่ลงโทษใดๆ เพราะว่าไม่ได้ทำผิดอะไรแต่แค่ตั้งตนเป็นใหญ่ เมื่อไม่ได้ผิดอะไรก็เลยไม่ได้สั่งประหาร ที่นี้ตามที่เล่าขานกันมาท่านได้ยกทูลกระหม่อมปรางเป็นพระมเหสีหรือสมมแต่สมัยก่อนก็ไม่ได้เรียกว่าสมมแต่เรียกว่าเจ้าจอม ต่อมาจึงมีพระโอรสคือเจ้าน้อย เมื่อเจ้าน้อยโตขึ้นก็ได้ส่งให้มาอยู่กับตาที่นครศรีธรรมราช” [10]

“ในช่วงที่ปลงพระศพนั้นปลงพระศพช่วงปีพุทธศักราช 2356 ที่สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช ก็เหมือนกับท้องสนามหลวงของกรุงเทพมหานคร เจ้าน้อยก็ได้จัดพระศพเจ้าพัฒน์อย่างยิ่งใหญ่ แต่ไม่ได้จัดพระศพของเจ้าพัฒน์แต่เป็นสมเด็จพระเจ้าตากสิน แต่ใช้นามของศพของเจ้าพัฒน์คือเจ้าพระยาทรพัฒน์อดีตเจ้าเมืองนครต่อจากพระยาทรครุฑ เมื่อจัดพระศพเจ้าพัฒน์เจ้าน้อยผู้ซึ่งเป็นโอรสก็ได้เกณฑ์ถึง 12 หัวเมืองมาจัดอย่างยิ่งใหญ่ อันนี้ก็ทำให้รัชกาลที่ 2 หัวพระทัยว่าเจ้าน้อยจะคิดการใหญ่หรือไม่จะกบฏหรือเปล่านั้นก็เลยรับรับสั่งให้เข้าเฝ้าแล้วรัชกาล 2 ก็ถามว่า เจ้าจางานของใครถึงได้ใหญ่โตเกณฑ์ถึง 12 หัวเมือง แล้วเจ้าน้อยท่านก็มีความสามารถเป็นนักปราชญ์ แล้วเจ้าน้อยเขาก็บอกว่าจัดงานให้ผู้เป็นพระบิดา แต่พระบิดาในที่นี้ท่านก็ไม่ได้โกหกนะก็คือหลวงพ่อดาทากสิน หลังจากนั้นเมื่อจัดงานเจ้าพัฒน์เสร็จ พอใกล้ค่ำที่นี้ทางคณะของเจ้าน้อยแล้วก็แม่ หม่อมปราง เตรียมเคลื่อนพระศพจากเขาขุนพนมผ่านไปบ้านนาไปน้ำแคบแล้วก็ผ่านหลังค่ายแล้วก็ไปที่สนามหน้าเมืองแล้วก็เชิญพระศพเคียงข้างกับเจ้าพัฒน์ เมื่อถึงวันปลงพระศพก็ปลงพระศพของสมเด็จพระเจ้าตากสินก่อน” [11]

ตัวละครเจ้าพระยาทรครุฑ หม่อมปราง เจ้าพระยาทรพัฒน์ และเจ้าพระยาทรน้อย เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับ “พระเจ้าตาก” ในตอนท้ายของเรื่องเล่าของชุมชน ซึ่งไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์กระแสหลัก ตัวละครเหล่านี้แม้จะเป็นตัวละครประกอบแต่ก็มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่เป็นเสมือนประจักษ์พยานว่าเรื่องเล่าของชุมชนเป็นเรื่องจริง โดยมีหลักฐานคือบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ฉาก(Setting)

ช่วงเวลาและสถานที่รวมถึงสภาพแวดล้อมอันเป็นฉากของเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ปรากฏทั้งที่กรุงศรีอยุธยาช่วงเวลาในวัยเยาว์ของพระเจ้าตาก การปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้ากรุงธนบุรี การเสด็จมานครศรีธรรมราชทรงผนวชและสวรรคตที่วัดเขาขุนพนม ดังนี้

“...เมื่อโตขึ้นอายุพอบวชสามเณรได้ เจ้าพระยาจักรีก็ให้บวชเณรที่วัดสามวิหารอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา...พอสึกก็ไปรับราชการ สิ้นไปรับราชการเป็นเจ้าเมืองตาก...เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามกับพม่า ในปี 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาราบเป็นหน้ากลอง... เจ้าตากสินผู้เป็นทหารคนหนึ่งก็เห็นว่าไม่ไหวถ้าอยู่ก็ต้องตาย ก็เลยรวมสมัครพวกตีฝ่าวงล้อมพม่า คิดว่าค่ายลับมากอบกู้เอกราช พระองค์นำทหารที่มีความสามารถในเชิงยุทธที่เก่งกล้าเข้มแข็ง ตั้งค่ายที่จันทบุรี พอไปตั้งค่ายก็ไปตีพม่าที่ค่ายโพธิ์สามต้นแล้วประกาศว่าเป็นอิสรภาพที่ท่านตีกองทัพพม่าแตกเพราะมีทหารจีนช่วยรบด้วย...เสร็จแล้วปราบดาเป็นพระมหากษัตริย์แล้วย้ายราชธานีมาตั้งกรุงธนบุรี... พ.ศ. 2312 พระเจ้าตากสินยกทัพมาปราบเจ้านครศรีธรรมราช” [9]

“...เมื่อก่อนตรังนี้เป็นทะเล เป็นปากแม่น้ำ มีเรือมาลม พระเจ้าตากสินมาบวชเป็นพระอยู่ที่นี้ หนีลามาอยู่นครศรีธรรมราช เพราะเป็นหนี้อินชาวแผนให้หนีลามาอยู่ที่นี้ ที่มานี้เพราะมาหาเจ้าพระยาหนคร [17]

“...ตามที่เล่าขานกันมาว่าท่านได้เดินทางทางเรือสำเภาตามที่เชื้อสายได้เล่ามาว่า พระยาหนครน้อยได้ขึ้นไปรับแล้วได้เดินทางมากับพวกค้าข้าวสาร และมาขึ้นที่ปากพูน เรียกว่าวัดท่าโพธิ์ ประมาณเช้ามืดและมีจีนแสรอยู่ เพื่อกองทัพพม่าในเข้านั้นเลย แต่ไม่สามารถเดินทางมาวัดเขาขุนพนมได้ เนื่องจากเป็นเวลากลางวัน เลยรอจนค่ำ ที่ต้องรอให้มืด เพราะการเดินทางกันมาก ในตอนกลางวันคนจะเห็น เมื่อค่ำแล้วก็มีการจัดขบวนมาส่งมาขึ้นหลายคนหรือพูดง่าย ๆ ว่ามากันเป็นร้อยคน...ได้เดินทางทั้งทางเรือและทางแพ แล้วมาขึ้นที่สะพานที่ริมเขา ตรงนั้นจะมีถ้ำและลอดขึ้นมา...พอมาก็มีทหารมาทำบันไดลิง โดยเอาเชือกมาผูกประมาณ 18 เมตร เพื่อก้าวขึ้นที่หน้าถ้ำ ตรงนั้นก็จะเป็นที่ประทับของพระองค์มีที่บรรทม มีที่วิปัสสนา มีที่เสวนาและมีที่เสวย...” [10]

“...ตอนเด็ก ๆ ได้พบหลักฐาน หลักฐานที่ว่าน่าจะเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงมาประทับและสวรรคตที่นี่และมาผนวชที่นี่ด้วย ตอนแรกก็ไม่มีใครรู้ว่าเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่หลักฐานที่ค้นพบเกี่ยวกับกระดูก สิ่งของสำคัญในกษัตริย์เขาใช้กันเป็นพวกขัน ของเครื่องใช้ เครื่องราชย์ น่าจะเป็นของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชคนเมื่อก่อนเค้าบอกว่า คนที่ถูกทุบด้วยท่อนจันทน์ตายเป็นตัวแทนไม่ใช่ตัวจริง เขานี้มาทางเรือมีหลักฐานเขาเรียกอุตะเก... หลักฐานที่เด่นชัดคือที่ประทับทางขึ้นเขาเป็นบันไดประมาณ 20 ชั้นได้ บัญชามีถ้ำ ถ้ำใหญ่เรียกถ้ำเหวจากฟ้าที่ท่านเคยลงไปนั่งสมาธิตอนที่ผนวชอยู่...มันเป็นเรื่องเล่าขานเพราะตั้งแต่เด็ก ๆ ที่เขาค้นพบพานทองใส่กระดูกพวกผ้า บางส่วนเขาเก็บไว้ที่วัดเขาขุนพนมก็มี บางส่วนก็ไว้ที่พิพิธภัณฑ์...” [7]

ฉากในเรื่องเล่าของชุมชน มีประโยชน์ต่อองค์ประกอบอื่นๆในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เพราะผู้เล่าใช้เวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นบริบทแวดล้อมตัวละครสำคัญคือ “พระเจ้าตาก” ในตอนต้นและตอนกลางของเรื่องเล่าเพื่อให้ผู้ฟังรับรู้ “พระเจ้าตาก” ของชุมชนเป็นบุคคลเดียวกับพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์กระแสหลักที่ได้ประกอบคุณงามความดีให้กับชาวไทย ส่วนฉากอันเป็นช่วงเวลาสถานที่และสภาพแวดล้อมของ “พระเจ้าตาก” ในตอนท้ายของเรื่องเล่า ผู้เล่ายังชี้บ่งให้เห็นว่าพระเจ้าตากสินมหาราชได้เสด็จมาที่วัดเขาขุนพนมจังหวัดนครศรีธรรมราชจริงๆ ด้วยการกล่าวอ้างถึงช่วงเวลาและเส้นทางที่พระองค์เสด็จมา รวมทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆที่มีการค้นพบและบอกเล่าสืบต่อกันมา ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานยืนยันถึงความสำคัญของวัดเขาขุนพนมแห่งนี้

แนวคิดของเรื่อง (theme)

แนวคิดของเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชน คือ “ความหมาย” ที่ผู้เล่าประสงค์จะสื่อสารผ่านเรื่องเล่าให้ผู้ฟังได้รับทราบ แนวคิดอันเป็น “ความหมาย” ของเรื่อง ที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดเข้าด้วยกันทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏอยู่ในคำบอกเล่า ประมวลได้ ดังนี้

“...รู้สึกภูมิใจที่ได้รู้เรื่อง ที่ว่าวัดเขาขุนพนม เคยเป็นที่อยู่ของพระเจ้าตาก...” [14]

“...หลังจากพระเจ้าตากได้เดินทางมาอยู่ที่วัดเขาขุนพนม เพราะเห็นว่าเป็นที่สงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แล้วที่นี้ยังเป็นที่รุ่งเรืองธรรมะ พระเจ้าตากสินอยู่ที่วัดเขาขุนพนมจนกระทั่งสวรรคต...เรารู้สึกภูมิใจที่พระเจ้าตากสิน เลิกมาอยู่ที่นี้...ไอ้เราก็ฝากตัวเป็นลูกเป็นหลานเหมือนลูกหลาน เพราะพระองค์เป็นกษัตริย์ที่กล้าหาญ เป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ เมื่อพระองค์มาบวช และสวรรคตที่นี่ เขาขุนพนมจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์” [15]

“...แล้วเราเป็นที่ภาคภูมิใจ เราเป็นผู้มีบุญ อย่างน้อย 249 ปีที่ผ่านมา เรายังมานึกว่าเราเป็นผู้โชคดี และภูมิใจอย่างมากที่เราได้รับใช้พระองค์ หรือว่าชุมชนแถวนี้ ได้อยู่รอบเขาขุนพนม พร้อมกับพระองค์ตั้งแต่แรก และทุกคนได้อยู่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละ...” [10]

“...แล้วที่ท่านเสด็จมาวัดเขาขุนพนมนี้ เพราะว่าวัดเขาขุนพนมไม่ใช่ธรรมดา อดีตเป็นเมืองโบราณ...ถือได้ว่าวัดเขาขุนพนมนี้เป็นดินแดนแห่งธรรมะดินแดนที่มีอารยธรรมซับซ้อนที่กรมศิลปากร ยังพบซากโบราณต่างๆ ถ้าย้อนไปเป็นหมื่นปี...ซึ่งบอกได้เลยว่าชุมชนนี้มีบรรพบุรุษเป็นพระเจ้าตาก...” [11]

“...ที่พามาอยู่วัดเขาขุนพนม เพราะเป็นทะเล เหมาะแก่การดูข้าศึก และบริเวณนั้นยังมีไข้ป่า พวกตำรวจทหารก็ไม่กล้าเข้ามาใกล้อันตราย...” [9]

เห็นได้ว่าชุมชนได้ประกอบสร้าง “ความหมาย” ให้กับเรื่องเล่าโดยใช้มุมมองในการเล่าเรื่อง สร้างโครงเรื่องตัวละคร และฉาก

ด้วยการเลือกสรรแง่มุมในการเล่า เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ของชุมชนให้ผู้คนรับรู้ว่าถิ่นที่อยู่ของเขาไม่ได้ไร้ราก หากแต่เป็นดินแดนแห่งธรรมะ ที่พระเจ้าตากสินเลือกมาผนวชและปฏิบัติธรรมจนสิ้นอายุขัย ทั้งยังเป็นดินแดนที่ปลอดภัยมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่พึ่งพิงของนักรบผู้กล้าหาญและเสียสละเพื่อชาติเพื่อประชาชน ชุมชนจึงมีความภาคภูมิใจว่าพวกเขาเป็นลูกหลานของพระเจ้าตาก

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพิจารณาการประกอบสร้างของผู้เล่าตามองค์ประกอบหรือโครงสร้างของเรื่องเล่า พบว่าเรื่องเล่ามีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ ผู้เล่าได้เลือกสรร ดัดทอน และเพิ่มเติม เนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จากเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์กระแสหลัก เพื่อสร้าง “ความหมาย” ให้กับชุมชนในลักษณะของการสืบทอดความหมายเดิมตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก และสร้างความหมายใหม่อันเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน

ผู้เล่าสืบทอดความหมายเดิมหรือเล่าซ้ำ พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในตอนต้นและตอนกลางของพระราชประวัติที่มีชาติกำเนิดเป็นสามัญชน การศึกษาเล่าเรียนในช่วงปฐมวัยด้วยการบวชเป็นสามเณรกรณเข้ารับราชการเป็นพระยาตาก และวีรกรรมกอบกู้เอกราชที่แสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถในการรวบรวมทั้งการสู้รบปราบก๊กต่างๆ เพื่อปูพื้นให้เห็นว่าตัวละครสำคัญในเรื่องเล่าของชุมชนนี้ มีตัวตนเป็นบุคคลที่มีอยู่จริง คือพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทยและมีชาติกำเนิดเป็นชาวบ้านเช่นเดียวกับผู้เล่า บุคคลผู้นี้ได้ประกอบวีรกรรมเพื่อชาติและแผ่นดินอย่างไร เพื่อจะเชื่อมโยงมาสู่การสร้างความหมายใหม่ อันเป็นเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ชุมชนในตอนท้ายของพระราชประวัติ ที่ชุมชน ปฏิเสธเนื้อความจากประวัติศาสตร์กระแสหลักที่กล่าวว่ามีสมเด็จพระเจ้าตากสินมีพระสติวิปลาสและถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ ที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ พร้อมทั้งขยายความเพิ่มเติม จากประวัติศาสตร์กระแสหลักว่า พระเจ้าตากสินไม่ได้สวรรคตที่กรุงธนบุรี หากแต่ทรงใช้กุศโลบายเสด็จมาที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุผลที่ตรงหลักเลี่ยงการชำระหนี้

เนื้อความสำคัญในเรื่องเล่าของชุมชน ที่ผู้เล่าเน้นและเล่าซ้ำกันในหลายสำนวน คือ การย้าว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือ “พระเจ้าตาก” ได้ทรงเลือกพำนักอยู่ในวัดเขาขุนพนม โดยทรงผนวชและปฏิบัติธรรมอยู่จนสิ้นพระชนม์ชีพ ด้วยการอ้างหลักฐานที่เป็นประจักษ์พยานทั้งคำบอกเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาและวัตถุสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่จริงในชุมชน เป็นการประกอบสร้าง “ความหมาย” ให้เห็นว่าชุมชนวัดเขาขุนพนม มีความสำคัญ และมีความเป็น “พิเศษ” แตกต่างจากท้องที่อื่นๆ ตรงที่ชุมชนแห่งนี้ มีความสงบร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ เป็นสถานที่ของกล้าและเสียสละเพื่อชาติเพื่อแผ่นดิน ชาวชุมชนจึงเป็นเสมือนลูกหลานของพระเจ้าตาก

การประกอบสร้างเรื่องเล่าเพื่อสร้าง “ความหมาย” ให้กับชุมชนดังกล่าว แสดงให้เห็นบทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ประกอบสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” โดยนำเหตุการณ์บางส่วนของพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจากเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์กระแสหลัก มาเล่าซ้ำเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนด้วยการเชื่อมโยงกับเรื่องเล่าของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำรงพระชนม์ชีพ ในบั้นปลายของพระเจ้าตากที่ชุมชนวัดเขาขุนพนม เพื่อสร้างสำนึกร่วมให้ชุมชนได้ตระหนักถึงรากเหง้าของบรรพบุรุษที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งของชาติไทย อันเป็นประวัติศาสตร์ของชุมชนที่ยืนยันว่าชุมชนไม่ได้ไร้ราก หากแต่มีที่มามีความสำคัญแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ

คำขอขอบคุณ

งานวิจัยเรื่อง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน สำเร็จได้โดยได้รับความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้ใหญ่บ้านชุมชนวัดเขาขุนพนม ที่คอยดูแลอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณคณะสงฆ์วัดเขาขุนพนม พุทธบริษัท และชาวบ้านบริเวณวัดเขาขุนพนมที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” แก่ผู้วิจัย

เอกสารอ้างอิง

- [1] นพพร ประชากุล. (2543). จินตทัศน์ทางสังคมในภาษาสื่อมวลชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [2] เสาวลักษณ์ อนันตศานติ. (2547). เล่าเรื่องวรรณคดีไทย ลิลิตตะเลงพ่าย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม็ค.
- [3] วรณณะ หนูหมื่น. (2557). หลากมิติวรรณคดีศึกษากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] ชัยมงคล อุดมทรัพย์; และ ประยูทธ สิทธิพันธ์. (2553). อานาภาพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- [5] เฉลียว แก้วธวัชวิเศษ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิศิตา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.
- [6] นางสมศรี จันทร์ภักดี (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิศิตา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช,

- เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559.
- [7] นายประสิทธิ์ ชูพันธ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559 .
- [8] นายกล่อม พลพันธุ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.
- [9] นายดิเรก กุฎริธรรม (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.
- [10] นายสำเร็จ กรดกังกัน (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.
- [11] พระครูปิยะคุณาธาร (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559.
- [12] ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2555). สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช: เรื่องเล่า และการประกอบสร้างความหมาย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [13] พระสมุห์แมนฉนทสมโม (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559.
- [14] นายเอียด เอกพันธ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559.
- [15] นายคนไทย แก้วจำรัส (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2559.
- [16] นางโสภา ไตรเมศวร์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2559.
- [17] นางสมศรี จันทร์ภักดี (ผู้ให้สัมภาษณ์), ณิดดา คงทวี (ผู้สัมภาษณ์), ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2559.

ภาคผนวก
บทความที่ได้รับการตอบพิจารณาผลงานเพื่อตีพิมพ์

บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน
Role of rituals about “Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom”
on the community

ณศิตา คงทวี¹ มนตรี มีเนียม²

Nasita kongtawee¹ Montri Meenium²

1 [นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยและภาษาไทยประยุกต์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่]

2 [รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่]

1 [Master of Arts Program in Thai and Applied Thai M.A. (Thai and Applied Thai) Prince of Songkla
University, Hat Yai Campus]

2 [Associate Professor, Department of Education of Foundation, Faculty of Liberal Arts, Prince of
Songkla University, Hat Yai Campus]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรม โดยผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม และพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้ให้ข้อมูลรองคือ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในพื้นที่ และคนนอกพื้นที่ ไม่กำหนดเพศและอายุ โดยใช้แนวคิดการศึกษาตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom)

ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีที่มาจากเรื่องเล่าของชุมชนเกี่ยวกับประวัติของ “พระเจ้าตาก” ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน ในประเด็นที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายด้วยการครองสมณเพศที่วัดเขาขุนพนม ในส่วนขององค์ประกอบพิธีกรรมทั้งผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วม ตำแหน่งที่ตั้ง คาถาและเครื่องบูชา ล้วนมีความเชื่อมโยงกับชุมชนและสังคม นอกจากนี้พิธีกรรมดังกล่าวยังมีบทบาทต่อชุมชน 4 ลักษณะด้วยกัน ได้แก่ 1) การอธิบายที่มาและการสร้างอัตลักษณ์แก่คนในชุมชน 2) การให้การศึกษาแก่คนในชุมชน 3) การรักษาปทัสถานของคนในชุมชน และ 4) การสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน

คำสำคัญ: 1 พิธีกรรม 2 พระเจ้าตาก 3 บทบาทของพิธีกรรม 4 วัดเขาขุนพนม

Abstract

The purpose of this study was to investigate the elements and roles of the ritual about "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom" in Wat Khao Khun Phanom Community, Ban Ko Sub-district, Phrom Khiri District, Nakhon Si Thammarat Province. Data of this qualitative research were collected using in-depth interviews and participant observation. Primary key informants were ritual leaders consisting of abbot of Wat Khao Khun Phanom and the Brahmin who performed the ritual. Secondary informants were people participating in the ritual, both local and non-local with no specific age and gender based on William Bascom's functionalism theory.

The study found that the ritual about "Phra Chao Tak of Wat Khao Khun Phanom" in Wat Khao Khun Phanom Community has its origin in the community's story about "Phra Chao Tak" biography which is related to the community in the point that Phra Chao Tak had spent his sunset years in a monkhood at Wat Khao Khun Phanom. In conducting the ritual, the leaders of the ritual, the participants in the ritual, the location for conducting the ritual, and the incantation and offerings are all related to the community and the society. Furthermore, this ritual play an important role to the community in four aspects: 1. describing the community background and identities; 2. providing education for people in the community; 3. maintaining community norms; and 4. creating interactions between people inside and outside the community.

Keywords: ritual, Phra Chao Tak, role of ritual, Wat Khao Khun Phanom

ความเป็นมาของปัญหา

พิธีกรรมหมายถึง วัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านจิตใจ ความสบายใจและความสมหวังในชีวิต การประกอบพิธีกรรมขึ้น เพราะเชื่อว่าจะประสบผลตามที่มุ่งหวังหรือคาดหวังไว้ (กิ่งแก้ว อัทธการ, 2533) พิธีกรรมยังเป็นจุดนัดพบและเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะสำหรับชุมชนหรือหมู่ชนในสังคมแต่ละสังคมให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มทำการใด ๆ กันอย่างจริงจังเพราะการกระทำที่สำคัญของชุมชน หรือส่วนรวมล้วนเป็นเรื่องของพิธีกรรม พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคมและศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้คงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย (พระวิศิษฐ์ สุมน, 2556)

หากพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมจะพบว่า ในสังคมประเพณีพิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชน พิธีกรรมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ถึงสองด้านคือทั้งทางด้านสังคมและทางด้านจิตใจ พิธีกรรมจึงเป็นการรวมพลังของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคงอบอุ่นพิธีกรรมช่วยสร้างความรู้สึกความเป็นพวกเดียวกัน ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากนั้นหน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรม คือช่วยให้มนุษย์มีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้น (ศิริพร ณ กลาง, 2557) พิธีกรรมยังมีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่าเพราะ พิธีกรรมมักมีองค์ประกอบที่สำคัญคือตำนานอาจกล่าวได้ว่า สมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและที่มาใน การประกอบพิธีกรรม ตำนานจึงเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม ตำนานไม่ได้เป็นเรื่องเล่าธรรมดา แต่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติของผู้คนในกลุ่มชนนั้น และสร้างคำอธิบายและเหตุผล ในการประกอบพิธีนั้นๆ (ศิริพร ณ กลาง, 2557)

ในชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของเรื่องเล่ากับพิธีกรรมในลักษณะที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นนามธรรม นำไปสู่พิธีกรรมซึ่งเป็นรูปธรรมคือ “พิธีบวงสรวงพระเจ้าตาก” ที่ชุมชนวัดเขาขุนพนมร่วมกัน จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยมีผู้คนที่ทั้งในและนอกชุมชนรวมทั้งชาวมาเลเซียเข้าร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก เรื่องเล่าและพิธีกรรมดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์กันในลักษณะที่พิธีกรรม เป็นส่วนที่ช่วยให้เรื่องเล่าดำรงอยู่

หากพิจารณาพิธีกรรมในฐานะ ข้อมูลทางคติชนตามทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (Functionalism) ที่มองว่าวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคม มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการ ของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อจะให้เห็นว่าพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่าดังกล่าวมีบทบาทต่อชุมชนอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาองค์ประกอบและบทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” บริเวณวัดเขาขุนพนม หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพิธีกรรม รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกประกอบด้วยคำถามแบบมีโครงสร้าง และคำถามปลายเปิด โดยผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมและพราหมณ์ ผู้ให้ข้อมูลรองคือ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในพื้นที่ และคนนอกพื้นที่ที่เป็นคนไทยและคนต่างชาติ โดยไม่กำหนดเพศและอายุ จากนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ผลการวิจัย

ชุมชนวัดเขาขุนพนมมีเรื่องเล่า ที่ประกอบสร้างเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินกับวัดเขาขุนพนม โดยมีตัวละครหลักคือ พระเจ้าตากสินมหาราชพระมหากษัตริย์ผู้ปรีชาสามารถในการกอบกู้เอกราชหลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า อันเป็นโครงเรื่องในตอนต้น และตอนกลางเรื่องตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก ส่วนในตอนท้ายเรื่องจะแตกต่างจากประวัติศาสตร์กระแสหลักตรงที่พระเจ้าตากเสด็จมาผนวชและประทับที่วัดเขาขุนพนมจนสวรรคต เมื่อพระชนมายุ 69 พรรษา วัดเขาขุนพนมจึงมีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะชุมชนได้ตระหนักว่าวัดแห่งนี้เป็นวัดที่พระเจ้าตากสินเลือกจะดำรงพระชนม์ในฐานะสมณเพศในบั้นปลายพระชนม์ชีพจบจนสวรรคตจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากสินกับวัดเขาขุนพนมของชุมชน ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช นำไปสู่การจัดพิธีกรรมบวงสรวงพระเจ้าตากเป็นประจำทุกปี โดยถือเอาวันที่ 28 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันปราบดาภิเษกพระเจ้าตากขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงธนบุรี ดังคำให้สัมภาษณ์ของพระครูปิยะคุณาธารเจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมดังนี้

“...ตั้งแต่อดีตมา มาอยู่ที่นี้ก็คิดที่จะจัดงานให้ยิ่งใหญ่สมพระเกียรติ เลยปรึกษากับชาวบ้านและผู้มีจิตศรัทธา...พอถึงวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปีก็จะจัดงานบวงสรวงที่ลานพิธี” (พระครูปิยะคุณาธาร, 2560)

องค์ประกอบของพิธีกรรมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”

พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งผู้นำในการประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี ดังนี้

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรม

ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมคือ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำในการดำเนินพิธีกรรมในการบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมกับพราหมณ์ผู้ประกอบพิธี

แม้ว่าทั้งเจ้าอาวาสและพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” แต่บทบาทสำคัญอยู่ที่พราหมณ์ผู้ประกอบพิธี เพราะเจ้าอาวาสเป็นเพียงผู้ประสานงานเตรียมการต่างๆ ทั้งสถานที่ บุคคล และวัสดุเครื่องใช้ในพิธีกรรม เพื่อให้งานบรรลุความสำเร็จดังที่ตั้งเป้าประสงค์ไว้ แต่ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญ คือ พราหมณ์ผู้อ่านโองการอันเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระเจ้าตากสิน กับดวงวิญญาณของเหล่าแม่ทัพ นายกองรวมทั้งสัตว์ ที่ใช้เป็นพาหนะในการต่อสู้กับอริราชศัตรูในการกอบกู้ชาติมาสู่มณฑลพิธี เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีอื่นเป็นเสมือนพสกนิกรทุกหมู่เหล่าได้เข้าเฝ้าถวายสดุดีด้วยเครื่องเซ่นไหว้และพวงมาลา

การที่พราหมณ์มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เกิดมาจากการยอมรับนับถือของสังคมว่ากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ไทยรับเข้ามา และในวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบมาจนถึงรัตนโกสินทร์ พิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ที่จะทำให้ประชาชนเห็นและเลื่อมใสศรัทธา จึงเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ ดังที่ บำรุง คำเอก (2558) ได้สรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพราหมณ์ต่อพระมหากษัตริย์ไทยไว้ว่า ในสมัยอยุธยาตอนปลายเริ่มมีการติดต่อค้าขายทางเรือกับอินเดียได้ จึงได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ยังคงมีอิทธิพลต่อไทยในด้านต่างๆ หน้าที่หลักที่สำคัญประการหนึ่งของพราหมณ์ ในราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อพระมหากษัตริย์

การประกอบพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์จึงเป็นหน้าที่ของพราหมณ์

ในส่วนของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพุทธศาสนานั้น แม้ว่าพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จะจัดขึ้นภายในเขตพัทธสีมาแต่การประกอบพิธีกรรมอันเชิญดวงพระวิญญาณของพระมหากษัตริย์ถือว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ พระสงฆ์ไม่สามารถกระทำได้ตามข้อบัญญัติในสุตตันตปิฎก ที่ฆนิกายสีลขันธวรรค พรหมชาสูตรที่ระบุว่า “ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตริจฉานวิชา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกฉันโภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตริจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบานทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน...” (บำรุง คำเอก, 2558) ด้วยเหตุนี้เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมจึงมิได้เป็น

ผู้นำคนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมบวงสรวงแต่สามารถเข้าร่วมพิธีบวงสรวงได้เพราะความยืดหยุ่นทางพุทธศาสนา และการผสมผสานพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ตามบริบทของสังคม

เห็นได้ว่าผู้นำในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีทั้งเจ้าอาวาสและพราหมณ์ ผู้ประกอบพิธี โดยเจ้าอาวาสมีบทบาทหน้าที่ในการวางแผนขั้นตอนต่างๆ จัดเตรียมสถานที่และเครื่องบูชาโดยประสานกับพราหมณ์ผู้นำในการประกอบพิธี ผู้ใหญ่บ้าน คนในชุมชนและคนนอกชุมชน ที่มาช่วยจัดเตรียมเครื่องบูชาภายในวัด ส่วนการประกอบพิธีกรรมจะมีพราหมณ์เป็นผู้นำในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” รวมถึงการบริการมคาคาซึ่งเป็นคาถาเฉพาะในการบูชา “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ทั้งเจ้าอาวาสและพราหมณ์ต่างก็เป็นที่เคารพเลื่อมใสของคนในชุมชน และผู้ที่มาเข้าร่วมในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” การเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของเจ้าอาวาสและพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีดังกล่าว จึงสร้างความศรัทธาให้กับผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นอย่างมาก

ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

ในส่วนของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ดังนี้

คนในชุมชน

คนในชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ได้แก่ผู้ที่ได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มาตั้งแต่ยังเด็กโดยรับฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าตากจากคนเฒ่าคนแก่ คนในครอบครัว จึงเกิด การซึมซับและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ก่อให้เกิดความศรัทธา และความผูกพันกับพระเจ้าตาก โดยเชื่อว่าตนเป็นผู้สืบเชื้อสายจากบุคคลที่เป็นข้ารับใช้พระเจ้าตากสินในอดีต ตนจึงเป็นเสมือนลูกหลานของผู้จงรักภักดีต่อพระเจ้าตากสินดังคำให้สัมภาษณ์

“ตระกูลทหารที่มาพร้อมกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมาตั้งตน ตั้งรกรากอยู่ที่นี่ ถ้ามาจากจันทบุรี จะใช้คำขึ้นต้นนามสกุลด้วยคำว่า “จันทร” เช่น จันทรภักดี ถ้ามีหน้าที่เป็นมหาดเล็กรับใช้คอยถือฉัตรถือกรด จะใช้นามสกุลว่า “กรดกางกั้น”...แล้วนี่แหละที่เราต้องมาเข้าร่วมพิธีเพราะเราเป็นลูก เป็นเหมือนคนในครอบครัว เพราะท่านมีบุญคุณกู่ชาติรับใช้ท่านมาแต่บรรพบุรุษจนถึงตอนนี้ก็ต้องมาทดแทนคุณ เลยมาเข้าร่วมพิธีถวายบุญกุศลแต่ท่าน” (สมศรี จันทรภักดี, 2559)

พิธีบวงสรวงพระเจ้าตากสินที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีนั้น ถือได้ว่าเป็นวันสำคัญของชุมชนวัดเขาขุนพนม เพราะไม่ว่าลูกหลานของชาวชุมชนแห่งนี้จะอาศัยที่แห่งใดก็จะต้องกลับมาเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง หากว่าไม่มาเข้าร่วมก็จะมีความรู้สึกว่าตัวเองไม่มีความสำนึกในบุญคุณของบรรพบุรุษ ดังคำให้สัมภาษณ์

“คือเราเป็นคนในพื้นที่ ปากก็เดินไปร่วมพิธีทุกปี เอาของไปถวายไปช่วยงานที่วัด มาร่วมพิธีทุกปี พอถึงวันพระเจ้าตาก...แล้วพิธีพระเจ้าตากคนพื้นที่อยู่ตรงไหนก็ต้องไปต้องมา งานพระเจ้าตากสิน แล้วก็มาทำพิธี ลูกหลานที่ไปทำงานไกลบ้านก็จะกลับกันมา มาร่วมพิธีนี้ ถึงแม้ไม่ได้ยังงี้ก็ต้องกลับมาไหว้ทุกปีอย่างน้อยถ้าไม่ได้มาร่วมพิธีก็ต้องมาไหว้สักครั้งต่อปี” (พัทธนะ พลอินทร์, 2560)

คนนอกชุมชน

คนนอกชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ต่างมาเข้าร่วมพิธีด้วยความเชื่อ และความศรัทธาต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยมีเหตุผลในการเข้าร่วมพิธีกรรมก็คือ การได้รับรู้เรื่องราว พระราชประวัติพระเจ้าตากสินมหาราชว่า พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ ที่มีพระปรีชาสามารถในการสู้รบกองทัพเอกราชจากศึกสงคราม รวมแผ่นดินเป็นปึกแผ่นได้ในเวลาเพียงไม่นานรวมทั้งเมื่อได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากสินวัดเขาขุนพนม” ที่เล่าและเชื่อกันว่าพระเจ้าตากสินไม่ได้ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ แต่ทรงหนีมาผนวชที่วัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช และสวรรคตที่วัดแห่งนี้ ดังคำให้สัมภาษณ์

“ผมก็นับถือกันมาตั้งนานแล้ว แก่ช่วยกู้ชาติกู้อะไรแบบนี้ อ่านประวัติมาก็เห็นว่า เรียนหนังสืออะไรอย่างนี้ ช่วยกู้ชาติกู้อะไรกันมา ก็ฟังมาเรื่องนี้แหละว่าท่านมาสวรรคตมาอะไรที่นี้ ก็ไม่เคยรู้มาก่อน แต่ว่าที่เรียนนั้น ท่านถูกรัชกาลที่ 1 ทำโทษหุบด้วยไม้จันทน์อ่านประวัติ แต่ว่าจริงๆ ฟังรู้ว่าท่านหนีมา เพื่อนเล่าให้ฟังว่าท่าน ล่องเรือมาที่นี้ มาที่วัดเขาขุนพนมนี้ก็เลยอยากจะมาดูสถานที่จริง หลังจากนั้นก็เกิดความศรัทธาเลยมาเข้าร่วมพิธีกรรมเข้าปีที่ 3 แล้ว ...ก็เลยมาเข้าร่วมพิธีนี้แล้วต้องมาที่นี้เท่านั้น จะได้บุญมากเพราะแก่ลึนใจที่นี้” (สมลาภ สงहनภารักษ์ณ์, 2560)

“ผมเดินทางจากมาเลเซียมาเมืองไทย ...แล้วเวลาอ่านแล้วประวัติท่านค่อนข้างศรัทธาเหมือนกัน... ผมอ่านประวัติจะมี 2 เวอร์ชัน เวอร์ชันหนึ่งคือโดนฆ่าตาย แต่สุดท้ายก็รู้ว่าตรงนี้คือ เขาพายเรือมาตรงนี้นะ ...ก็มาตรงนี้แล้วรู้จักพระเจ้าตากยิ่งลึกซึ้ง แล้วก็ศรัทธานะ ท่านที่เสียสละทุกอย่าง ทำให้เมืองไทยยังอยู่แล้วก็ฉลาดด้วย คือยืมเงินจากเมืองจีนมาพัฒนาประเทศ สุดท้ายอ้างว่าตายแล้วก็ไม่ต้องจ่ายหนี้ เมื่อก่อนเคยขอ แล้วก็ได้เหมือนกัน แล้วประสบการณ์ที่อธิฐานคือ พอเรามีอุปสรรคอะไรก็จะเห็นว่ามีทาง ต้องมีทาง เหมือนว่ามีคนอุปถัมภ์ ช่วยเราเปิดทางตลอด ธุรกิจติดขัดบ้านมีปัญหาอธิษฐานแล้วก็สำเร็จ ผมเชื่อว่าท่านศักดิ์สิทธิ์นะ คือผมขอที่นี้เลยที่วัดเขาขุนพนม แล้วก็ประสบการณ์หลายอย่าง ...” (Hun Lim, 2560)

ผู้เข้าร่วมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนหรือคนนอกชุมชน ที่เดินทางมาเพื่อเข้าร่วมพิธีบวงสรวง ล้วนเกิดจากการได้รับรู้เรื่องเล่าเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ทั้งจากการบอกเล่าจากญาติมิตร และจากเอกสาร ที่ได้อ่าน ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช การเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขา

ขุนพนม” จึงเป็นการร่วมสักการะ เพื่อน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน ที่มีต่อชุมชนและผู้ศรัทธา

ตำแหน่งที่ตั้ง

สถานที่ในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คือลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเขาขุนพนมเป็นสถานที่โล่งแจ้งตั้งอยู่ใจกลางวัดเขาขุนพนม ทางด้านหลังเป็นมณฑปพ่อก่านกลาย วิบุโล (พระครูวิบูลย์พนมรักษ์) ส่วนฝั่งตรงข้ามมีสระที่ชาวบ้านเรียกว่า “สระนางเลือดขาว” ถือได้ว่าลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่ตั้งที่เหมาะสม เหมาะแก่การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพราะเป็นจุดศูนย์กลางของวัดเขาขุนพนม สถานที่ในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีบริเวณกว้างขวางเพียงพอในการรองรับผู้เข้าร่วมพิธีกรรม และวางพวงมาลาเพื่อสักการะพระเจ้าตากสินมหาราช

เห็นได้ว่าตำแหน่งที่ตั้งในการประกอบพิธีกรรม ตั้งอยู่ใจกลางวัดเขาขุนพนม และวัดเขาขุนพนมก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ตำแหน่งที่ตั้งหรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนแห่งนี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าชุมชนอื่นๆในจังหวัดนครศรีธรรมราช

คาถา

คาถา คือ อักษร คำ หรือข้อความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจลึกลับซ่อนเร้นอยู่ เมื่อนำไปใช้ เช่น บริกรรมเสกเป่า หรือสวดขับ ก็จะมีผลต่างๆ ตามผู้ใช้ต้องการ ประคอง นิมนต์ (อ้างถึงใน ปานวาด มากนวล, 2557)

คาถาที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วยการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตปนกับภาษาไทย เพื่อให้เกิดความขลังและศักดิ์สิทธิ์ ในส่วนของเนื้อหาก็คือเป็นการอัญเชิญดวงพระวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และเหล่าเทพเทวดาที่ปกป้องรักษาพระราชานุสาวรีย์ มารับเครื่องสักการะที่ผู้ประกอบพิธีกรรมจัดถวาย และสุดท้ายก็จะขอให้บารมีของพระมหาจักรีฯทุกพระองค์และเหล่าเทวดาทั้งหลาย จงดลบันดาลให้ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประสบความสุขความเจริญ

คาถาที่ใช้ในการประกอบพิธีบวงสรวงนับได้ว่า เป็นสิ่งสำคัญที่เสริมให้ผู้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรมมีความมั่นคงทางใจว่าได้มาร่วมพิธี อันศักดิ์สิทธิ์และมีความเชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีกรรมจะส่งผลให้คนในชุมชน และคนนอกชุมชนที่เข้าร่วมมีความสุขและความเจริญก้าวหน้า

เครื่องบูชา

การประกอบพิธีกรรมการบวงสรวงต้องมีเครื่องประกอบพิธีกรรมเรียกว่า “เครื่องบูชา” เครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ประกอบด้วย บายศรี อาหารคาวหวาน ผลไม้ ไข่และม้าปูนปั้น ดาบจำลอง ประทัด ปืน พานพุ่ม และพวงมาลา

เครื่องบูชาในการประกอบพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ซึ่งเป็นวัตถุสัญลักษณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความเคารพ และความศรัทธาของชาวบ้านและผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมที่มีต่อ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” โดยเครื่องบูชาเหล่านี้เป็นสิ่งสร้างเสริมพลังใจในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพของคนในชุมชนและผู้ศรัทธาที่แสดงให้เห็นว่าเขาเหล่านั้น มีความกตัญญู รู้คุณ และได้นำเครื่องบูชาที่ได้กล่าวมาแล้ว มาถวายเพื่อตอบแทนผู้มีพระคุณต่อชุมชนและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

บทบาทของพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่มีต่อชุมชน

นอกจากองค์ประกอบในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จะแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพิธีกรรมกับคน ครอบครัว ชุมชน และสังคมในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียงดังได้กล่าวมาแล้ว พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทที่มีต่อชุมชน 4 ประการ ดังนี้

บทบาทในการอธิบายที่มาและการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชน

พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นพิธีกรรมที่มีผู้เข้าร่วมทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวโดยเฉพาะคนในชุมชนต่างเข้าร่วมพิธีกรรมฯ เพราะเรื่องเล่าที่บอกเล่าสืบต่อกันมาว่า ชุมชนวัดเขาขุนพนมแห่งนี้เป็นที่ที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นพื้นที่ที่ “พระเจ้าตาก” เลือกลงมาดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายและสวรรคตที่ชุมชนแห่งนี้ ดังคำสัมภาษณ์ของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมฯ ซึ่งเป็นคนในชุมชนว่า “...เมื่อก่อนตรงนี้เป็นทะเล เป็นปากแม่น้ำ ที่พามาอยู่วัดเขาขุนพนม เพราะเป็นทะเล เหมาะแก่การดูข้าศึกและบริเวณนั้นยังมีไข้ป่า พวกตำรวจทหารก็ไม่กล้าเข้ามากลัวอันตราย...มีทหารคอยดูแลพระองค์อย่างมาก... ชาวบ้านแถบนี้คือลูกหลานทหารรักษาพระองค์ที่ติดตามพระองค์มา” (ดิเรก ภูฏริธรรม, 2559) “...หลังจากพระเจ้าตากได้เดินทางมาอยู่ที่วัดเขาขุนพนมเพราะเห็นว่าเป็นที่สงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แล้วที่นี่ยังเป็นที่รุ่งเรืองธรรมะพระเจ้าตากสินอยู่ที่วัดเขาขุนพนมจนกระทั่งสวรรคต...เราภูมิใจที่พระเจ้าตากสินเลือกมาอยู่ที่นี่...ไอ้เราก็ฝากตัวเป็นลูกเป็นหลานเหมือนลูกหลาน...เราจึงต้องเข้าร่วมพิธีกรรมในฐานะผู้รับใช้มาตั้งแต่รุ่นไหนต่อรุ่นไหน เป็นเสมือนพ่อคนที่สอง” (คนไทย แก้วจรัส, 2559) จากคำบอกเล่าของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการจัดพิธีกรรมของชุมชนวัดเขาขุนพนม มีที่มาจากเรื่องเล่า

หรือตำนานที่แสดงให้เห็นว่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นบรรพบุรุษของชุมชน คนในชุมชนต่างก็ “เป็นพวกเดียวกัน” คือมีบรรพบุรุษร่วมกันและมีความภูมิใจที่จะบอกเล่าถึง “ความเป็นพิเศษ” ของชุมชนของตน เพราะเป็นพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่กษัตริย์ผู้มีพระปรีชาสามารถในการรบได้เลือกที่จะประทับในชุมชนแห่งนี้ และบรรดาแม่ทัพนายกองที่ติดตามมาต่างก็ใช้ชีวิตมีลูกหลานอยู่ที่ชุมชนแห่งนี้ ชุมชนแห่งนี้จึงมีอัตลักษณ์ต่างจากชุมชนอื่นๆ

บทบาทในการให้การศึกษาแก่คนในชุมชน

การรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชนวัดเขาขุนพนม ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จนเกิดการรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่าและรูปแบบการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมของชุมชนวัดเขาขุนพนม ดังคำสัมภาษณ์ของคนในชุมชน “พระเจ้าตากนั่งเรือมามาบวชที่นี่ ตอนแรกแถวนี้จะเป็นทะเลหมดเลย คือมาจากกรุงธนบุรี มีคนถูกทุบแพนพระเจ้าตากแล้วมาบวชที่วัดเขาขุนพนม ข้างบนจะมีที่ๆพระเจ้าตากอยู่บนถ้ามีงานมีข้อนอยู่ครบค่ะ แล้วแกสั่นพระชนม์ที่นี่ น่องรู้จากปู่จากย่าเล่าให้ฟังตอนเด็ก แล้วก็ฟังมาจากลุงๆป้าๆ ที่มาช่วยกันเตรียมของในพิธีพระเจ้าตาก ตอนย่าพาไปช่วยงาน แล้วที่โรงเรียนพาน้องไปทัศนศึกษาที่วัดเขาขุนพนม เขาพาขึ้นไปบนถ้ำที่พระเจ้าตากอยู่ ครูก็เล่าเรื่องพระเจ้าตากให้ฟัง ตอนเรียนในห้องเรียนด้วย” (โสภิตา ชัยพูลเดช, 2560) “คนโบราณเขาว่าแกมาทางเรือ มากับเจ้าเมืองนครลูกแกพากันมาหมดทั้งลูกทั้งเมีย พระเจ้าตากสินมาสิ้นพระชนม์ที่นี่...มีคำร้องเรือด้วยคนโบราณร้องไว้ ตาฟังตอนเด็กๆ ว่าสงสารตาแปะหนวดยาว ถึงคราวจะสิ้นทุกซ์ หมายความว่าตายนั้นแหละ เอาใส่โรงตีบูก ค้างไว้ในป่าแดนดง สนมกลมวังถือนั้ถือนั้จริง ค้างไว้ในป่าแดนดง ไว้ปลงในเมรุใหญ่เห้อ...ตาก็ไปร่วมพิธีกรรมทุกปี ลูกสาวตาพาไปบ้าง ไปร่วมพิธีเพื่อพระองค์ ถ้าตาไม่ได้ไปลูกตาก็จะไปแทน” (กล่อม พลพันธุ์, 2559) จากเรื่องเล่าและพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชาวบ้านชุมชนวัดเขาขุนพนม ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของลูกหลานของคนในชุมชน ผ่านเรื่องเล่าของคนในครอบครัว เพลงกล่อมเด็กและการเข้าร่วมพิธีกรรมฯ

บทบาทในการรักษาปัทธานของคนในชุมชน

การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนหรือในสังคมจำเป็นจะต้องมีระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ที่บุคคลจะต้องปฏิบัติ การเข้าร่วมพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของคนในชุมชน ถือได้ว่าเป็นระเบียบแบบแผนของคนในชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เพราะมีความเชื่อร่วมกันว่า “พระเจ้าตาก” เป็นบรรพบุรุษของคนในชุมชน การเข้าร่วมพิธีกรรมฯจึงเป็นแบบแผนหรือหน้าที่ที่ลูกหลานพึงปฏิบัติ เพื่อแสดงความกตัญญูทเวที่ต่อบรรพบุรุษผู้มีพระคุณ ดังคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชน “...ชุมชนแถวนี้ ได้อยู่รอบเขาขุนพนมพร้อมกับพระองค์ตั้งแต่แรก และทุกคนได้อยู่ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ผู้เสียสละ เป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์พร้อม เป็นผู้มีบุญคุณ

กับเรากับแผ่นดิน ชาวบ้านแถวนี้บ้านไหนๆก็ต้องมาร่วมพิธีกรรมกันทั้งนั้น ลูกหลานเราก็จะกลับมาร่วมพิธี แล้วมันช่วงปีใหม่ด้วย มาร่วมพิธีก็เหมือนมาแทนคุณถวายเป็นพระราชกุศลแต่พระองค์ท่าน” (สำเร็จ กรดกางกั้น, 2559) “ที่มาเข้าร่วมเพราะป่าศรัทธา ป่ามีความเชื่อแล้วเราต้องมา เพราะนี่เป็นวันสำคัญ ป่าภูมิใจป่าเป็นคนในพื้นที่ ป่าเหมือนได้เป็นลูกหลานของพระเจ้าตากสินแท้ๆ ทุกคนในละแวกนี้ก็ต้องมากันเพื่อบลูกหอบหลานกันมาพิธี... แล้วที่นี่คือที่ของพระเจ้าตากสิน ถ้าจะมาไหว้มาขอพรก็ต้องมาที่นี้ มาร่วมพิธีกรรมที่นี้” (สมศรี จันทร์ภักดี, 2560) การเข้าร่วมพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จึงเป็นเสมือนแบบแผนหรือหน้าที่ที่ลูกหลานคือคนในชุมชนพึงปฏิบัติ เพื่อสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของ “พระเจ้าตาก” ที่มีต่อปวงชนชาวไทยและแสดงความกตัญญูทวาทิต่อบรรพบุรุษ ผู้มีพระคุณต่อชุมชนด้วย

บทบาทในการสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน

พิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีผู้คนเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก ทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมบางส่วนจะมาที่วัดเขาขุนพนม เพื่อช่วยจัดเตรียมงานก่อนถึงวันประกอบพิธี โดยไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นคนในชุมชนหรือคนนอกชุมชน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในระหว่างผู้เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งคนในชุมชนกับคนในชุมชนและคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัด เขาขุนพนม” เป็นเสมือนประเพณีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว คนในชุมชนทุกครอบครัวจะพาลูกหลานมาเข้าร่วมพิธีกรรมทุกปี มีการปลุกฝังให้ลูกหลานมีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เห็นได้จากการที่ลูกหลานของคนในชุมชน ไม่ว่าจะประกอบอาชีพอยู่ที่ใด เมื่อถึงวันบวงสรวงพระเจ้าตากก็ต้องกลับมาร่วมพิธีกรรม ช่วยกันจัดเตรียมเครื่องบูชาของแต่ละบ้าน เพื่อนำมาถวายแด่ “พระเจ้าตาก” ที่วัดเขาขุนพนม ทำให้คนในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกัน สนทนากันทำให้ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวแนบแน่นมากยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ “มาเข้าร่วมพิธีเพราะตั้งใจมาทำบุญนะ เพื่ออุทิศแก่พระเจ้าตากสิน พระองค์มีบุญคุณแก่เราแก่ทุกคนเรารักแกเหมือนแกเป็นพ่ออีกคนหนึ่งของเรา เมื่อก่อนพาลูกมาเดี๋ยวนี้ก็พาลานมาด้วย ปีนี้ปาก็เอาผลไม้มาจากบ้านลูกไปเก็บมา ก็เอามาถวายแต่พระองค์ช่วยกันกับหลานมากันแต่เช้าเลย มันเหมือนกับที่เราต้องมา เราเลยมาเข้าร่วมพิธีเพื่ออุทิศกุศลแก่พระองค์ทุกปี แล้วขอพรให้เราพบแต่สิ่งดีๆ ให้พ้นจากภัยอันตรายทั้งปวง ทุกข์ก็ให้พ้นทุกข์ ” (อาลัย ขวัญทอง, 2560)

2) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนด้วยกัน ชาวบ้านชุมชนวัดเขาขุนพนมมีความเชื่อว่าทุกคนเป็นลูกหลานของพระเจ้าตาก ทุกคนรู้จักกันทั้งในฐานะญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน โดยปกติแล้วต่างคนต่างประกอบอาชีพของตน เมื่อมีการจัดพิธี “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” คนในชุมชนก็จะมารวมกลุ่มกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดเตรียมพิธี โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน บ้างก็ช่วยในการจัดสถานที่ทำความสะอาด บ้างก็จัดเตรียมอาหาร คนในชุมชนที่มาช่วยงานในวัดเขาขุนพนมก็ได้มีโอกาสพบปะพูดคุยกัน ถกสารทุกข์สุกดิบกัน ทำให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ดังคำให้สัมภาษณ์ “...ตามเรื่องตามราวหยิบจับอะไรได้ก็ช่วย ไปเข้าๆกับลูกหลานเราไปวัดเราเหมือนได้ไปเจอเพื่อน ญาติๆกันเพ่ คุณกันช่วยกันไม่ได้เจอกันก็ได้เจอวันพิธีถกสารทุกข์สุกดิบไปเรื่อย” (พัทธนะ พลอินทร์, 2560)

3) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนกับคนนอกชุมชน นอกจากคนในชุมชนจะเข้าร่วมพิธีกรรมแล้ว ยังมีคนนอกชุมชนเข้าร่วมด้วยจำนวนมาก คนนอกชุมชนเหล่านี้จะเข้ามาช่วยงานต่างๆในวัดก่อนวันประกอบพิธี จึงทำให้รู้จักกับคนในชุมชน คนนอกชุมชนมาร่วมพิธีทุกปีก็จะมีคามสนิทสนมกับคนในชุมชนเหมือนเป็นญาติกัน สำหรับคนนอกชุมชนที่มาร่วมพิธีครั้งแรก ก็จะเริ่มทำความรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนผ่านการช่วยงานและการสนทนา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับบุคคลภายนอก เพราะต่างก็มีความศรัทธาใน “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เช่นเดียวกันดังคำให้สัมภาษณ์ “พี่มาช่วยจัดของไหว้ทุกปี ให้พระองค์ท่านก่อนวันงาน ตอนมาปีแรกๆก็ไม่รู้อะไร ก็ถามจากคนที่วัดเขานี้แหละ ก็เลยได้มาช่วยจัดของกับพี่ๆเขา หลังจากนั้นก็มาตลอด มาก่อนวันงาน สัก 1 วัน พอตกบ่ายเขาก็เริ่มจัดของไหว้แล้ว...ก็ได้พูดคุยกันถกเรื่องพิธีกรรม จนตอนนี้พี่ก็จัดของไหว้เองได้แล้ว” (สำลี สังข์ทอง, 2560) เห็นได้ว่าการจัดพิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นงานสำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันของทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ และผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมที่จะร่วมแรงร่วมใจจัดพิธีกรรมให้ดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย

อภิปรายผล

พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีที่มาจากเรื่องเล่าของชุมชนวัดเขาขุนพนม ตำบลบ้านเกาะ อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เล่าสืบทอดกันมาถึงความเกี่ยวเนื่องของพระเจ้าตากสินกับชุมชนวัดเขาขุนพนม ในประเด็นที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพในบั้นปลายด้วยการครองสมณเพศที่วัดเขาขุนพนม โดยชุมชนได้ร่วมกันจัดพิธีกรรมบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ขึ้นในวันที่ 28 ธันวาคมของทุกปี ณ ลานพระบรมราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินมหาราช ภายในเขตพัทธสีมาวัดเขาขุนพนม

ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วยผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนมและพราหมณ์ผู้นำในการประกอบพิธี ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมประกอบด้วยคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ที่มีความเชื่อถือศรัทธาต่อพระเจ้าตาก โดยเชื่อว่าการเข้าร่วมพิธีกรรมจะนำความเป็นมงคลมาสู่ตนและครอบครัว ส่วนตำแหน่งที่ตั้งในการประกอบพิธีกรรม คือวัดเขาขุนพนมซึ่งเป็นวัดในชุมชน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จึงเป็นการสร้างความหมายให้กับชุมชนว่า ชุมชนวัดเขาขุนพนมเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนคาถาและเครื่องบูชาในการประกอบพิธีกรรม เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ยังสะท้อนให้เห็นบทบาทของพิธีกรรมที่มีต่อชุมชน สอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยมของ วิลเลียม บาสคอม (wiliam Bascom) 4 ประการด้วยกันคือ 1) การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน จากเรื่องเล่าท้องถิ่น “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม ก่อให้เกิดพิธีกรรมฯที่คนในชุมชนรวมพลังกันจัดขึ้น เพื่อแสดงความกตัญญูทวาทิตต่อบรรพบุรุษของชุมชน 2) การให้การศึกษาแก่คนในชุมชน พิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” มีที่มาจากเรื่องเล่าที่เล่าสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเรื่องราวที่สืบทอดกันมานั้นคือความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของท้องถิ่นที่ลูกหลานของคนในชุมชนได้รับรู้และจะถ่ายทอดสู่รุ่นต่อไป 3) การรักษาปทัสถานของคนในชุมชน การเข้าร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” เป็นเสมือนกฎเกณฑ์ของคนในชุมชน และเป็นหน้าที่ที่ลูกหลานของคนในชุมชนพึงปฏิบัติคือยึดมั่นในคุณธรรมที่จะต้องแสดงความกตัญญูทวาทิตต่อผู้มีพระคุณ 4) การสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนและคนนอกชุมชน การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับ “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” จะมีการจัดเตรียมงานก่อนวันพิธี 1 วัน โดยจะมีชาวบ้านช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของที่ต้องใช้ในพิธีทั้งแบบปัจเจกและส่วนรวม และการเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมฯ โดยไม่มีการแบ่งแยกกว่าเป็นคนในชุมชนหรือคนนอกชุมชน จึงก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนและคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน

สรุปผลการวิจัย

พิธีบวงสรวง “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ที่สัมพันธ์กับเรื่องเล่า “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม” ของชุมชนวัดเขาขุนพนม เป็นเครื่องมือทางคติชนที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนและบุคคลภายนอกที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมทั้งระดับปัจเจกและสังคมเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังเป็นการปลูกจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนวัดเขาขุนพนมให้เกิดความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดทั้งยังช่วยขัดเกลาพฤติกรรมของคนในชุมชน ให้เกิดความสามัคคีและการปฏิบัติตนให้อยู่ในทำนองครองธรรมอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อุตถากร. (2533). ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย. ไทยศึกษา: อารยธรรม, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บำรุง คำเอก. (2558). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ, 8(2), 2399-2417. สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/45461>
- ปานวาด มากนวล. (2560, 6 พฤษภาคม). คาถาและพิธีกรรมในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน: บทวิเคราะห์และมุมมองในเชิงคติชนวิทยา. สืบค้นจาก <https://tci-thaijo.org/index.php/abc/article/download/53171/44173>
- พระวิศิษฐ์ สุมน. (2556). การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านหนองแวงโสภน และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภน อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ). สืบค้นจาก www.mcu.ac.th
- ศิริพร ณ ถลาง. (2557). ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน(พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

- Hun Lim, 27 ธันวาคม 2560.
- กลุ่ม พลพันธุ์, 26 ธันวาคม 2559.
- คนไทย แก้วจรัส, 26 ธันวาคม 2559.
- ดิเรก ภูริธรรม, 26 ธันวาคม 2559.
- ประจักษ์ แสงสว่าง, 27 ธันวาคม 2560.
- พระครูปิยะคุณาธาร, 27 ธันวาคม 2560.
- พัทธนะ พลอินทร์, 27 ธันวาคม 2560.
- ไศภิตา ชัยพูลเดช, 27 ธันวาคม 2560.
- สมลาภ สงहनภารักษ์, 27 ธันวาคม 2560.
- สมศรี จันทร์ภักดี, 28 ธันวาคม 2560.
- สำเร็จ กรดกางกั้น, 26 ธันวาคม 2559.
- สำลี สังข์ทอง, 27 ธันวาคม 2560.
- อาลัย ขวัญทอง, 27 ธันวาคม 2560.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นางสาวณศิตา คงทวี	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5911120006	
วุฒิการศึกษา		
วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ไทยศึกษาบูรณาการ)	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์	2559

ทุนการศึกษา

ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีงบประมาณ 2561

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

ณศิตา คงทวี และมนตรี มีเนียม. (2560). “พระเจ้าตากวัดเขาขุนพนม”: บทบาทของเรื่องเล่าที่มีต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชน โดยบทความได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรายงานการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ 27 ประจำปี 2560